

V E N C E L

24-ik király.

(1301—1304.)

ORSZÁGUNK szomorú állapota akkor lett még csak zűr-zavarosabbá, midőn III. Endre behunyta szemeit. Hirtenében senki sem tudta, mi fog történni. A nemzetre visszaszállott a királyválasztás nagy fontosságú joga, mivelhogy Árpád nemzetségéből senki sem élt már. Ámde kit ültesse nek hát Szt. István trónjába?

Róbert Károly ugyan már bent van, a dunántuli részek mellette állanak, de az ország tulnyomó része nem akarja. Nem lehet azt tűrni, hogy az olaszok, vagy akárki is, csak úgy könnyedén, királyt ültesse nek az ország nyakára, s más részről meg alattomos gonoszságot láttak az egész eljárásban.

Az ország felső része, a papok és nemesek nagytöbbsége Vencel cseh királyhoz szitott. Azt mondták, hogy ez meg fog egyezni a boldogult Endre akaratával is, mert hiszen még életében eljegyezte a leányát a cseh király fiának.

Az öreg Vencel azt mondta, hogy maga helyett válaszsza meg a fiát, az ifju Vencelt. Az ország nádora akkor a hatalmas Csák Máté volt és ő azt ajánlotta, hogy a nemzet válassza meg közakarattal Vencelt. Ne engedje, hogy akár a pápa vagy akármiféle más külföldi hatalmasság adjon királyt a magyarnak. Hat hónap telt már el Endre halála óta és még nem volt királya az országnak. Végre aztán Csák Máté pártja megegyezett. Követséget küldöttek Vencel cseh királyhoz, hogy engedje megválasztani a fiát. Az öreg cseh király természetesen szívesen oda adta a fiát, s egy cseh sereg élén beküldte az országba, kit 1301. aug. 27-én aztán Székesfejérvárott Szt. István koronájával megkoronáztak.

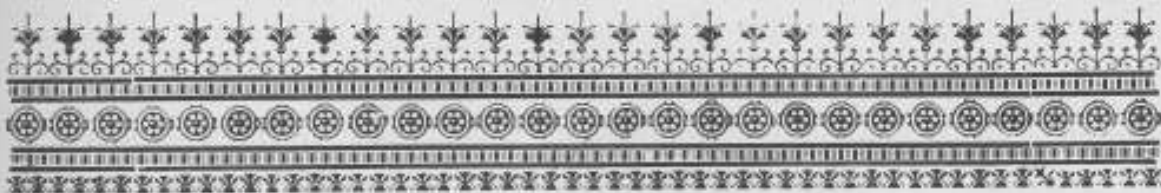

VENCEL.

Vencel tizenhárom éves korában lett hazánk uralkodójává, s három évig ült a trónon, szánalmas képét mutatva egy bábkirálynak, kinek sem hatalma, sem tekintélye nem volt az uralkodásra. Pedig kezdetben a jószándék meg volt benne, alkalmazkodott a magyarokhoz, kész volt a nevét is megváltoztatni Lászlóra, mely már kedves volt itt. De mindez nem használt, ereje, tekintélye nem volt neki, gyenge és tehetetlen volt. Az ország jókora része Róbert Károly pártján állott, a másik is mindinkább hidegülni kezdett Vencel iránt, ki még hozzá meglehetősen könnyelmű életet is élt.

Az öreg cseh király látván, hogy a magyarok nem szeretik fiát, érte jött s haza vitte, de alattomos gonosz módon ugyanekkor elrabolta a koronát s a koronázási jelvényeket, melyeket később Ottónak adott vissza.

O T T Ó

25-ik király.

(1305—1308)

EÁROM év telt már el III. Endre, utolsó Árpádházbeli király elhunytá óta s hazánk sorsa még mindig a lét és nem lét között lebegett. Az ifju Vencel királykodása afféle farsangi komédia. Nem volt ő tényleges király, nem volt ur és parancsoló Magyarországon. De mégis csinált egy csomó bajt s elvetette magvát újabb bonyodalomnak. Mert midőn atyja, az öreg Vencel, cseh király érte jött, hogy haza vigye, akkor az történt, hogy a haragos cseh király feldulta és elfoglalta Esztergomot és mikor jött, a mikor kivonult az országból, égetett, rabolt, pusztított; mindezeknek tetejében pedig elrabolta, magával vitte szent István koronáját és a koronázási jelvényeket.

A csehek garázdálkodása és főként a szent korona elrablása, felingerelték a magyarokat. Az ország másik királya, Róbert Károly, párthiveiből sereget gyűjtve, utána ment Vencelnek; betörték Csehországba. Albert osztrák király is haragudott Vencel cseh királyra, hát most ő is jó alkalomnak vélte a támadást. Sereggel indult Vencel ellen. A táborában ott volt a bajor királyi család egyik tagja, Ottó herceg is.

Az így megtámadott öreg cseh király azonban derekasan megvédte magát, úgy hogy a háboru békével végződött; a németek is, a magyarok is visszatértek a cseh földről. De nem tért vissza Ottó bajor herceg, hanem ott maradt, átcsapott Vencel király táborába, tehát az ellenséghez szegődött.

Már most mi történik? Hirtelen meghal az öreg Vencel s így fiára száll a korona. A fiu akkor azt gondolta, hogy elég lesz neki a csehekkal bajlódni, mit vesződjön ő tovább a ma-

gyarokkal, hiszen az lehetetlen, hogy két nemzet koronáját egyszerre viselhesse, magyar és cseh soha nem értenék meg egymást. Ünnepeélyesen lemondott tehát a magyar királyságról, még pedig az Ottó herceg javára. Kisütötték, hogy Ottót tulajdonképpen tényleg meg is illeti a magyar trón, még pedig vérszerinti jogon, mert a dicső IV-ik Béla leányának, Erzsébetnek a fia.

Mikor így egymás között megegyeztek, Vencel oda adta Ottónak a szent koronát és a koronázási jelvényeket, hogy már most menjen, foglalja el szent István trónját és boldoguljon, a hogy tud. Vencelen kívül magyar urak is tanácsolták ezt Ottónak, azok, a kik azelőtt Vencelt támogatták. Jó reménységgel nekiindult Ottó a nagy utnak. De hogy jöjjön be? Ha osztrák területre lép, elfogják Albert emberei. Ha egyenesen jön le Felső-Magyarországon, a hatalmas Trencsényi Csák Máté állja útját. Ottó tehát cselhez folyamodott. Levetette hercegi ruháját, s álöltözetben, nagy kerülő uton lopódzott be Magyarországra. Kiséretével együtt, az osztrák és magyar határ mentén huzódtak le Sopron felé. Természetesen a szent koronát is magukkal hozták, még pedig úgy, hogy fából készült kulacsforma edénybe rejtették. Lóháton és többnyire éjjel utaztak s egyszer csak azt vették észre, hogy a szent koronát elvesztették. Leszakadt a szijról, melylyel a nyereg kápájára volt akasztva. Rémülten visszafordultak s egy mértföldnyire találták meg a faedényt, csuf pocsolyában.

Végre megérkezett Ottó Sopronba, hol hiva és jó barátja Németujváry István fogadta. Sopronból aztán Székes-Fejérvárra mentek s 1305. december 6-án királylyá koronázták Ottót. A koronázásra egybegyűlt urakkal és jelentékeny sereggel, Budára ment Ottó s a város utcáit lóháton bejárta, még pedig teljes királyi diszben, fején a koronával, vállán a szent István palástjával, hogy lássa a nép, miként ő a magyar király.

Szükséges is volt e magamutogatás, mert a közvélemény már az ifju Róbert Károlyt kezdette királynak tekinteni, a ki még III. Endre életében bejött s megkoronáztatta magát, s átélte Vencel három esztendeig tartó uralkodását, azért most tehát végre reá is következhetik a sor. Azonban újabb három esztendeig kellett még várakoznia, míg a trónra juthatott. Addig Ottó volt

OTTO.

a király. De milyen király? Igazán báb, tehetetlen és uralkodásra képtelen. Pedig nem volt gyermek, sőt érett férfiú, negyvenöt esztendősen. De természetesen az volt a baja, hogy Német-ujváry István és a többi nagy urak, a kik beültették a trónba, se hatalmat, se pénzt, se fegyvert nem adtak a kezébe, mindezt ők tartották meg maguknak. Az ország akkor oly siralmas helyzetben volt, hogy azt még elképzelni is nehéz. A főurak ragadtak kezükbe minden hatalmat.

Semmi nevezetesebb királyi ténykedést nem találunk följegyezve Ottóról. A főurak, úgy a Róbert Károly, mint az ő pártján, egymás között megegyeztek, hogy magától hadd forogjon egy darabig a világ kereke, ne legyen háboruszkodás, pihenjenek mindnyájan egy kicsit.

Uralkodása harmadik esztendejében aztán egy különös, szinte nevetséges esemény megfosztotta Ottót trónjától. Ugyanis azt gondolta ki, hogy jó lesz neki megházasodni Magyarországon; ha elvenné egyik hatalmas nagy ur leányát, mindjárt jobb szemmel néznék itten. Németujváry és Trencsényi Csák Máté mellett a harmadik leghatalmasabb ur László, az erdélyi vajda. Itt leány is volt a háznál, Ottó tehát kapta-fogta magát, felkekedett s néhány jó embere kíséretében Erdélybe utazott. El is jutott László vajdához Déva várába, csak hogy itt furcsa meglepetés várt reá. László vajda elfogta, a szent koronát pedig elvette tőle.

Igy ért véget a bajor Ottó királykodása. Fogságából kiszabadulva, úgy a hogy jött, lopva, kibujdosott az országból, még pedig az erdélyi bérceken át, Poroszországon keresztül ment hazájába vissza.

Érdekes, hogy utazása alkalmával mégis szerzett magának feleséget. Csak hogy nem jó szántából. Bujdosása alatt Poroszországban egy hercegi birtokon elfogták s kényszerítették, hogy vegye el a herceg Ágnes nevű leányát. Ottó, ha ellenkezik, fogságából soha ki nem szabadul. Elvette tehát a hercegnőt s így asszonynyal, de korona nélkül tért vissza a bajor földre. A magyar királyi címről azonban nem mondott le, viselte haláláig, mely 1312-ben következett be. Halála után még özvegye is magyar királynénak hívatta magát.

TRENCSENI CSÁK MÁTÉ.

Z ÁRPÁD nemzetségének kihalásakor olyan fejetlenség és zavar támadt hazánkban, hogy szinte lehetetlennek látszott a kibontakozás. Az ország sorsa forgott kockán. Az lett a kérdés; fennállhat-e tovább is Magyarország, vagy szétmállik.

Még be sem hunyta a szemét III. Endre király, már pártokra volt oszolva az ország; az egyik új királyt hozott a nemzet nyakára, az ifjú olaszt, Róbert Károlyt. A másik hive maradt ugyan Endrének, de csak azért, hogy tőle jogokat, várakat és uradalmakat csikarjon ki. Mikor meghalt Endre, azt vették észre az emberek, hogy az országban egyszerre tíz király is támadt. A mennyi ur, annyi kis király. Mind hatalmasak, gazdagok, seregek felett rendelkeznek, erős várakban tartózkodnak.

A sok apró kis király között legnagyobb, leghatalmasabb volt Trencsényi Csák Máté. III. Endre halála után 1301-től kezdve ő volt a legnagyobb ur Magyarországon. Három király érezte az ő hatalmát, Vencel, Ottó és Róbert Károly, de sőt már III. Endrét is számíthatjuk, a ki élete végén ugyancsak megbánta, hogy az ország nádorává tette.

Mert az volt Csák Máté, országnak legelső főméltóságú ura, ki ítél minden nevezetes ügyben s képviselte a király személyét. Ámde ő azt a nagy állását a maga céljaira használta fel, az ügyes-bajos perlekedő emberek jószágait elperelte, egész birtokokat, falvakat és várakat szedett így össze. Oly nagy mértékben üzte az igazságtalanságokat, hogy végtére III. Endre megfosztotta nádori méltóságától. De már ekkor Máté ur úgy meggazdagodott, hogy nem sokat törődött a nádorsággal, hanem

attól kezdve erőszakkal vette el a körülte, mellette lakó kisebb birtokosok vagyonát. III. Endre halálakor oly hatalmas volt Csák Máté, hogy ő egymaga képes volt Vencelt megválasztatni királynak.

Kezdetben ugyan Róbert Károly hive volt, de aztán elpártolt tőle s legfőbb szószólója lett a Vencel-pártiaknak. Az öreg Vencelről volt szó, a ki rokonságban állott az Árpádházzal, mert IV. Béla magyar királynak volt az unokája és derék, jóra-
való, becsületes ember volt, a ki a cseheknek javát, boldogságát munkálta, pedig sem írni, sem olvasni nem tudott. Az ugyan csodálatosnak és megfoghatatlannak látszik a mai állapotok szemüvegén nézve, hogy egy király ne tudjon írni s olvasni. De bizony hajdanában, a könyvnyomtatás feltalálása előtti időkben, ilyen dolog megesett sok magas állásu emberrel. Nálunk is volt elég főúr és ellenverő hős, a kik a nevüket se tudták leírni. Az öreg Vencel cseh király azt mondta Csák Máténak és társainak, hogy ne őt, hanem hasonló nevű fiát válaszsza meg királyuknak s hogy ezt jobb kedvvel tegyék, nem sajnálta a pénzt. Kapott a cseh aranyokból sok magyar, ezek közt valószínűleg Csák Máté is; hogy egy csomó várat és birtokot mindenestre kapott, azt biztosan tudjuk a királylyá megválasztott ifju Vencel adományleveléből, melyet Máté ur sietett vele hamarosan kiállíttatni. Ez adománylevelben meghagyja Vencel király Csák Mátét mindazon birtokokban, melyeket odáig szerzett magának. Ezek a birtokok pedig vagy tizenkét vármegyét és harminc várat foglaltak magukban. Pozsonytól fent egész Felső-Magyarország Trencsénnel, Nyitrával, mind, mind Csák Mátét uralta.

Vencel király persze nem gondolta meg, hogy adománylevelével maga mellé egy másik királyt nevezett ki. Mert biz az ugy volt a szó valódi értelmében. Mátyus ur, vagy mint nevezték, a trencséni gróf, az ország egy harmadrészében azt tette, a mi neki tetszett, minden ember sorsa felett ő határozott; az ő akarata nélkül semmi sem történhetett; a ki nem engedelmeskedett zsarnokságának, egyszerűen felakasztatta, vagy megvakíttatta. Erős váraiban jól fegyverzett katonaságot tartott.

Ámde nem kell gondolni, hogy az országban csak ő cselekedett így. Ilyen viszonyok uralkodtak akkor mindenütt.

Erdélyben László vajda hatalmaskodott, a Dunántul a Németujváriak, s másfelé is a kisebb és nagyobb várurak. Minden vár egy-egy rablófészek volt, a gazda ki-kitört, rabolva, pusztítva a szomszédokat, vagy a népet. Csák Máté csak azért tűnt fel oly nagyon, mert ő legnagyobbra nőtt, legtöbbet birt össze-harácsolni.

Ez az állapot tartott Ottó három esztendei uralkodása alatt is. Ez a jámbor bajor kapva-kapott az alkalmon, midőn Venceltől szent István koronáját megkapta. Be is jött azzal az országba, gondolván, egyéb se kell, mint hogy a szent koronát a fejére tétesse. Oda is tétette azt neki Németujváry István, Csák Máté halálos ellensége. Ámde Ottó azután sem lett külön király, mint azelőtt, azaz semmi hatalma nem volt.

Csák Máté eleinte nem pártolta Ottót, hogy is pártolhatta volna a Németujváryak királyát. Csakhogy később mégis megtűrte királynak, mert azt vette észre, hogy még gyámoltalanabb, mint volt Vencel, tőle ugyan nyugodtan folytathatja addigi életét, a Felvidék feletti korlátlan basáskodását. A többi urak is így gondolkodtak s hallgatag mindenki beleegyezett Ottó uralmába, a ki Isten tudja, meddig kinlódhatott volna tehetetlenül közöttünk, ha az erdélyi vajda, a hatalmas László el nem fogja s ki nem meneszti az országból.

Ottó után Róbert Károly következett. Végre, hat esztendei várakozás után a trónra juthatott. Csák Máté és a többi urak szerették a kis olasz ifju királyosdiját. Hadd jöjjön most már ő, gondolták, két gyenge király után, a harmadik! Gyengének hitték őt Károlyt; először azért, mert gyermek-ifju volt még, másodszor, mert noha már hat évig volt bent Magyarországon, még se birt itt magának valami nagy pártot szerezni, nem tudott kedveltté lenni. Csakhogy számításaikban nagyon megcsalatkoztak. Róbert Károlyt, a gyermekifjut, a koronáért való küzdelem hosszú esztendői megedzették s elég alkalma volt jól tanulmányozni a viszonyokat. Éles szemei felismerték azon elemet, melyre támaszkodhatik. Ez az elem pedig az elnyomott nép és a papság volt. A hatalmas főurak a nép zsirján híztak meg, s a papok által elfoglalt földekből s jövedelmekből is gazdagodtak. A nép és a papság tehát pártolták Róbert Károlyt, a pápa meg mindent elkövetett az érdekében. Akkoriban a római

pápáknak nagy hatalmuk volt, gyakran küldtek követeket hazánkba. Ez történt most is. V. Kelemen pápa Gentile bibornokát küldte hozzánk 1308-ban, hogy Károly király ügyét rendbe hozza, vele a főurakat megbékéltesse. A tudós, eszes bibornok mindjárt átlátta, hogy Károlyt hiába választották meg s hiába koronázták meg már kétszer is, ő azért csak pártkirály s az is lesz addig, míg csak a hatalmas főurak el nem ismerik.

Gentile bibornok nagy ügyességgel végezte dolgát, békességet hozott létre Csák Máté és Károly király között. A hatalmas trencsényi oroslán megígérte, hogy jól van, kibékül, hiva lesz a királynak, visszaadja az elfoglalva tartott királyi javakat. Ámde ez csak színlelés volt, ígéretét nem tartotta meg, különösen pedig nem adta vissza a Vencel által könnyelműen neki ajándékozott királyi javakat.

Ekkor aztán következett az egyházi átok. A pápa követei rendesen ehhez folyamodtak, midőn már semmi sem használt. Gentile bibornok kiadta a tilalmat, hogy Mátyus ur birtokán nem szabad a papoknak semmiféle isteni szolgálatot teljesíteni, a harangok némuljanak el, a templomokat bezárva tartsák. Erre felbőszült a nagy ur s a birtokán levő papi javakat egyszerűen az utolsó garasig lefoglalta, a nyitrai püspököt mindenéből kifosztotta, még börtönbe is vetette.

Évekig tartott Csák Máté hatalmaskodása, midőn végre Róbert Károly megerősödve a trónon, elérkezettnek vélte az időt, megtörni az engedetlen, nyakas urakat. Már jókora serege és nagy tekintélye volt a derék királynak s így merészkedett kikötni ellenségeivel. Csakhogy a küzdelem nehéz volt, mit megérthetünk abból az egy tényből, hogy már hat esztendeig ült a trónon Károly király, midőn végre fegyverrel lépett fel az engedetlenek ellen. De Csák Mátéval nem birt, még csak meg se támadta, mert félt tőle, erősebbnek tudta őt magánál. És tényleg Csák Máté még évek során keresztül zsarnokoskodott Trencsén várában, önkényűleg, majd ravaszul, de mindig függetlenül a királytól.

Meghalt 1321-ben Róbert Károly tényleges uralkodásának 15. évében. Gyermekai nem maradtak s így hatalmának egyszerre vége lett, birtokait elszedte a király s visszaadta azoknak, a kiktől Csák elfoglalta, vagy érdemes, hős embereinek ajándékozta.

Trencsényi Csák Máté hatalomszerető, kincsre, gazdagságra vágyó volt. Az ország akkori siralmas, elhagyatott helyzetében érteni lehetett ezt, hiszen már előbb, századokon keresztül azt tették az urak a királyokkal, hogy jogokat, hatalmat vettek el tőlük. Hát nem is igen lehet oly nagy bűnül felróni Csák Máténak, hogy ő valamivel nagyobb mértékben tudta magához ragadni a hatalmat. De azt az egyet elismeréssel kell feljegyezni róla és a többi várurról, hogy az ország ellen nem törtek, hazaárulók nem voltak, nem akarták részekre darabolni, vagy idegen hatalmasságok kezére játszani szent István birodalmát, pedig ha akarják vala, ezt is könnyen megtehetik az akkori boldogtalan és szánalmas viszonyok között. Ők egységes Magyarországban kívántak élni továbbra is, csak hogy jó sok egyéni jogokkal és kiváltságokkal. Róbert Károly aztán mederbe szorította vágyakozásukat, hatalmassá tette uralmát, nagygyá a magyar hazát.

RÓBERT KÁROLY

26-ik király.

(1308—1342.)

DICSŐSÉGES korszak következett Magyarországra az olasz eredetű Róbert Károly alatt. Ismét nagygyá lett hazánk. Tisztelték az egész világon, jólét, boldogság, meglegedés fészkelte be magát a nép házaiba. És Róbert Károly derék fia, Nagy Lajos, nemcsak folytatta atyja áldásos munkáját, hanem még nagyobbá, még hatalmassabbá tette az országot. E két király nevét aranybetűkkel jegyezte fel a történelem, s méltó, hogy az utókor kegyelettel tekintsen rájuk. Ha pedig meggondoljuk, hogy Róbert Károlyt a római pápák ültették a magyar trónra, el kell ismernünk, mégis csak jó volt az, hogy országunk dolgába a messze Rómából is befolytak s a királyválasztás nagy kérdésekor az akkori pápa, VIII. Bonifác s később pedig Miklós, kivítették, ki-erőszakolták, hogy Magyarország Róbert Károlyt fogadja el.

Nemcsak nálunk, de az egész világon gyakoroltak a pápák fővédnöki hatalmat. Tetszésük szerint adtak királyokat az országoknak, vagy fosztottak meg a tróntól érdemetlen uralkodókat. És a népek mindenütt elfogadták a pápai beavatkozást.

Igy nálunk is, már az Árpádházbeli királyok uralkodása alatt látjuk szerepelni a pápákat, kik minduntalan beleavatkoznak a királyok dolgába. IV. László után pedig már egyenesen azt kívánja a pápa, hogy ne III. Endrét, kit ugy sem lehetett már magyarnak tartani, mert Velencében született és élt, hanem az általa kegyelt nápolyi királyt, Martell Károlyt, majd pedig ennek elhunytával a kis fiát, Róbert Károlyt válaszszaak magyar királynak. Ámde a magyarok hivek maradtak a nagy

honfoglalóval, Árpáddal kötött vérszerződéshez, mely azt rendelkezte, hogy míg Árpád férfiivadékai élnek, azokból kell választani főt, tehát trónra ültették az utolsó Árpádot, III. Endrét. A pápa ebbe kénytelen-kelletlen belenyugodott, de azért elnézte, sőt titokban támogatta, hogy a magyarok egy tekintélyes pártja, még III. Endre életében, az országba behozta Róbert Károlyt s királynak ismerte el. Mikor pedig nemsokára meghalt Endre, a pápa nyíltan Károly pártjára állott s meghagyta a magyar főpapoknak, hogy érdekében mindent elkövessenek, hiszen Károly ugyanis rokonságban áll az Árpádokkal, mert a nagyanyja egy magyar királynak, V. Istvánnak volt a leánya. Ámde ekkor az a különös eset történt, hogy a magyar főpapok nem engedelmeskedtek a római pápának. Előbbvalónak tekintették a saját hazájok érdekét, az pedig azt diktálta nekik, ne tűrjék, hogy most, midőn már visszaszállt a nemzetre a királyválasztás joga, egy idegen hatalmasság, a római pápa, ültessen királyt a magyar trónra. Így történt aztán, hogy megválasztották királynak Vencelt, a cseh király fiát.

A pápa ezért nagyon megharagudott, több magyar főpapot megfenyített, sőt egyházi átokkal sújtott. A pápa haragját sokan szívékre vették, de meg időközben arról győződtek meg, hogy Vencel gyámoltalan ifju ember s még hozzá részeges, kicsapongó kezd lenni, tehát elfordultak tőle s Róbert Károlyhoz csatlakoztak. A papok pártfogását elvesztvén, a főurak által sem támogatvatván, Vencel helyzete tarthatatlan lett. El is jött érte az édes atyja és elvitte Budáról haza Csehországba. Ekkor végre azt lehetett gondolni, hogy Róbert Károly trónrajutásának mi sem áll többé útjába. Pedig mégis volt egy nagy akadálya: a szent korona hiánya. A fiával együtt azt is elvitte az öreg cseh király. Nosza most az lett a jelszó: vissza kell szerezni a nemzeti kincset! Róbert Károly körül egyszerre huszezer főnyi sereg sorakozott s úgy mentek a korona visszavétele végett Csehországba. De bizony nem hozták azt vissza, mert Ottó bajor herceg szerezte magához s a derék német titokban belopódzott Magyarországra, mert voltak hivei, a kik támogatták, ezek által megkoronáztatta magát az általa előmutatott szent koronával. És el kellett telni újabb három esztendőnek, midőn végre, Ottó csufos bukása után, Róbert Károly elfoglalhatta a

RÓBERT KÁROLY.

trónt. Ekkor már mellette voltak a főpapok s az ország urai csaknem mindannyian. Hiszen tényleg nem élt már senki sem, a ki Árpáddal rokonságban valónak mondhatná magát. Történhetett volna ugyan az, hogy az ország hatalmas urai közül valamelyik, például Trencsényi Csák Máté, Németújvár István, vagy László erdélyi vajda lépett volna fel trónkövetelőnek. De ezek lehettek dölyfösök, haszonlesők, hanem rossz hazafiak nem akartak lenni. Egyik sem akarta efféle újabb bonyodalommal tetézni az ország bajait, vagy talán azt gondolták, jó lesz nekik, ha a gyermekifju Károly ül a trónra, mellette majd tovább hatalmaskodhatnak.

Igy jutott tehát Róbert Károly a magyar királysághoz.

Több mint negyvenkét esztendőig vallhatta magát Magyarország uralkodójának, mert Vencel és Ottó uralkodása alatt is az ország egy része őt ismerte el, de az uralkodást csak Ottónak az országból való eltávoztása után vehette teljesen birtokába, sőt még akkor sem egészen, mert a szent korona folyvást László erdélyi vajda birtokában volt s a hatalmas főúr sehogy sem akarta azt kezéből kiadni, talán valami titkos céljai lehetek vele, másnak szánta, vagy nagy árt szeretett volna érte kapni. Végre azonban szép szóra, fenyegetésre mégis kiadta és Róbert Károly még egyszer, most már harmadszor, megkoronáztatta magát.

Az ország főurai mellé állottak, hűséget esküdtek neki. A hatalmas Trencsényi Csák Máté is barátságot fogadott; a királyválasztó országgyűlésre, ha személyesen nem is jelent meg, de legalább követeket küldött s ekként az ifju király minden tekintetben kedvező jelek közt kezdette meg uralkodását.

Szomorú állapotokat talált az országban, a királyi kincstár üres volt, mert az Endre halála után bekövetkezett zavarban, a Vencel és Ottó uralma alatti féktelenség közepette, senki sem törődött az ország rendszeres kormányzásával, a királyi jövedelmek beszolgáltatásával, sem a joggal, sem az igazsággal. De a helyett az egyes urak igyekeztek magukat a törvény alól még jobban kivonni, vármegyéjükben mindannyian kis királyként szerepeltek. Egy pár közülök nagyobb ur volt, mint maga a koronás király. Trencsényi Csák Máté például fényes udvart tartott. Övé volt Felső-Magyarország egészen, Komárom-

tól s Kassától kezdve fel a Kárpátokig, tehát az ország egyharmada. Tizenkét vármegye uralta őt.

Jellemzi az akkori állapotokat többek közt az is, hogy Trencsényi Csák Máté harminc felsőmagyarországi vár felett parancsolt és a várakban az ő fegyveres katonasága őrködött, háborút kezdett még külső országgal is. A királynak pedig nem volt se pénze, se katonája.

Ily viszonyok között állott az ügyek élére Róbert Károly. És nagy eszével, csodás kitartásával legyőzött minden akadályt, egyike lett a leghatalmasabb s legbefolyásosabb európai fejedelmeknek, kinek barátságát külországok uralkodói is vetélkedve keresték.

Trencsényi Csák Máté nem sokáig tartotta királypártiságát. Csakhamar türhetetlennek találta, hogy Árpád országában léteznek még valaki nála hatalmasabb, nyíltan ellene szegült a király parancsainak. Sem a hazát, sem a királyt hűséggel szolgálni nem akarta, csak magának élt, a népet sanyargatta, zsarolta.

De rá került a sor.

Róbert Károly nem könyörögte többé barátságát, hanem hadat vezetett megfélemezésére. És az igazság fegyvere győzött. Nehéz volt vele küzdelmet folytatni, mert erős és gazdag volt. De lassankint mégis megtört a hatalma, igaz, hogy éveken át tartó harc és küzdelem után, de végre Róbert Károly az egész ország felett uralkodott, a hon minden fiát törvénytiszteletre, a trón iránti kötelelességek teljesítésére kényszerítette. Ekként ő nagy király lett, az ország pedig hatalmas, fényes birodalom.

Visegrádot tette az ország fővárosává. Budára haragudott, mert két vetélytársát, Vencelt és Ottót, a budaiak pártfogolták, tehát e miatt, de még inkább a még mindig félelmetes Csák Mátétól való távolság kedvéért, kezdetben Temesvározt tartotta királyi udvarát. Csak később választotta Visegrádot székhelyül.

Itt, a vár alatt, a festői hegycsoport lábánál, a Duna partján fényes királyi palotát emeltetett. Körülte építkeztek az ország főnemesei s így a nemrég még elhagyatott hely csakhamar gyönyörű várossá emelkedett. És Visegrádon tündéri élet folyt, a magyar király nagyszerű udvartartását csodálták a külföldiek, a kik Visegrádon sokszor megfordultak. A király fényes lovag-

játékokat rendezett s olykor maga is vivott a főurakkal. Majd hetedhét országra szóló ünnepélyt adott, akkor, midőn egy alkalommal tanácskozássra hívta magához a cseh és lengyel királyt, a morva herceget, meg a német rendek követeit.

Hogy minő nagyszerű ünnepély volt az, fogalmunk lehet abból, hogy a cseh királlyal jött kíséret számára naponként kétezeröttszáz kenyeret kellett kiszolgáltatni, a lengyel király kíséretének ellátásához ezeröttszáz kenyérre volt szükség, elfogyott naponként száznyolcvan hordó bor... De szívesen viselte a király s az ország a nagy költséget, mert Magyarország hatalmát az egész világ előtt feltüntette ez a körülmény, hogy királyok és fejedelmek itt tanácskoznak országok sorsa felett s a magyar királyt választják békebíróul vitás ügyeik eldöntésére.

A visegrádi fényes királyi palota szomorú jelenetnek is vált színhelyévé.

Az ősz Zách Felicián, a királyi udvar egyik leghivebb embere, ebédidőben, mikor a királyi család asztalnál ül, felbőszülten, kivont karddal, mint egy őrült, betör; a királynéra vág, de az elkapja fejét s kinyújtott kezével tartóztatja fel a vágást s négy ujját metszi le a sajtoló kard. Aztán a királyi gyermekek felé csapdos a dühödt ember, azokat nevelőjük védelmezi, de erős ütések alatt földre hull; a király is előrohan, karján megsebesül. A borzasztó pillanat elbűvöli a szolgákat, végre Cselényi altárnokmester visszanyeri lélekjelenlétét, rárohan a dühöngő ősz emberre, hátulról kardjával leszurja, mire a szolgák összevagdalmják.

Leányáért akart bosszút állani Zách Felicián. Szép leányát, Klárát, a királynénak testvéröccse, Kázmér lengyel trónörökös érzékenyen megsértette. A lelketlen herceg elmenekült, csak a szintén vétkes királynén önthette ki bosszuját Zách Felicián.

Borzasztó volt bűnhődése. Az öreg Záchnak testét négyfelé vágták s az ország nagyobb városaiban széthurcolták, Zách Klárának orrát levágták, aztán ló farkához kötözve, iszonyu kínzás után végezték ki.

Még ez nem volt elég.

Megölték Zách Felicián egyetlen fiát is, aztán kiirtották az egész nemzetséget... Valahol csak Zách rokont találtak az országban, irgalom nélkül lefejezték, jószágait elkobozták.

E szörnyű vérengzést az ég bosszulatlanul nem hagyta. Rá csakhamar nagy szerencsétlenség érte a királyt. Sereget vezetett Havasföldre (a hogy akkor a mostani Oláhországot nevezték) Bazarád vajda ellen. Bazarád békéért könyörgött, ígért mindent: váltságdíjat, hadi sarcot. Károly király nem hallgatott rá, vonult tovább a Kárpátok közt. Mikor már jól elbolyongott a határtól, egy szük völgybe, óriási hegyektől körülövezett katlanba szorult. Az oláhok elzárták a kivezető nyilásokat, mire megkezdődött a borzasztó vérengzés, melyhez foghatót nem sokat jegyez föl a történelem.

A farkasverembe szorult magyarokra felülről a magas sziklákról nyilzáport zuditottak és követ dobáltak az oláhok. A magyar sereg nem védhette magát, mert a sziklabércek megmászhatatlanok valának. Négy hosszú napig tartott a szörnyű mészárlás, míg végre a sereg megmaradt kis része utat törhetett magának s megmenekülhetett.

A királyt egy önfeláldozó derék ifju: Szécsy Dezső mentette meg, ki ruhát cserélt vele s ekként feltűnővé lévén, igyekezett magára vonni az oláhok figyelmét, mialatt a valódi király elmenekülhetett.

A hős ifju nemesszivűségeért szörnyű halállal adózott: az oláhok nyilözöne között vérzett el. A fényes hadseregből egy elcsigázott kis csapat élén érkezett a király Temesvárra, a honnét pár nappal később Visegrádra tért haza.

A nagy csapás nemsokára feledésbe ment, mert újabb gondok kerültek felszínre. Élete vége felé Róbert Károlyt azon szándék, azon vágy vezérelte intézkedéseiben, hogy mindegyik gyermekének egy-egy országot hagyjon örökségül. E célból nagy ügyességgel készítette elő külföldön a trónokhoz vezető utakat.

Igy sikerült megszereznie Nápolyt Endre fiának, a kit ő maga nagy pompával Nápolyba vitt. Ott eljegyezte a tartomány örökösével, az ifju Johannával.

Aztán a lengyel koronát biztosította családjá számára s a szomszéd országok fejedelmeivel igyekezett folytonosan barátságos viszonyban élni, hogy bennük mindenkor támogatót találhasson.

Nem kis fáradságába került Róbert Károlynak a szomszédos Lengyelország megszerzése. Mert az volt a terve, hogy az akkor virágzó Lengyelország trónját fia, Lajos számára megszerezze. Ezt úgy hajtotta végre, hogy magát a lengyel királyt, Kázmért lekenyerezte. Barátságot kötött vele, segítette bajában ígérte, hogy megvédi, támogatja azután is. Kázmér királynak nem voltak gyermekei, úgy tehát lehetséges volt a lengyel rendekkel elhatároztatni, hogy Kázmér halála után Róbert Károly fiát, Lajost fogják lengyel királynak megválasztani. Ezt a dolgot különösen azért lehetett keresztül vinni, mert Róbert Károlynak a felesége Kázmér királynak a nővére volt, tehát az ő tőle született Lajos magyar herceg, vérszerinti rokonságban állt a lengyel királyi házzal. Persze a lengyelek azt mondták, hogy mégis csak távoli rokon, van ott náluk két más herceg is, a kin közelebbi atyafiságban állanak a lengyel királyi házzal. De okkalmóddal mégis csak engedtek Kázmér királynak, s trónörökösül elismerték Lajos magyar királyi herceget. Megtették ezt a szivességet még azért is, mert az előre látó bölcs Róbert Károly a Lengyelországgal szomszédos Morvaország hercegének leányát, Margitot jegyeztette el Lajos fiának jegyeséül, s hogy lássa a világ, mennyire komoly a szándéka, az ifju Margit hercegnőt Visegrádra hozatta, ott neveltette, hogy belőle jeles királynőt képezzenek.

Mikor a lengyel rendek megválasztották a lengyel király trónörököséül Lajost, Kázmér király maga jött Visegrádra meghozni az örvendetes hírt. Vele jött számos egyházi és világi lengyel előkelőség. Volt nagy öröm és ünnepség a fényes királyi várban. Legnagyobb volt az öröme Erzsébet királynénak, ki fia szerencséjének emlékezetét azzal akarta megörökíteni, hogy elrendelte a kassai székesegyház felépítését. Még V. István, az utolsóelőtti Árpádházbeli király, kezdte építtetni a templomot hírneves francia építészek által. De korai halála meggátolta a végrehajtásában. Utána zavaros idők következtek, az utolsó Árpád sok nagy bajai közepett, nem ért rá ily dologgal foglalkozni. Most tehát a nagy királyné teljes fénynyel és ragyogással építtette a templomot, mely oly szép, oly nagyszerű műalkotás lett, hogy nemcsak hazánkban, de egész Európában párját ritkította. Ujabb időben, mint a középkori építészet nagy-

szerű remekét, ismét helyreállította a magyar kormány a kassai templomot, még pedig épp úgy, éppen abban a formában és alakjában, a hogyan Róbert Károly neje, Erzsébet királyné megalkottatá.

Könnyű elképzelni, mennyi pénzre volt szüksége Róbert Károlynak, hogy fényes udvart tarthasson, hatalmát megszilárdíthassa és építkezéseket végeztessen. Hát a hadsereg tartása, a külföldi követségek és nagy ünnepélyek! . . . És a bölcs király meg tudta teremteni magának a szükséges pénzforrásokat. De teremtett még más egyebet is: érette lelkesülő főnemességet. A régi haszonleső kapzsi főurak helyett, egy újabb osztályt állított, új nemeseket, a kiket ő emelt fényhez, jóléthez s a kik érette mindenre készek voltak. Ezek segítségével verte le a féktelen Trencsényi Csák Mátét, a Németújváryakat s a többi oligarchákat.

A hadsereg szervezetének azt a módját léptette életbe, hogy megengedte a főuraknak saját katonaság állítását. Az egyes urak saját címerük alatt, saját zászlóik alatt toborzották össze katonáikat s rukkoltatták be a királyi seregbe. Ez a dolog tetszett az uraknak s egymással vetekedve vonultak be csapataikkal, ha baj volt, ha az ország érdeke így kívánta.

A fényes királyi udvar tartásához szükséges pénzt okosan alkalmazott újabb adók és a kereskedelem fejlesztése által igyekezett megszerezni Róbert Károly. A országba jövő idegen kereskedőknek szabadalmakat nyújtott, csak hogy annál örömessebb jöjjenek s fizessék a kereskedéssel járó adót.

Ő volt, ki az igazságszolgáltatásban a kegyetlen, még a régiektől maradt rendszerrel szakított: eltörülve az ugynevezett istenítéletet, mely abból állott, hogy vádlottat izzó vassal érintették vagy forró vízbe mártották, s ha e próbák alatt sértetlen maradt, kegyelmet kapott, ellenkezőleg kimondatott rá a vétkesség. E borzasztó és igazságtalan ítélet helyett peres eljárást s észszerű törvénykezést rendelt el.

Nevezetes újításokat léptetett életbe a pénzverést illetőleg is. Szabályozta, egyszerűsítette a különféle pénznemeket, meghatározta, hogy mennyi nemes ércet vegyítsenek a pénzek anyagához. Azelőtt ahány helyen vertek pénzt, rendesen annyiféle volt az, egyikben több, másikban kevesebb az ezüst s e miatt egyiknek nagyobb értéke volt, mint a másiknak és a szegény

ember sohasem tudta, mikor károsodik. Az új pénzverési rendelettel e bajon segítettek. Ebben az időben vertek először hazánkban arany-pénzt a *flórenci* pénz mintájára s ezen arany-pénzt erről *forint*-nak nevezték el. Egy arany a mai pénzérték szerint hat forintot érhetett s négy arany tett egy ezüst girát. Egy girában volt 56 budai garas, egy garasban volt 6 denár. E szerint egy ezüst gira (24 forint) 336 denárnak felelt meg. Tehát az akkori legkisebb ezüst pénz, a denár, 14 kr értékű lehetett. Ez képviselte a mai ezüst tizkrajcárost.

Róbert Károly uralkodása alatt régen nem élvezett jólétre emelkedett az ország. Fejlődésnek, gyarapodásnak indult minden, a király hatalma, tekintélye oly nagy volt, mint azelőtt soha.

Pusztulásnak, bomlásnak indult elszegényedett országot talált s megizmosodott, jólétnek örvendő virágzó *birodalmat* hagyott hátra.

Uralkodása alatt tiszteletet szerzett a magyar névnek, vezérszerepet biztosított hazánkban az európai országok között.

Meghalt 54 éves korában, 1342-ben Visegrádon, honnét előbb Budára, majd Székesfehérvárra vitték s nagy pompával helyezték örök nyugalomra. Eljött a temetésére Kázmér lengyel király és Károly morva herceg is.

Elhunytát sokáig gyászolta a magyar nemzet, noha utána s fényes idők következtek.

Trónját és birodalmát fia, Lajos örökölte, ki mindenben atyja nyomdokán haladt, a nemzeti dicsőség emelésére pedig még atyjánál is többet tett.

I. LAJOS

27-ik király.

(1342 — 1382.)

TÖRTÉNELMÜNK meglehetősen fukarkodik az uralkodókat dicsőítő nevekkal való kitüntetésben. Így például »nagy« jelzővel csak egyetlen királyunkat tiszteljük. Ez egyetlen király Róbert Károly fia, I. Lajos. De ő e melléknévre érdemes is volt, mert igazán nagy, igazán dicső.

Nincs fényesebb korszaka hazánk történelmének azon időnél, midőn Nagy Lajos ülte meg szent István trónusát. Sem azelőtt, sem azóta nem volt olyan nagy hazánk. Mint király bölcs, okos, hatalmas. Rettegetté tudta tenni fegyverét minden nép előtt. Országokat, tartományokat kapcsolt birodalmához. Első hatalmasság volt a magyar egész Európában. A visegrádi királyi palotából igazgatták akkor az egész földrész dolgait. Három tenger mosta a magyar birodalom határát: a Balti tenger, a Fekete tenger és az Adriai tenger. E három tenger által határolt roppant területen magyar volt az ur, a népek egy parancsolót ismertek, Lajost, a nagyot, tehát Európának egy harmada a mienk volt.

Hatalmas, világok felett parancsoló uralkodó lehet zsarnok is, és legtöbbször úgy is szokott lenni. De Lajos, mint ember, maga a szivjóság, maga a megtestesült lelki nagyság. Nyílt, becsületes és lovagias. Benne összpontosult a bölcsesség, a talentum a lélek és sziv nemességével. Ezért oly bámulatra méltó az ő kora, ezért oly feledhetetlen az ő nagysága. Emléke a késő századokon keresztül is csodás fényben ragyog. Jelleme, egész egyénisége az idők végeig mintaképül szolgál.

Trónra léptekor mindjárt egy szép, egy nemes tettel mutatta ki fenkölt lelkületét, okos gondolkozását és szeplőtlen fényes jellemét. Azon óhaját nyilvánította, hogy a magyar nemzet legnagyobb királyának, szent Lászlónak sirjához kíván zarándokolni, hogy ott fogadalmat tegyen. A főpapok és zászlós urak egész kísérete csatlakozott hozzá, hogy Nagyváradra elkísérjék. És az ifjú magyar király ott a szent hémvak előtt ünnepélyes esküt tőn, hogy úgy él, mint László a nagy, példáját követi, egész életét a hon javára szenteli, mindenha a jog, igazság és dicsőség útján halad, országa épségét, jogait kivívja, megvédi.

Az egész ország boldognak érezte magát, hogy az új király ily nemesen, ily fenkölt szellemben kezdi meg uralkodását. Mindenki a legjobbat remélte, a legszebb eredményeket várta uralkodásától. És az akkor alig 17 éves ifjú Lajos mindeme reményeket a legnagyobb mértékben beváltotta. Negyven esztendei uralkodása alatt a jog, igazság és dicsőség útján haladt.

Mikor a nagyváradi uttal beiktatta magát az uralkodói székbe, következett volna a saját egyéni boldogsága. Házasságának kérdése lépett előtérbe, mert atyja már eljegyezte számára Károly morva herceg leányát, Margitot s a kis leányt Visegrádra hozatta, hogy ha felnő, Lajos feleségül vegye. Ez az idő most érkezett el, de Lajos úgy találta, hogy Margit még nagyon fiatal. Ő maga is még csak 17 éves, tehát kijelentette, hogy csak négy év múlva fogja megtartani az esküvőt. Az egybekelés azonban akkor sem történt meg. Lajos nem nagy vonzalmat érzett a morva hercegnő iránt. Későbbi években a boszniai fejedelem leányát, Erzsébetet vette el.

Lajos első uralkodói tette az volt, hogy az atyja által kevéssel halála előtt alkotott pénzügyi intézkedéseket végrehajtotta. Szükség volt a pénzügyi állapotok virágzóbbá tételére, mert a királyi udvar fénye, az államhatalom fellendülése sokba került. Intézkedni kellett a még mindig idegen kézen levő királyi javak visszaszerzése iránt is. Ekkor egy kis zenebona támadt Erdélyben, s ime az ifjú király maga vezet sereget, hogy leverje a lázadást. De elég volt pusztán a személyes megjelenése, hogy a rend helyre álljon. Ez a kis kirándulás azért is jó volt, hogy a szomszéd Oláhországból a Bazarád

Mihály vajda fia, Sándor hűséget fogadjon s kérje Lajos barátságát.

Igy minden jó irányba terelődött s nagy dolgokat végezhetett volna a teltre kész ifju Lajos itt bent az országban, ha közbe nem jő valami, a mi igénybe vette őt és hazánk figyelmét, erejét. Kezdetüket vették a nápolyi hadjáratok, melyek nyolc hosszú esztendőn keresztül foglalkoztatták Lajos királyt. A testvéri szeretet vitte bele ebbe a hadjáratba.

Ugyanis az öcsöcse, Endre, kit Róbert Károly a nápolyi trónra akart helyezni, ott bizony sehogy sem érezte jól magát. Bekövetkezett, a mit az okos Róbert Károly előre tudhatott volna, hogy a távol idegen földön, nem jó szemmel fogják nézni az ifju Endrét, ki igazán gyermek, alig volt tizenöt éves, mikor Nápolyba vitték. Az volt a baj, hogy nemcsak trónra akarták ültetni, hanem meg is házasították nápolyi Johannával. Igen ám, de Johanna nem szerette az ifju magyar herceget, a mi már magában nagy baj volt. Még nagyobb aggodalomra adhatott okot az, hogy sehogy sem akarták megkoronázni Endrét.

Hogy a dolog valamikép rendbe jöjjön, maga az anyakirályné: Erzsébet indult Nápolyba. Lajos fényes kíséretet adott édes anyja mellé s tömérdek pénzzel, kincsekkel ellátva, bocsátotta a hosszú utra.

A magyar király anyja olyan fénynyel, olyan pompával utazott, a milyen azon időben ismeretlen vala. A merre ment, a hol megfordult, mindenütt mély hódolattal fogadták. Két hónapi utazás után érkezett meg Nápolyba. De nagyon kevés eredményt ért el. A pápát követői által sürgette, hogy rendelné el Endre mielőbbi megkoronáztatását.

A válasz az lett, hogy majd később, most még nagyon fiatal Endre is Johanna is.

Az anyakirályné bizva a pápa ígéretében s a nápolyiak mézes-mázos hitegetéseiben, visszatért Magyarországra. Endrének pedig attól kezdve még rosszabrá fordult a sorsa. Az elvete-mült nápolyi udvar nem siettetle megkoronáztatását, hanem elhatározták megöletését, hogy így végkép megszabaduljanak tőle. A gaz tervet végre is hajtották, orozva megtámadták s megfojtották az ártatlan ifjut.

E szörnyű hír féktelen haragra gyújtotta Lajos királyt. Feledve minden más bajt, tüstént sereget gyűjtött, s mihelyt lehetett, megindult nagy had élén Nápoly felé, hogy bosszút álljon szeretett testvéröccse gyilkosain. Miután nem szerezhette elegendő hajót, melyekkel tengeren szállíthatná nagy seregét, kénytelen volt a szárazföldi hosszú utat választani. Bosszuval szívében indult meg az ifju király, hogy testvéri kötelességét teljesítse. Az egész világ részvéttel viseltetett iránta.

A mint vonult, vezette seregét, utjában a harcosok ezrenként csatlakoztak hozzá, hogy igazságos ügyében segítségére legyenek.

Nápolyban remegve várták.

Ment, vonult a magyar hadsereg s volt okuk a nápolyiaknak az aggodalomra, mert Lajos hadai minden ellentállást diadalmasan visszavertek és az olasz városokat rendre meghódoltatták.

A bűnös Johanna elmenekült s így csak az ott maradt hercegeken és udvari cselszövőkön állhatott bosszút Lajos. Azok közül a fő bűnösöket lefejeztette, a többieket pedig fogságra vetette. Mikor pedig az egész tartományt meghódoltatta, visszatért, őrizetül ott hagyván serege javarészét Laczfý Apor Istvánnal élén.

Távozáskor erélyesen sürgette a pápát, hogy tartson vizsgálatot Endre meggyilkoltatásának ügyében, s ha bűnösnek bizonyul Johanna, büntesse meg.

A vizsgálat s a büntetés elmaradt, Johanna visszament Nápolyba, hol a magyar őrség szorult helyzetbe jutott. Sietve jöttek hírnökök Visegrádra, hogy menne innét újabb segedelem.

Lajos maga indult megint új sereggel, nagyobb, mint előbb. Újabb diadal vezette utjában, de megint csak eredmény nélkül tért vissza. Végre megunva a huza-vonát s belátva, hogy Nápolyt úgy sem kormányozhatja oly messze földről, felhagyott a további hadjáratral, a pápára bízván az ügy elintézését.

A pápa végre is nem tett semmit. Hanem az Isten, az megbüntette a bűnös asszonyt. Évek múlva ellenségei megfojtották. Tehát épen úgy halt meg, mint boldogtalan férje.

A nyolc esztendőn át huzódó olasz hadjáratból egyéb haszna nem lett az országnak, mint hogy a magyarok meg-

ismerkedtek az olasz művészetekkel és szokásokkal s azokat idehaza terjesztették.

Mikor Nápolyban a második hadjárat alkalmával Aversa várost ostromolták a magyarok, Lajost felette bosszantotta, hogy serege semmiképen sem tudja bevenni a magas kőfalakat. Hogy bátorítsa harcosait, maga is előre sietett.

Létrát vesz kezébe s azon fölmászva, tüzei új rohamra harcosait. Sebet kap ugyan, de csodás bátorsága erőt kölcsönöz a seregnek, fokozott erélyvel támadnak s a város megadja magát.

Szintén ezen hadjáratban történt, hogy Serra város alatt a vizet vizsgálta a király, ha vajjon átvezetheti-e azon seregét. Egy magyar fiu állt a vizparton, lovait itatva, »Menj be, fiam — szól a király — hadd lássam a folyam mélységét.« »Félek uram király, hogy elragad az örvény.« — »Ne félj semmit, csak menj be.« A fiu beugrott a vízbe, de az ár csakugyan elkapta, magával ragadta. A király a veszély láttára lovastól a fiu után ugrat. A víz kikapja a nyeregből, de feltartja bő köpenyege; üstökén ragadja a fiut s szerencsésen kimentí a bizonyos halálból.

A hatalmas Velencére sokszor mért érzékeny csapást Lajos, hadait többször vezette ellenük s győzött, diadalmaskodott. Érdekes mozzanatot jegyeztek fel róla, mely ritka lovagiassága mellett tesz hathatós tanuságot. Egyszer, midőn épen Treviso várost ostromolta, meghal Velencében a doge, a birodalom hercege; másikat választanak s a választás Treviso város kormányzójára, Delfino Jánosra esik. Ugyde az nem foglalhatja el a méltóságot, mert a várost Lajos serege tartja körül zárva. Velencéből követség jó a táborba Lajoshoz, kérik, engedné meg Delfinónak a városból való kijövetelt. A lovagias király enged az ellenség kérésének és táborán keresztül bocsátja át Delfinót, hogy menjen Velencébe átvenni a főhatalmat.

Majd mikor Lengyelországnak segítséget vitt a betörő litvánok ellen, párbajra hívta a litván vezért. Vitézül legyőzte s aztán szabadon bocsátotta, csak azt kérte tőle, hogy vegye fel a keresztény hitet.

Ilyen bátor, ilyen nemes szivü, ilyen lovagias és ilyen vallásos volt Lajos király. Határtalan is volt a tisztelet, melylyel

I. LAJOS.

a nemzet övezte. Elszánva követték a csatában, hűségesen teljesítették minden parancsát, mert tudták, hogy oly nemes, oly nagy lélek csak jót akarhat.

Negyven esztendei uralkodása alatt csak kétszer tartott országgyűlést, de azért nem zugolódott a nemzet. Mástól el nem fogadták volna, de tőle szívesen vették még az önkényű intézkedéseket is. Mert szerették, mert bíztak benne.

Sokszor viselt Lajos hadjáratot külső országokkal. Velencével, Boszniával, Szerbiával, Bulgáriával. Ez utóbbi országot egészen meghódította. Lengyelország királya, Kázmér 1370-ben meghalt s akkor régibb szerződés szerint a lengyel korona a Lajos fejére szállt. Lajos magát nagy ünnepélylyel Krakkóban Lengyelország királyává koronáztatta, a lengyelek számára üdvös törvényeket alkotott s anyját, Erzsébetet nevezte ki maga helyett Lengyelország kormányzójává. A lengyeleket előbb Kassára, majd Zólyomba hívta országgyűlésre, hogy hazájuk ügye-baja felett tanácskozzék. Ez utóbbi országgyűlésén a lengyel urakkal úgy egyezett meg Lajos, hogy halála után a korona nagyobb leányára, Máriára és annak jegyesére, Zsigmondra szálljon. A tizenöt éves Zsigmondot egy sereg élén azonnal el is küldte Lengyelországba, hogy a királyi várakat átvegye s azzal az uralmat magának biztosítsa.

Az 1360-ik esztendőben jelentek meg Európában a törökök. Száz évvel előbb a tatárok által üzetve. Turkesztánból Syriába vándorolt át egy csapat. Ebből a kis vándor-csapatból lett a később oly hatalmas török birodalom. Ozmán volt az első hősük, ez jött át Kis-Ázsiából Európába s azonnal tartományt hódított, országot alapított. A fia, Urkhán, növelte a kis török tartományt, ennek a két fia pedig Szulejman és Murad már csaknem az egész görög földet meghódították s egyszerre előállott a nagy, rettegett ozmán birodalom.

Az európai fejedelmek aggódva nézték, hogyan alakul keleten egy hatalmas nagy ország; biztatták Lajost, hogy állja utját a törököknek, ne engedje megszilárdítani birodalmukat.

Lajos nem hallgatott az unszolásra, nem állt a törökök elé, sorára hagyta a nagy görög birodalmat, mely aztán végkép megsemmisült. A magyaroknak okuk volt gyűlölni a görögöket, mert tőlük sok baj, sok viszály származott hazánkra, ezért

nem mozdult Lajos Paleologus görög császár védelmére. Ha akkor segélyeül sietve, megtöri, megsemmisíti a török hadat talán sohasem fejlődhetik ki a később annyira rettegett török uralom s a világ folyása egészen más irányt vesz vala.

Nagy Lajosnak lelke fogékony volt minden nemes, minden szép és magasztos iránt. A tudományokat szerette; érezte, hogy nemzetének szilárd alapot csak a miveltség adhat, e végből az iskolai ügyekre kiváló gondott fordított. Pécssett főiskolát állított, királyi udvarába számos főrangú ifjut s leányt befogadott, a kik ott erényes, jó nevelést nyertek; még a szomszédos uralkodók is szerencsájüknék tartották, ha leányaikat Lajos udvarában neveltethették.

Nagy Lajos vallásos buzgóságtól át lévén hatva, azon munkálkodott, abban fáradozott, hogy a kath. hitet terjeszsze. Laktak az országban számosan görög keleti hitvallásuak s lent az aldunai tartományokban még többen. Azt akarta, hogy minden népek térjenek vissza a kath. anyaszentegyházba. Kath. szerzetes papokat küldött széjjel, a kik minden módon megkísérlették a térítést. Kezdetben siker koronázta működésüket, mert Bulgáriában kétszázezeren vették fel a kath. hitet. E nép ugyanis azt remélte, hogy ily módon majd biztosíthatják maguknak a hatalmas magyar király pártfogását, a ki megvédi, megoltalmazza őket a félelmesen növekedő török hatalom ellen.

Az első siker felbátorította Lajost, a pápa is elismerését és köszönetét nyilvánította s *»az egyház zászlótartójának«* nevezte őt. Most már csak annál nagyobb buzgalommal folytatta tehát a hittérítést ugy bent az országban, mint a dunai tartományokban. Ámde a népek ragaszkodtak ősi hitükhöz, az aldunai tartományok pedig meghódoltak a töröknek, mert ez új hódító a vallásukat nem bántotta, hitük elhagyására őket nem kényszerítette.

A vallásos király mindössze a pápa jóakarátát biztosította magának. Tényleg a legjobb egyetértés volt közte és a pápai udvar között, noha előző időből oka lehetett volna neheztelni a római szent székre, mert Endre megöletésekor nem kapott kellő elégtételt. De ez feledve lett s Lajos több ízben támogatta a pápát s az viszont őt. Így például 1367-ben követséget küldött a pápa elé, a ki Avignonból Rómába tért vissza. Mert

olyan idők jártak akkor, hogy kénytelen volt a pápa elhagyni Rómát s a Franciaországhoz tartozó Avignon városba tette át székhelyét. Itt trónoltak aztán a pápák hosszabb ideig.

Lajos követe, midőn üdvözölte a visszatérő pápát, arra kérte, engedné meg, hogy Magyarországon, Pécs városában, nagyobb szerű főiskolát állíthassanak. Mert odáig Veszprémben lett volna az ország első tanintézete, de az pusztuló félben volt s így most Lajos király Pécs városában akar új iskolát állítani. A pápa készséggel beleegyezett, hogy oly főiskolát állítsanak, melyben minden tudományt tanítsanak, csak papi tudományokat ne. Ezt a papnevelő intézeteknek tartotta fenn.

Visegrádról Új-Budára tette át Lajos udvarát, s itt az új székhelyen mesés fényvel, pompával vette magát körül. Nagyszerű harcjátékok folytak a palota melletti téren, a budai hegyek közt pedig a külföldről gyakran érkező királyi küldöttek és fejedelmi személyek tiszteletére vadászatot rendeztek. Rendkívül élénk volt a külfölddel való érintkezés. Tőlünk is minduntalan mentek követségek hol egyik, hol másik országba, viszont a külföld is gyakran küldötte ide a maga embereit. Ugy, hogy ennek érezhető következményei is lettek csakhamar, a mi a műveltség terjedésében, az idegenben tanult finomabb szokások és előkelő izlés meghonosodásában nyilvánult.

A nálunk megforduló idegenek elvitték hírét a nagy királynak, kinek nemes jellemét, lovagias és vallásos lelkületét nem győzték eléggé magasztalni.

Rendkívüli volt I. Lajos egész egyénisége. Oly fény, oly rettegett hatalom közepett ő szerény, angyalszívű vala. Egy, azon korból fenmaradt levélben, melyet egyik pápai követ írt, a következő sorok fordulnak elő:

«Sohasem láttam fejedelmet, ki annyi nagysággal és hatalommal ennyi szerénységet és alázatosságot párosítana... Én e királyban a jónál, az erénynél egyebet nem tudtam észrevenni.»

Ily fenkölt lelkű nagy jellemnek csodás varázsszal kellett lenni a népre is. Valóban úgy volt. Az egész ország törekedett erkölcsösségben s lovagiasságban vetekedni a királlyal. Hát még mikor elterjedt a hire, hogy álruhában szokott elvegyülni a nép között s úgy tudakolja meg, hogy hajtják végre a törvényeket. Sokszor el-eltűnt a király az új-budai palotából. Csak

nehány meghittebb udvari ember kísérte. Elutaztak olykor messze vidékre s ismeretlenül jártak-keltek mindenfelé. A hol igazságtalanságot tapasztalt a király, orvosolta a bajt, intézkedett azonnal. Mert igazságos volt s népe boldogságát akarta egész lelkesedéssel. Ő maga szigorú, feddhetlen erkölcsű és mint már láttuk, vallásos érzületű és lovagias gondolkozású. A női nem iránt határtalan gyöngédséggel viseltetett, minek legnagyobb példáját mutatta az édes anyja iránti mélységes tiszteletben és a neje iránti forró szeretetben. Így sikerült neki mindenki tiszteletét és ragaszkodását megnyerni. Mindezekhez még hozzá kell vennünk uralkodói nagy bölcsességét is.

Hatalma tetőfokán, midőn birodalmát három tenger határolta, nem ragadtatta el magát, nem mutatott zsarnoki hajlamot. Nem élt vissza nagy hatalmával. Népe, nemzete jóléte lebegett szeme előtt, nem akart az egész világnak parancsolni, nem akart a föld népeinek politikát csinálni, csak boldognak óhajtotta tudni népeit.

Mindezen nagyszerű jellemvonásokat egybevetve, könnyű megérteni, miért néztek el neki egy kis önkényt és alkotmányellenes kormányzást. Mert biz ő nem nagyon kérdezgette alattvalói véleményét, ha az ország érdekében akart valamit tenni. Végrehajtotta akarátát úgy, a hogy saját legjobb lelkiismerete szerint jónak látta. Azt, hogy negyven esztendei uralkodása alatt csak kétszer tartott országgyűlést, az alkotmányon ütött nagy sérelemnek lehetett volna tekinteni. De nem tekintették annak, megnyugodtak az emberek, mert meg voltak győződve, hogy a nagy király mindenkor csak jót akarhat. Országtanács volt oldala mellett, néhány főpap s néhány főúr vitatta meg, intézte el az országos ügyeket. A sokat beszélő, keveset végező országgyűléseket nem szerette. Az iránta nyilvánuló általános tisztelet és szeretet oly nagy volt, mint hajdanában Szt. László életében. Lajos király volt az, ki a magyar királyság fényét, méltóságát ismét helyreállította. Hiszen III. Endre idejében már tökéletesen alászállott a király tekintélye; az országgyűlés kénytelen volt törvénybe iktatni és elrendelni, hogy *«A királyt mindenki tisztelni köteles.»*

Élete végén családi ügyeit igyekezett rendezni. Aggodalom fogta el a miatt, hogy nem áldotta meg az Ég fiugyermekkel.

Csak két leánya maradt, Mária és Hedvig. De vajjon gyenge leánykéz bírja-e majd kormányozni a nagy birodalmat! Igyekezett még életében eljegyezni idősebb leányát, Máriát, Zsigmond cseh királyi herceggel. Mikor ez így el volt intézve, a magyar és lengyel rendekkel elhatározta, hogy a koronát Mária fogja örökölni. Uralkodójukul csakis őt ismerik el.

A lengyeleket 1382-ben július 25-ikére a magyarországi Zólyomba hívta meg országgyűlésre; a lengyelek nagy számban megjelentek s a király kívánságát a trónöröklés kérdésében teljesítették, sőt mindjárt magukkal is vitték leendő királynőjük jegyesét, a 15 éves Zsigmondot, hogy hadd legyen náluk, mint trónörökös vegye birtokába a királyi várakat s verje meg a lengyel koronára áhitozó Szemorit herceget.

Akkoriban gyakran hívta Magyarországra a lengyeleket Lajos király és sok üdvös törvényt hoztak ők maguknak Budán, Kassán vagy Zólyomban. De szívesen jöttek s nem tekintették sérelmesnek, hogy országuk határán kívül kellett elintézni a maguk dolgát, mert szintén nagyon szerették urukat.

Lajos királynak a zólyomi lengyel országgyűlés képezte utolsó uralkodói működését. A gyűlés után beteg lett s Zólyomból Nagy-Szombatba ment, hogy ott kipihenje magát. De csak rövid ideig pihenhetett ott, mert a betegség mindjobban erőt vett rajta s szeptember 11-én (1382.) jobblétre szenderült. Hült tetemeit Székesfejérvárra hozták s ott nem a székesegyházban nyugvó többi királyok mellett helyezték el, hanem egy külön kápolnában, melyet a templom mellett építtetett magának Lajos. Ugy rendelkezett, hogy oda temessék el. Édes anyja, a derék Erzsébet, ki történelmünk egyik legnagyobb nőalakja, már két évvel előbb elhunyt.

LACZFY APOR ISTVÁN.

erdélyi vajda.

Z ÁRPÁDHÁZ kihalása után, az 1300-as években mindinkább nagyobb szerepet kezdenek játszani a király mellett egyes kiváló férfiak. Így mind sűrűbben emlékezik meg történelmünk egyes rendkívüli személyiségekről is, kiknek tetteik s működésük befolyással voltak az ország sorsára. E nevezetes szereplőket nem lehet figyelmen kívül hagynunk, ha a nemzeti történelem alakjairól kívánunk szólni.

Ime mindjárt a vegyesházból való királyok alatt a többi között egy hatalmas család visz igen nagy szerepet, melynek alapítója Apor, erdélyi vajda. Tőle vették eredetüket a későbbi Laczfyak.

Az öreg László vajda úgy tette magát nevezetes emberré, hogy az Árpádház kihalása után beállott zürzavarban, a Venczel után következett ifju Ottó királyt magához csalta Erdélybe s aztán szépen elfogta. Így szabadította meg áldatlan uralkodásától az országot. Apor vajda még azt is tette, hogy elvette Ottótól a szent koronát s azt mondta, hogy majd csak annak adja oda, a kit ő akar királynak. Róbert Károly hozzá fordult, kérve: akarná őt királynak. A vajda ur beleegyezett, kiadta neki a nemzeti kincset. Így lett Róbert Károly törvényes uralkodója hazánknak, és ő ezt a szivességet nem is felejtette el, mert a vajda családját kegyelte, az öreg ur fiát, Istvánt, főlovászmesterévé emelte, István ur aztán később a Laczfý nevet vette fel, s alapítója lett a Laczfý nemzetségnek.

Róbert Károly Uroz szerb herceg ellen küldte Laczfyt, ki egész lelkesedéssel ment királyáért és honáért az engedetlen pártos szomszéd megfenyítésére. És diadalmas fegyverével szerb földön egész az Obora vizéig kergette Urozt.

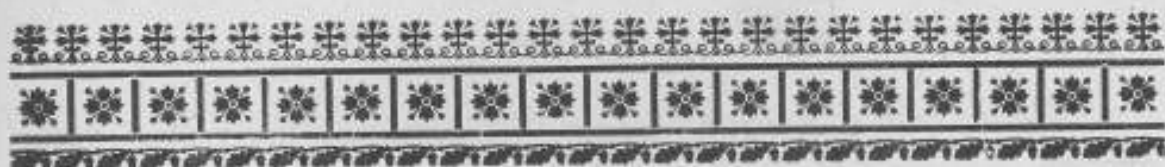
Nagy Lajos király mint a trón hű emberét találta atyja udvarában Laczfyt, barátságába fogadta, Sopron- és Vasmegyék főispánjává tette, s ezeken felül még erdélyi vajda is lett. Az ifju király bizott benne, legjobb tanácsadójának tekintette. Folyvást oldala mellett tartotta, semmit sem tett az ő megkérdezése nélkül. Lajos nem szerette az országgyűlésezést, egy-két jó embere volt, azoktól kért tanácsot, s úgy kormányozta az országot. És ez az uralkodás még is dicsőséges volt. Bizonyára azért, mert a mily nagy és nemes volt a király, ép oly derék, becsületes férfiak voltak a tanácsadói is. És így abból a dicső korból, midőn a hon határát három tenger mosta, tisztelettel kell feljegyeznünk a Lajos tanácsadóinak, az uralkodásában résztvevőknek neveit is, ezek között első sorban a Laczfy Apor Istvánét.

Nagy Lajos uralkodásának egy részét az olaszországi hadjárat foglalta el. A lovagias király boszut akart állani testvére, Endre meggyilkolásáért, és egyik hadsereget a másik után vezette Nápolyba. E hadjáratok alatt legfőbb embere Laczfy volt. Mikor a magyar fegyver diadallal meghódította Nápolyt, Lajos király maga helyett Laczfy Istvánt hagyta hátra. S Laczfy a királyhelytartói tisztségnek derekasan meg is felelt, az elfoglalt várak s városokban parancsnokolt, visszaverte az olaszok apró támadásait, elnyomta alattomos fondorkodásaikat, félelmessé tette a magyar nevet.

Később azonban a szakadatlanul meg-megújuló támadások annyira meggyengítették a rábizott magyar őrséget, hogy tovább már alig tarthatta magát. Segélyt kért hazulról. Ekkor Lajos maga ment ismét nagy sereg élén Nápolyba és alaptalan áskálódásokkal engedvén magát félrevezettetni, megvonta kegyét Laczfytól, megfosztotta a főparancsnokságtól, helyébe Kont Miklóst nevezte ki, a mit azonban később megbánt, mert az ügyek nem folytak úgy, mint azelőtt.

A király úgy tette jóvá elhamarkodott lépését, hogy később ismét magához fogadta Laczfyt s kegye jeléül Csáktornya és Strigo várát ajándékozta neki, a fiait pedig nagy kitüntetésekkel halmozta el, mit azok megérdemeltek, mert támaszai, védői lettek Lajos trónjának.

M Á R I A

28-ik király.

(1382—1395.)

LEÁNY a trónon! Gyöngé női kormány Lajos roppant birodalmának élén! Mily változás, mily gyászos végzet!

Lajosnak csak lánygyermekai voltak. Hasztalan fohász-
kodott gyakorta az egek urához, hogy áldaná meg fiu-örökösse.
A történelem feljegyezte, hogy még a római pápa is buzgó imát
mondott. Mindez nem használt semmit, el volt végezve, hogy
fiu gyermeke ne legyen Lajos hitvesének. Leánya született három:
Katalin, Mária és Hedvig.

Lajos már jó előre úgy rendelkezett, hogy nagy birodalmát
elsőszületett leánya, Katalin örökölje. De ez korán elhunyt s így
Mária következett a trónöröklés sorrendjében. Lajos királynak
a legnagyobb lelkesedéssel megígérték hű magyarjai, hogy leányát,
Máriát úgy tekintik, mint ha fiu volna s királynak meg fogják
választani. Meg is tették, egy szívvel, lélekkel trónra emelték.

1382. szept. 16-án temették el Lajos királyt, s már másnap
megválasztják s meg is koronázzák Máriát. E sietés is mutatja,
mily hódolattal, mily szeretettel viseltettek a nagy király emléke
iránt. A kis Mária ekkor 12 éves volt. Midőn Demeter eszter-
gomi érsek felemelte Szt. István koronáját, hogy azt a gyermek-
leány fejére tegye, miként a törvény rendelte, háromszor kér-
dezte meg az egybegyűlteket, akarják-e királyul Máriát. Egyetlen
hang sem mondott ellent, mindenki akarta Máriát; ezután végre-
hajtották az egész koronázási szertartást, még lovaggá is fel-
avatták a leánykát, reá adták Szt. István nehéz palástját, hogy
semmi se hiányozzék a királykoronázási formaságokból.

Nagy volt a korona Mária fejéhez, súlyos volt a palást gyenge vállain. Hejh bizony a valóságban is úgy lett az! Az ártatlan leányka dehogy tudta folytatni hatalmas atyja dicső országglását! Pedig ott volt mellette az édesanyja, Erzsébet királyné, hanem ketten se boldogultak. Sőt azt lehet mondani hárman se, mert a kis Máriának jegyese is volt már, még édesatyja VI. Károly császár kis fiát, Zsigmondot rendelte férjeül. Zsigmondot elküldték Lengyelországba, hogy addig is, míg majd a felesége jussán az uralkodói hatalmat gyakorolhatná, próbáljon szerencsét a lengyelek között, kedveltesse ott meg magát. Csakhogy a 15 éves gyermek Zsigmond nagy emberek módjára kezdett élni a lengyelek közt, s ez ott sehogy sem tetszett, alaposan meggyűlöltek. Erzsébet anyakirályné sem tudta szívelni s így nem is engedte beleszólni az uralkodás ügyeibe, sőt annyira megharagudott rá, hogy hazaküldte az édes atyjához, a kis Mária számára pedig más férj után nézett. A francia király testvéröcscsét akarta volna vejéül s követséget is küldött Párisba. Hanem később megint meggondolta a dolgot s visszatért Zsigmondhoz, kibékült vele, újra elfogadta Mária jegyeséül, sőt később tényleg is összeházasította őket.

Sok mindenféle baj és kellemetlenség következett Lajos halála után. A női gyöngeség nyilvánult mindenben, észrevették ezt az ország ellenségei s egymásután jött hír a lázongásról. A lengyelek kijelentették, hogy tovább nem akarják magukat Budáról kormányoztatni. Legyen az ő királyuk Máriának testvérhuga, Hedvig, de ő aztán menjen oda közéjük, lakják ott, akkor uralkodhatik felettük. Lent, Horvátországban lázadás ütött ki, az ország más pontjain is fészkelődtek az emberek, nem engedelmeskedtek Garay Miklós nádornak, ki az anyakirálynénak, Erzsébetnek volt a legmeghittebb embere.

Horvátországban úgy békítették ki a duzzogókat, hogy Erzsébet anyakirályné, meg a leánya, Mária, és Garay nádor meg a többi kormányon levő előkelőségek leutaztak oda s személyesen tárgyaltak. Ennek jó eredménye lett, a béke helyreállott. Lengyelországgal meg úgy végzett Erzsébet, hogy teljesítette kívánságukat, oda adta nekik ifjabbik leányát, Hedviget. És a lengyelek jól jártak, mert Hedvig boldoggá tette őket, bölcsen, okosan kormányozta országukat. Csakhogy természetesen Magyar-

MÁRIA.

ország elveszítette ezt a nagy tartományát, mert bizony gyenge kapocs volt már az, a mi azután hozzánk fűzte őket. Ez azonban csak kicsi baj volt ahhoz képest, a mi az ellenkező oldalról, a meleg éghajlatu Nápoly felől jött. Károly nápolyi király érkezett meg nem kisebb szándékkal, minthogy elfoglalja a magyar trónt. Károly, Nagy Lajos királylyal közeli rokonságban volt s így ennek a révén azt kezdték mondogatni az elégületlen magyarok, hogy méltóbb ő a magyar trónra, mint Mária. A kik így beszéltek, félelmetes módon szaporodtak napról-napra, úgy, hogy Károly egész bátran Budára jöhetett, s minden ellenállás nélkül megtarthatta bevonulását.

Erzsébet anyakirályné annyira meg volt rémülve, hogy nem tudta, mit tegyen. És arra a meglepő cselekedetre határozta el magát, hogy Mária királynéval kocsival elébe ment Károlynak és úgy vitték fel a budai palotába nagy diadallal a kedves rokont, a ki viszont megtette nekik azt a szivességet, hogy nem nevezte magát mindjárt magyar királynak, hanem békéltetőnek, a ki a királynék ellen fellázadt magyarokat akarja kiengesztelni. Ámde az elégületlen magyar urak bezzeg szint vallottak. Nyíltan hangoztatták, nem tűrik tovább az asszonyi uralmat, örvendenek, hogy az Isten küldött egy szabadítót Károly személyében. Az legyen a király, ne gyenge tehetetlen asszonynépség. És Budán zajongó népsokaság hullámozott az utcákon, nyíltan követelve, hogy Mária mondjon le a trónról, foglalja azt el Károly.

Mária és az anyakirályné tanakodtak, hogy mit tegyenek. Végre is engedni voltak kénytelenek s életüket is féltve, tényleg önként lemondtak a trónról.

Nosza lett erre öröm. A városban egybegyűlt Károly-pártiak Székesfehérvárra mentek, ott országgyűlést rögtönöztek. Károly is oda ment közibéjük, mire a fellelkesült hívek nyomban királylyá választották. Ekkor kényszerítették a királyuókat, hogy ők is jelenjenek meg Székesfehérvárott s legyenek tanui, mint koronázzák királylyá Károlyt. És valóban Erzsébet anyakirályné és Mária, a felkent királyné, végig nézték a fiók ellenségük megkoronáztatását. Képzelmű, milyen lelkiállapotban lehettek. De élt a bosszu sziveikben és 38 nap múlva kegyetlenül megfizettek a trónbitorlónak. Garayval, hű emberükkel, összeesküvést szőttek s egy napon magukhoz hivatván a mitsem sejtő

királyt, azt Forgách Balázs hű emberük által megölették. Az erre támadt szörnyű zavarban urai lesznek a palotának, kiverik onnét Károly olasz zsoldosait s kezükbe ragadják az ország kormányát. A nép, mely tegnap még diadalmasan éltette Károlyt, ma Máriáért lelkesedik, kinek sikerült ismét elfoglalni dicső apja trónját.

Igazi regénybe illő változatok és képzelhetlen helyzetek.

Forgách Balázsnak hű szolgálataiért negyvenkét falu lett a jutalma. A boldogtalan Károly pedig iszonyu sebeiben fetrengett, börtönbe vetették s orvosi ápolás nélkül hagyták kinlódni, míg végre megkönyörült rajta a halál.

A vetélytárs halálával nem szűnt meg a baj, a lázadók annál nagyobb elkeseredéssel gyűjtötték a sereget a királynők ellen, most már azért is, hogy Károly halálát megboszulják. A királynéknak azt a szerencsétlen tanácsot adta fő emberük Garay Miklós nádor, hogy utazzanak le megint Horvátországba s ott megjelenésük által állítsák helyre a békét.

A királynék hallgatnak a tanácsra, fényes kísérettel leutaznak a horvátok közé. Egy darabig minden rendben megy, a királynék hű alattvalókat találnak mindenfelé. Ámde a mint tovább hatolnak utjukban, egyszerre levetik az álarcot a horvátok, megrohanják a királynék csekély fegyveres kíséretét, felkoncolják, köztük Garayt, a nádort is. A királynékat pedig a novigrádi várba hurcolják, s ott az anyakirálynét Erzsébetet megfojtják, Máriát nyolc havi fogság után hosszas alkudozásokra adják ki Zsigmondnak, ki már régebben egybekelt Máriával és kit királylyá választ az ország.

Mária Zsigmond férjével együttesen még hét évig ült a trónon. Meghalt 1395-ben, s Nagyváradon Szent László hamvai mellé temettetett el.

Uralkodásának ideje alatt semmi fontos, semmi országbol-dogító tény nem fordult elő. Ellenben az történt, hogy a Nagy Lajos által szerzett tartományok igyekeztek az anyaországhoz való viszonyukat meglazítani.

Lengyelország elszakadt Magyarországtól, mert mint tudjuk, Mária helyett a lengyelek nővérét, Hedviget választották meg királynéjokul, a kinek kedvéért a litván fejedelem, Jagello Ulászló a pogány hitről a keresztény vallásra tért s országát

Litvániát egyesítette Lengyelországgal s megalapítója lett a 200 évig dicsően uralkodott Jagello királyi háznak, melyből hazánk-
nak is három királya volt.

Magyarországban a lázongás, békétlenség mindjobban ter-
jedt s a még nem régen oly virágzó birodalom felett kezdett
az ég beborulni. Mindenben érezhető volt, hogy gyenge nő
jutott a trónra . . .

A nem régen még hatalmas, nagy birodalom tekintélye
mindjobban aláhanyatlott.

KIS KÁROLY

29-ik király.

(1385.)

TÖRTÉNELMÜNK legszerencsétlenebb alakja! Alig uralkodott egy hónapig, s aztán gyászos véget ért, magyar ember kezétől vérzett el. Semmi feljegyzésre méltó nem történt rövid királykodása alatt. De mert mégis a törvényes formák szerint ünnepélyes módon királylyá avatták és Szent István koronáját viselte, fel kelle őt vennünk a sorozatba.

Kis Károlyt a nápolyi trónra Nagy Lajos dicső királyunk juttatta s a derék ifju úgy hálálta ezt meg, hogy mihelyt elhunyt a nagy király, azonnal arra gondolt, milyen jó lenne magyar királynak is lenni. Voltak magyar urak, kik a nagy király leányától elpártolva, az olasz Kis Károlyhoz szegődtek, s annyira ment a dolog, hogy Károly merészkedett bejönni az országba a trón elfoglalása végett.

Olasz serege élén, kísérve az elpártolt dalmata, horvát és magyar urak nagy számától, az 1384. év végén megérkezett Buda alá. Erzsébet és Mária királynék nem mertek ellenszегülni, sőt látszólag szívesen fogadták, aranyos kocsin elébe mentek s így vitték fel a várpalotába.

Azon év utolsó napján királykoronázás volt Székesfehérvárott, a hol a királynék is megjelentek, és Nagy Lajos sirjára borulva keservesen könnyeztek. Kis Károlyt a rendek ünnepélyesen királylyá avatták. A királynők pedig forralták a boszu tervét. És harmincnyolc nap múlva végre is hajtották azt.

Erzsébet királyné színlag a legbarátságosabbnak mutatta magát, azt mondta, örül hogy eljött a kedves rokon, s megsza-

KIS KÁROLY.

badítja őt a nagy gondtól s leányát a kormányzás nehéz terhétől. A különben alattomos, ravasz ifju elhitte mindezt, s kezdte egészen beleélni magát a magyar királyi fényes méltóságba. Pedig napjai meg voltak már számlálva, végórája ütött. Garay nádor, a királynék leghivebb embere, intézte a boszu művét, nagy ügyességgel és elszánt vakmerőséggel végre is hajtotta azt.

1385. február 7-én estefelé Erzsébet királyné magához kéreti Károlyt, izenvén, hogy Zsigmondtól fontos levél jött, azt akarja közölni vele, Károly megjelenik néhány olasz kíséretében. Ekkor körülveszik a királyné főemberei, mintha nagy tanácskozást tartanának. Ezt látva, elszélednek az olaszok, s e percet alkalmasnak találja Forgách Balázs főpohárnokmester, hogy az öltönye alatt rejtgetett szekercével agyonvágja kis Károlyt.

A hagyomány szerint a királyné ezzel biztatta Forgáchot a véres tett elkövetésére: Vágjad fiam, vágjad Forgách! Tied leszen Gimes és Gács! (Két hatalmas vár, gazdag uradalommal, a melyet Forgách Balázs csakugyan jutalmul kapott, ráadásul még negyvenkét faluval.) A gyilkosság megtörténte után, Garay nádor a palotába már előbb beosont harcosokkal, leöli vagy szétüzi Károly olaszait, s a várat hatalmába keríti. A mélyen megsebesült kis Károlyt Visegrádra szállítják, ott fogságra vetik, hol pár nap alatt meghal, de négy esztendeig hevert temetetlenül a börtön fenekén, mivel VI. Orbán pápa már régebben egyházi átok alá vetette, s az ilyen kiátkozottat eltemetni nem volt szabad. Végre 1390-ben temették el a szerencsétlent, a kin a végzet ily kegyetlen boszút állt esküszegéseért.

előtt soha, nem ismeri el királynak, ellensége lesz halála napjáig. Zsigmond gondoskodott, hogy az a nap mentől hamarabb bekövetkezzék. Csellel elfogatta Kontot s még harminc tarsát, akik vele tartottak s mindnyáját maga elé rendelé.

A büszke urak dacosan álltak előtte, tiszteletére nem hajták meg fejüket, mi oly dühbe hozta Zsigmondot, hogy minden további tétova nélkül megparancsolá kivégeztetésüket. Borzalom volt nézni, a mint Budán a Szent-György terén a harminc derék nemes urat lefejezték. Zsigmondnak örömet szerzett; végig nézte az öldöklést. És mikor az iszonyu munka befejezése után távoznék kíséretével, hallja, hogy mily keservesen siratja Kont Istvánt hű szolgája: Csóka. «Ne sirj fiu — szólt Zsigmond — ezután én leszek urad.» «Én téged, cseh disznó, sohasem foglak szolgálni» — viszonzá keservében a fiu. Egy pillanat, s porba hullt az ő feje is.

A harminckét hős lefejeztetése nagy felháborodást keltett az országban; mind általánosabb lett az óhaj, hogy Zsigmondot meg kell fosztani a tróntól. E közben meghalt Mária királynő s ez jó alkalom volt a lázongóknak. Hirdették, hogy Zsigmondot csak Máriáért tűrte a nemzet. Mária halálával most már semmi joga többé Zsigmondnak a trónhoz. Többen Mária hugát Hedviget és férjét a lengyel királyt, Jagellót akarták a trónra emelni, még többen pedig a nápolyi királyt Lászlót, Kis Károly fiát. A lázadás egyelőre nem tört ki, napirenden első sorban a török háboru volt.

A török mindjobban fenyegette az országot, utját kellett átlani idejekorán. Ez jól volt gondolva, és Zsigmond jó tervet is csinált a szándék keresztülviteléhez. A külföld is belátta, hogy a török erejét megtörni szükséges, mert másként Magyarországon keresztül veszélyeztetni egész Európa békéjét. Zsigmond kapott segítséget, pénzt és katonákat. Franciaországból, Németországból, Angliából, Olaszországból, Csehországból derék csapatok sorakoztak a magyar sereghez.

Zsigmond király mintegy hetven-nyolcvanezer főnyi egyesült sereget vezetett le a Duna mentén, Nagy-Nikápoly alá. Szörnyű csata fejlődött ki, maga Bajazid szultán jött kétszázzezernyi hadal Nikápoly vára alá. Zsigmond seregéből huszezren veszték el, a török hatvanezer fő veszteséggel nyerte meg a csatát.

GARAY MIKLÓS

nádor.

NAGY LAJOS világra szóló dicső uralkodása és Mária gyenge kormányzása alatt, egy nagy név magaslik ki a közpályán működő férfiak sorából, Garay Miklós, az ország nádorának a neve.

A régi magyar alkotmánynak egyik alapját képezte őseink azon intézkedése, hogy a király mellett legyen egy hatalmas, egy nagy nevű férfiú, ki a trón körül mindig a nemzetet képviselje. Ez volt az ország nádora. A király rendeletei csak úgy voltak érvényesek, ha azokat a nádor is helybenhagyta. Ha a király hadviseléssel volt elfoglalva, a nádor kormányozott, s viszont a király a hadak élére a nádort állithatta.

Eme legfőbb, a nemzet legféltettebb méltóságának viselői között, messze kimagaslik a Garay Miklós alakja.

Lajos életében a nádor valóban nagy és nevezetes dolgoknak volt részese. Mert a lángeszű bölcs király mellett a kormány gyeplőit kezükben tartó férfiak is kitűntek, tettüket, működésüket nagy sikerek koronázták. De a király halála után a magukra maradt államfők többé sem bölcsek, sem okos politikusok nem voltak. Garay Miklós is, midőn Mária mellett a legfőbb intéző volt, igazán kis király, veszedelembe juttatta az ország hajóját, oktalan tettei, tévesztett lépései következtében királynője a trónját, ő pedig életét veszítette.

Garay Miklós nemzetsége azelőtt is nagy, hatalmas volt az országban.

1359-ben látjuk feltűnni, midőn Nagy Lajos macsói bánná nevezte ki, mely méltóságot több mint tizenöt évig viselte. Legnagyobb fegyverténye az volt, hogy a Bulgária megfékezésével foglalkozó király őt bizta meg azzal, hogy Vlajko erdélyi vajdát

megfenyítse. Garay e feladatot jól megoldotta, sereget vezetett az oláhok földjére, s a vajdát hűségsküre kényszerítette.

1375-ben lett ország nádorává, s e fényes méltóságot úgy a nemzet, mint a nagy király meglelégedésére betöltötte. Élete végén Garay Miklós kezeibe helyezte Nagy Lajos, leányának, Máriának sorsát, kérte, hogy az alig tizenkét éves leánykának igaz tanácsadója legyen, s Erzsébet anyakirálynéval együtt vezesse a kormányzást. Garay híven teljesíté királya parancsát, s a legnagyobb ragaszkodással viseltetett a nőkirálynék ügye iránt. Tántorithatlan ragaszkodással védte, oltalmazta őket. A királynék mindenható tanácsadójuknak, az uralkodásban társuknak tekintették, a többi magyar urakra nem hallgattak, azok véleményével nem törődtek. Később kitünt, hogy ezt rosszul tették . .

Mikor érezni kezdték az országban, hogy gyenge női kezek kormányoznak, egyszerre itt is, ott is engedetlenség, sőt lázadás mutatkozott. Horvátországban már nyílt zendülés tört ki s ekkor Garay azt tanácsolta, hogy a királynék utazzanak le a horvátok közé s személyes megjelenésükkel vegyék élet a lázadás terjedésének. A királynék megfogadták a tanácsot, s fényes kísérettel, melyből természetesen nem hiányzott a nádor sem, leutaztak a horvát tartományba s ott szép szóval, ígéretekkal csakugyan sikerült kibékíteni a nyugtalankodókat. De mindez csak látszólagos volt, a lázadás nem aludt ki, tovább is ott lappangott.

Ez a lappangó elégedetlenség segítette diadalra a nápolyi királyt, Kis Károlyt, ki elég bátor volt bejönni az országba s magát királylyá kiáltatni.

E nagy fordulat készületlenül találta a szegény királynőket, s nem tudták, mitevők legyenek. Garay ismervén a helyzet komoly voltát, azt tanácsolta, hogy szinleg bele kell nyugodni a dolgok új rendjébe, de titokban annál jobban működjenek a betolakodó megbuktatására. És a titkos mű készült. Garay kiadta a királynőknek a jelszót, hogy meg kell ölni Károlyt, mert ellenkezőleg ő fogja azt tenni a királynőkkel; úgy mint tette volt Nápolyban Johannával, kit nőül vett, csak hogy koronához jusson, de aztán csakhamar megfojtatta.

Kis Károly 38 napig viselte Szent István koronáját, s

akkor a Garay által felbízott Forgách Balázs által megöletett. Most Garay nádor ura lett a helyzetnek. Biztonságban érezte magát, hitte, hogy a királynők nyugodtan uralkodhatnak tovább. De nem úgy történt. Az ország belbékéje nem állott helyre, de sőt a meggyilkolt király pártja erős mozgalmat támasztott.

Ujra baj támadt a horvát tartományokban, Garay ismét azt tanácsolta a királynőknek, hogy utazzanak le s személyes megjelenésükkel csillapítsák le a forrongást. A királynők természetesen ez alkalommal is elfogadták leghűbb emberük tanácsát, s kevés kísérettel némi fegyveres csapat fedezete mellett, megindultak a végzetes utra. Lassan, nehezen utaztak, s minél közelebb értek a horvát részekhez, annál inkább arról győződtek meg, hogy a baj sokkal nagyobb, mint hitték. A lázadás igen el volt terjedve, szép szóval, ígéretekkel többé elfojtani nem lehetett.

Abban állapodtak meg, hogy fegyveres erőt kell egybegyűjteni, s Velencét is felkérni, hogy hajóhadat adjon, melylyel a dalmát partokról lehessen megostromolni a lázadó horvátokat. Követet küldtek tehát Velence hercegéhez s úgy határozták, hogy míg Velencéből a segítség megjő s a magyar hadakat is fegyverbe szólítják, addig a királynék nem mennek be Horvátországba, hanem Garay nádor várába, mely épp ott volt, alig fél órányira. Ámde a lázadók hirtelen utjokat állták és szörnyű tusában a királynők kíséretét leölték. Legelőbb esett áldozatul Forgách Balázs, ki fegyveres kíséretével fel akarta tartóztatni a lázadókat, hogy azalatt a királynők bejuthassanak a várba. De ez nem sikerült, mert a támadók sokan voltak, jutott elég a királynők kocsijának megostromlására is.

Garay Miklós a királynők kocsijához támaszkodva, elszánt hősiességgel védte urnőit. Számos nyilat röpitettek már testébe, de a rettenthetlen ember a nyilvesszőket kitördelte s küzdött tovább. A hőshöz, az oroszlánhoz férközni nem lehetett. De egy horvát katona a kocsi alá bujva, oroszva lerántotta lábáról a nádort, s ekkor rárohanva, kivégezték. Mellette hullt el testvéröccse, János is. Mindkettőjük fejét levágta Horváthy János, a lázadás főintézője, és Nápolyba küldte, hogy lássák, mint bűnhődött királyuk megöletője.

ZSIGMOND

30-ik király.

1387 — 1437.

FÉL SZÁZADIG ült a trónon! Magyar király és német császár volt egyszerre. IV-ik Károly német császárnak volt a fia, s dicső Nagy Lajos királyunk annyira megkedvelte, hogy neki szánta leányát: Máriát, s a leány kezével Magyarországot. Zsigmond akkor még fiatal gyermek volt. Lajos elkérte az apjától s Buda várába hozatta, a német gyermeket itt magyarnak nevelte, úgy aztán hozzá akarta adni feleségül Máriát.

Zsigmondot előbb egy kis próba-uralkodásra Lengyelországba küldték, Lajos még életében megválasztatta a lengyel rendekkel királyuknak. De a fiatal ember nagyon rosszul uralkodott, tivornyázott, mulatott, az országgal mit sem gondolt. A lengyel rendek aztán fogták magukat, elkergették a rossz királyt, s helyette Nagy Lajos nagyobbik leányát, Hedviget ültették a trónra, a ki később Jagello litván fejedelmet a pogány hitről a keresztény hitre térítette, mert csak ezen feltétel mellett lett a felesége. A fejedelemmel Litvániát is elnyerte, melyet Lengyelországgal egyesítettek.

Zsigmond tehát nem a legjobb ajánlólevelet hozta Magyarországra, midőn Erzsébet anyakirályné akarata, meglehetősen sok huzavona után egybekelt Máriával, ki már akkor megkoronázott uralkodója volt hazánknak. Nem is volt valami erélyes, mert mikor jött Nápolyból Kis Károly, hogy elűzze a trónról Máriát, s helyette ő legyen a magyar király, hát Zsigmond szépen ott hagyta a feleségét s szaladt Csehországba, hogy majd segítséget kér. Persze azalatt Kis Károly aztán szépen beleül a magyar trónba.

Kis Károly meggyilkoltatása után, a mint Mária királynő ismét átvette az uralkodást, végre Zsigmond is megmoccan, főként, midőn hallotta, hogy a feleségét a horvátok fogságba ejtették s a novigrádi várba zárták. Jött tehát Zsigmond, hogy megszabadítsa szomoru fogságából Máriát.

A felszabadítás munkája nem ment oly könnyen, hadai kudarcot vallottak, visszatért Budára, hogy a hadjáratot újabb erővel indítsa majd meg. Az ország ez alkalommal uralkodó nélkül volt, mi nem csekély zavart okozott, s nehezítette a háboru viselését is. Ekkor a rendek azt gondolták, hogy mivel Mária királynőnek már ugyis a férje Zsigmond, tehát királylyá koronázhatják őt s rábizhatják az uralkodást addig is, míg a törvényes királyné a fogságból kiszabadul. Így történt meg Zsigmondnak királylyá való felavatása 1387-ben március 31-én, virágvasárnapján. És ettől kezdve egy fél századig tartott uralkodása. Ötven esztendeig ülni a trónon nem közönséges dolog, mivelhogy tudvalevőleg minden székek között a legkényelmetlenebb a trón szokott lenni és Zsigmond is egy ízben börtönnel cserélte fel . . .

Kivüle senkit sem mutat föl történelmünk, ki ily hosszú ideig uralkodott volna.

Megkoronáztatása után az ifju Zsigmond teljes erővel lépett fel Mária királyné érdekében; segélyül hívta Velencét is. Így több oldalról szorongatván a horvátokat, békére kényszerítette őket. Nyolc hónapi fogság után végre kiszabadult Mária.

Horvátországban a lázongás tovább tartott, Zsigmond nem birta elfojtani; a magyarok nem viseltettek iránta szeretettel, csak kelletlenül fogadtak el királynak, nem igen lelkesültek mellette, sőt hatalmas párt támadt, mely nyíltan kimondta, hogy nekik nem kell Zsigmond uralma.

Zsigmond önkényüleg kormányozott, nem tartotta tiszteletben a törvényeket, s a nemzet bosszuságára idegenekkel vette magát körül, a fényes hivatalokba, jövedelmező állásokba cseheket ültetett. Előkelő nemesek voltak, a kik tiltakoztak Zsigmond uralma ellen, ezek közt legkiválóbb, legelőkelőbb Hédervári Kont István, a kinek atyja Miklós, Lajos király idejében az ország nádora volt. Hédervári Kont István felemelte büszke fejét s azt mondta, hogy az nem fog meghajolni Zsigmond

előtt soha, nem ismeri el királynak, ellensége lesz halála napjáig. Zsigmond gondoskodott, hogy az a nap mentől hamarabb bekövetkezzék. Csellel elfogatta Kontot s még harminc tarsát, akik vele tartottak s mindnyáját maga elé rendelé.

A büszke urak dacosan álltak előtte, tiszteletére nem hajták meg fejüket, mi oly dühbe hozta Zsigmondot, hogy minden további tétova nélkül megparancsolá kivégeztetésüket. Borzalom volt nézni, a mint Budán a Szent-György terén a harminc derék nemes urat lefejezték. Zsigmondnak örömet szerzett; végig nézte az öldöklést. És mikor az iszonyu munka befejezése után távoznék kíséretével, hallja, hogy mily keservesen siratja Kont Istvánt hű szolgája: Csóka. «Ne sirj fiu — szólt Zsigmond — ezután én leszek urad.» «Én téged, cseh disznó, sohasem foglak szolgálni» — viszonzá keservében a fiu. Egy pillanat, s porba hullt az ő feje is.

A harminckét hős lefejeztetése nagy felháborodást keltett az országban; mind általánosabb lett az óhaj, hogy Zsigmondot meg kell fosztani a tróntól. E közben meghalt Mária királynő s ez jó alkalom volt a lázongóknak. Hirdették, hogy Zsigmondot csak Máriáért türte a nemzet. Mária halálával most már semmi joga többé Zsigmondnak a trónhoz. Többen Mária hugát Hedviget és férjét a lengyel királyt, Jagellót akarták a trónra emelni, még többen pedig a nápolyi királyt Lászlót, Kis Károly fiát. A lázadás egyelőre nem tört ki, napirenden első sorban a török háboru volt.

A török mindjobban fenyegette az országot, utját kellett átlani idejekorán. Ez jól volt gondolva, és Zsigmond jó tervet is csinált a szándék keresztülviteléhez. A külföld is belátta, hogy a török erejét megtörni szükséges, mert másként Magyarországon keresztül veszélyeztetni egész Európa békéjét. Zsigmond kapott segítséget, pénzt és katonákat. Franciaországból, Németországból, Angliából, Olaszországból, Csehországból derék csapatok sorakoztak a magyar sereghez.

Zsigmond király mintegy hetven-nyolcvanezer főnyi egyesült sereget vezetett le a Duna mentén, Nagy-Nikápoly alá. Szörnyű csata fejlődött ki, maga Bajazid szultán jött kétszázzezernyi hadal Nikápoly vára alá. Zsigmond seregéből huszezren veszték el, a török hatvanezer fő veszteséggel nyerte meg a csatát.

(1396). Iszonynyal értésült a francia, olasz, angol, német, cseh a szerencsétlenségről, s attól kezdve nem is igen volt többé kedvük harcolni a törökkel, magára maradt szegény hazánk, s háromszáz esztendeig viaskodott, küzdött a rettentő ozmán hadakkal. A többi nemzetek ráérték tudományt, irodalmat mivelni, országukat fejleszteni, gyarapítani. Nekünk minden időnket a törökkel folytatott küzdelmek emésztették fel. Mi folyvást élet-halál harcot vívtunk. Isten csodája, hogy mégis utolértük a külföld mivelt népeit.

1401-ben ápril 28-án az ország főnemesei, papjai, zászlós urai fegyverrel kezükben megjelentek a királyi palotában. Megjelentek és parancsolták, hogy a király álljon elő. Bősz harag villámlott szemeikből, komor felhő ült homlokukon. A király tanácsosai nem mertek ellenszegülni, javasolák a királynak, hogy fogadja el az urakat, hallgassa meg panaszukat. Zsigmond elsápadt, midőn a csoport élén az ország nádorát, Bubek Detrét s testvérét, Imrét, az egykori országbirót, Kanisay János esztergomi érseket s Ludányi Tamás egri püspököt megpillantotta. És szólottak az urak, a nemzet nagyjai. Elősorolták Zsigmond bűneit, a harminckét nemes lefejeztetését, számos más zsarnokságát, erkölcstelenségét, pazarlását és a bűnlajstrom végén kijelentették előtte, hogy a nemzet nevében fogolylyá teszik. Megdőbbent Zsigmond, s háta megett álló tanácsosaira tekintve, kérdezte, hogy mit tegyen? Azok lehorgasztott fejjel szótlanul álltak. . . .

Trónról a börtönbe.

A nemzet hatalmas! Itél és büntet. . .

Közel négy hónapig volt az ország foglya Zsigmond. Előbb Visegrádon, később Siklóson, a Garayak várában tartották.

Szerencséjére, a rendek nem birtak megegyezni abban, hogy kit ültessenek helyébe. Vagy négy pártra volt szakadva az ország, mindegyik más-más trónjelölttel; utoljára is a Zsigmond párthivei ügyesen felülkerekedtek s keresztülvitték, hogy az ország rendei ismét kegyelmükbe fogadták Zsigmondot, szabadon bocsátották, természetesen azon feltétel mellett, hogy a történelemért senkinek sem leend bántódása.

ZSIGMOND.

1401. ápril 28-tól augusztus végéig, tehát négy hónapig volt Zsigmond az ország foglya. Hogy ismét mint király hagyhatta el Siklós várát, azt legfőképpen Garay Miklós nádornak köszönhette, annak a Garay Miklósnak, a kinek atyja Mária királyné elfogatásakor hősi küzdelem közben esett el.

Az ifju Garay méltó volt nagynevű atyjához, hiven szolgálta ő is Magyarország koronás királyát, most is kibékeltette vele az országot.

Zsigmond fogsága után Pápán találkozott a magyar urakkal és főpapokkal, s ez alkalommal szóval is megerősítette, a mit már fogadalom levelében írásban kinyilatkoztatott, hogy t. i. senkit bántani nem fog, a megtörténtekért bosszút nem áll.

A pápai kibékülés után Zsigmond ismét felvette az uralkodás fonalát. Abban mesterkedett, hogy a testvérbátyjának, Vencelnek, a ki Csehország királya volt, az ügyes-bajos dolgaiba ártsa magát. Ez a Vencel tehetetlen ember volt, mindenkivel meggyült a baja, Zsigmond segítséget ígért neki, ha viszont ő meg azt igéri meg neki, hogy ráhagyja a cseh koronát, ha gyermekek nélkül halna el, addig pedig maga mellé veszi uralkodó-társnak. Vencel mindent megígért, s tényleg okmányt állított ki erről. Ilyféle szerződésre lépett Zsigmond Albert osztrák herceggel is.

Félig-meddig tehát már szerzett volna Zsigmond magának két új koronát. Csakhogy míg ő e célból kint járt Csehországban és Ausztriában, azalatt idehaza majd hogy el nem vesztette a magyar trónt. Egy félelmes vetélytárs tűnt fel az ország alsó részében, a dalmáciai partokon. A boldogtalan Kis Károlynak a fia, László állt elő trónkövetelői jogaival. Mikor ugyanis Kis Károlyt 38 napi uralkodás után megölték Budavárban, a sziciliai királyságban a kis fia, László következett ő utána. A kis fiuból férfi lett, s egyszer csak azt gondolta, hogy kicsi neki Szicilia, mért ne ülhetne Szt. István trónjába, hiszen az atyja révén jussa van hozzá.

Magyarországon a Zsigmond ellenségei szívesen fogadták László fellépését, IX. Bonifác római pápa meg egyenesen a pártjára állott, a magyar főpapokhoz intézett leveleiben meghagyta, hogy Lászlót ültessék a trónra. És terjedt az országban a pártütés, az egész Horvátország, azután a Dunántul, sőt

Buda környéke is csatlakozott ahhoz, s ha László akkor hamarosan bejő az országba, könnyen célt érhet; de nem jött be, félt, hogy atyja sorsára jut. Előbb bizonyosságot akart szerezni mindenről.

Később aztán megmozdult László, átjött Sziciliából a magyar tengerpartra, s ott Zarában, az elébe siető magyar urak és főpapok által üdvözöltetve, meg is koronáztatta magát. A koronázási szertartást Kanisay János esztergomi érsek végezte, a ki újból elpártolt Zsigmondtól, s a pápa kívánsága szerint László pártjára állt. Ezalatt pedig Budán, az ott maradott pártos urak országtanácsot alakítottak, mely tanácsnak az volt a feladata, hogy intézze az ország dolgait, kormányozzon, míg László tényleg átvehetné a trónt. Zsigmondot ők már nem is számították uralkodónak, s hogy komolyan vették a dolgot, kitetszik több okmányból, melyek tanúsága szerint a kormánytanács pénzt veretett, adót vetett ki, tisztségeket adományozott, s Lengyelországgal szövetséget kötött.

Mikor ennyire jutottak a dolgok, Garay Miklós nádor volt az, a ki megmentette Zsigmond királyt. Kiment hozzá Csehországba s egész nagyságában feltárta előtte a helyzetet. Nosza megrémült a király, gyorsan rendezte dolgait, s hadseregével együtt sietett haza. Éppen idejében érkezett, hogy elhárítsa feje felől a vészt, de bizony csatákat kellett vívnia, hogy leverje az ellene támadt pártütést. Szerencsésen sikerült neki, s László nem is mert a tengerpartról beljebb jönni, sőt jónak látta csakhamar végkép visszavonulni, s Sziciliába vitorlázni.

Okulva a tapasztalatokon, Zsigmond most már okosabban intézte dolgát, nem hanyagolta el úgy, mint eddig, országát, hanem komolyan kezdett foglalkozni annak ügyeivel. Belátta, hogy a magyarokkal nem lehet tréfálni.

Egyik országgyűlést a másik után tartotta, sokféle törvényt alkottatott, szabályozta a belügyeket, a városok kifejlesztésére nagy súlyt helyezett, arra gondolván, hogy ha a városok megerősödnek, azok neki hívséges támaszai leendenek. Csakhogy akkoriban a keletkező városokat leginkább bevándorlott külföldiek, főként németek alapították, s német szellemet, német szokásokat, sőt német törvényeket honosítottak meg s bizony Zsigmond megfeledkezett arról, hogy magyarokká tegye őket. Így történt

aztán, hogy számos nagy városunk a legujabb időkig német szellemnek hódolt.

1408-ban nagy hadjáratot indított Zsigmond Bosnyákország ellen, hatvanezer főnyi tekintélyes hadsereggel ment az engedetlen Tvartko bosnyák bán ellen, ki legfőbb támasza volt László szicíliai királynak. Meglakolt érte, fogságba esett, tartománya pedig újból teljesen a magyar korona alá került.

A bosnyákországi hadjárat után alapította Zsigmond az első magyar rendjelt, a Sárkány-rendet. Akkor már javában divatozott külföldön a rendjelek adományozása. De a magyar királyoknak még nem volt semmiféle rendjelük, a magyar ember soha sem rajongott az efféle csecse-becse után, s a folytonos bajok és trónöröklési zavarok között, nem értek erre gondolni. Zsigmond végre megalapította az első rendjelt, melyel a trónja iránti hűséget, ragaszkodást kívánta megjutalmazni. A lovagrend feje a király és királyné. Ő kívülök csupán huszonnégy tagja lehetett, tehát igazán nagy kitüntetés volt Sárkány-rendjelhez jutni. Érdekes, hogy Zsigmond első tagul István szerb fejedelmet, kedves barátját és hű szövetségesét nevezte ki, aztán természetesen Garay Miklós nádor következett s úgy a többi hivek, kik annyiszor ingadozott trónjának támaszai voltak. Későbbi századokban feledésbe ment az egész Sárkány-rend, nem adományozzák többé királyaink.

Ettől kezdve Zsigmond régi kedvenc terveivel foglalkozott ismét, hogy t. i. mentül több tartományt szerezzen, vagy biztosítson a maga számára. Azt akarta, hogy családjának, a Luxenburgi háznak ő legyen a feje, a megalapítója, s ezt annyi-
val inkább akarhatta, mert testvére, Vencel cseh király, nagy tettekre valóban képtelennek bizonyította magát.

Különösen vágyott a római királyi címre, mely a legnagyobb volt, mit uralkodó csak elérhetett. És ez a vágya teljesült, gyorsabban, mint csak gondolhatta volna. 1410-ben a választó-fejedelmek többsége őt emelte a római királyi méltóságra, mely a német birodalmi császársággal együtt járt.

Zsigmond az egyetlen volt eddigelé, ki a magyar királyi korona mellett a császárit is viselte, s ez tagadhatlanul némi dicsőségére is szolgált nemzetünknek. Tetszett a magyaroknak, hogy királyuk egyszersmind római császár, azaz az egész vi-

lág katolikusainak világi s a hatalmas német birodalomnak is uralkodója, kivált mikor tapasztalták, hogy Zsigmond mindenkor igyekszik kitüntetni magyar birodalmát. Frankfurtban 1411-ben a nagyszerű urnapi ünnepély alkalmával, a német császár kétfejű sasos cimere mellett kitétette a magyar cimert is, oldala mellett magyar kíséret volt: ha külföldre követséget kellett küldeni, rendesen magyar követeket küldött, úgy hogy abban az időben nyelvünket világszerte kezdték tanulni, hogy a sűrűn jövő-menő magyar követekkel annál könnyebben érintkezhessenek.

Érdekes feljegyezni Zsigmondról, hogy Hohenzollerni Frigyes német grófot ő segítette annyira, hogy megszerezhesse a brandenburgi határgrófságot. Ettől a Hohenzollerni Frigyesztől vette eredetét a mai német császári ház.

Zsigmondnak szenvedélye volt az adakozás. A ki neki valami szivességet tett, busáson megkapta jutalmát. Általában nagyon pazarló volt, soha sem állott jó rendben kincstára; ellenkezőleg számtalanszor a legnagyobb pénzzavarba jutott, s ilyenkor derűre-borura zálogosította el a királyi várakat.

Uralkodása alatt kezdődött a nagy egyházi szakadás, mely később reformációra vezetett. Három pápa volt egyszerre. Mind-egyik pápa törvényesnek tartotta magát, a katolikus világ pedig egyiket sem fogadta el a Krisztus valódi helytartójául. A vallási fejetlenség és zürzavar tetőfokra hágott. Ekkor támadtak férfiak, a kik hirdették, hogy Krisztus vallása ki van forgatva eredeti tisztaságából, vissza kell állítani régi formájába. Ez új tan sok követőre talált. Csehországban például az ottani hitujitónak, Husz Jánosnak tanait a fél ország elfogadta.

Az egyházi bajok orvoslására Zsigmond, mint római császár nagy egyházi zsinatot hirdetett Konstanczba (1414). A világ katolikus országainak követei, fejedelmek, bibornokok, főpapok, nagynevű urak jelentek meg a zsinaton. Letették a pápákat; számos intézkedéseket hoztak a zavarok elhárítására. Aztán a hitujitókra került a sor. Halálra ítélték azokat. Husz Jánost a konstanci zsinaton máglyán megégették, a tanait tüzzel-vas-sal üldözni rendelték. A cseh hussziták ellen maga Zsigmond fegyvert fogott. De azok nem egy könnyen adták meg magukat;

husz esztendeig küzdöttek s ezen hosszú idő alatt sok bajt okoztak hazánknak is.

Izgékony, munkakedvelő természet mellett, nagyravágyás, dőlyf és elhamarkodás jellemzik Zsigmondot. Folytonosan akart tenni, de nem volt kitartása. Állított egyetemet Budán, de fennmaradásáról nem gondoskodott, s így az intézet halála után megszűnt.

Jó szíve volt, szerette a tudományt, művészeteket, miről tanuskodik ama nevezetes mondása is, hogy lovaggá ezer embert is tehet egy napon, de tudóst egész életén át egyet sem. Beccadelli olasz költő fejére maga tűzte fel a borostyánkoszorút.

Zsigmond alatt a mesterségek gyakorlása némi lendületet vett, kétszáz iparost hozatott be Franciaországból. Alatta kezdtek használatba venni nálunk a lőport, az üvegablakok általános használata is azon időre esik. Hetven esztendőre terjedő tisztes kort érve, meghalt 1437-ben, uralkodásának 51-ik esztendejében. Végakarata szerint Nagyváradon, szent László lábaihoz temették el, ahol nyugodott első hitvese Mária is. Második felesége Czillei Borbála volt, a kitől egy leánya, Erzsébet született, ez örökölte férjével, Alberttel együtt a királyságot.

KANISAY JÁNOS

esztergomi érsek.

HATALMAS, ünnepest férfiú Zsigmond császár uralkodása idejében. Tudós főpap, nagy politikus és kitűnő hadvezér egy személyben. Királyának kegyét kardjával szerezte meg. Mikor Zsigmond uralkodása kezdetén a Havasalföldre hadjáratot indított, ebben az akkor ifjú Kanisay János, mint papi férfiú szintén részt vett. Mert az időben a papok szint-ugy villogtatták a kardot, mint a világiak. A király hívására tartoztak bandériumot állítani.

Rövid idő múlva ismét fegyverrel kezében állt résen Kanisay János. Zsigmond küldte sereg élén az ország határára, mert az volt a hír, hogy nagy Lajos király leánya, Hedvig, a lengyel királyné, be akar jönni Magyarországba oly szándékkal, hogy itt a trónt elfoglalja. Kanisay János feltartóztatta a trónkövetelőt.

Igy látjuk még több alkalommal is harcolni a derék papot, ki ekként a trón mellett valódi második hatalmassággá lett, a kinek barátságát kereste a király, s a kitől félt, midőn megharagudott. Pedig meg is haragudott az érsek ur. Ő is megjelent a király előtt, midőn annak zsarnokságait már tovább nem tűrhetve, elhatározták az ország előkelői, hogy elfogják, börtönbe hurcolják. Az ő nemes lelke is fellázadt az okatlanul kormányozó zsarnok király ellen. Mint tudjuk, Zsigmond kiszabadult börtönéből, mert az urak nem tudtak megegyezni, hogy kit ültessenek helyette a trónra.

Zsigmondnak igen fájt az, hogy hű papja, Kanisay érsek is ellene fordult. Alkalmasint e miatt hidegült el aztán tőle. Ez elhidegülés nyílt ellenségeskedéssé változott, s a király valósá-

gos hadat vezetett Esztergom ellen, hogy annak urát, Kanisay János érseket megfenyítse.

A királyi ostromló had annyira szorongatta Esztergomot, hogy végre is jobbnak látta az érsek békét kérni. A király ki is békült vele, mert nagy dolga támadt akkor neki, éppen egyházi kérdésben volt szükség a támogatásra. Akkor tört ki a nagy egyházi villongás a katolikus világban. Egyszerre három pápa ült a trónon. Zsigmondnak, mint római császárnak kellett igazságot szolgáltatni.

Ebből a dologból nagy vihar kerekedett az egész világon. Kanisay János a magyar főpap azonban nem elegyedett bele. Sokszor hívták, hogy menjen el, vegyen részt a nagy harcban. Ő nem ment, azt mondta, van elég dolga a saját országának egyházi ügyeivel. Zsigmond császár azonban kénytelen volt eljárni a zsinatokra, s ez jó sok pénzbe került. János érseknek az is feladata volt, hogy urának pénzeket szerezzen. Ő volt jelen, mikor Zsigmond parancsára elzálogosították a tizenhat szepesi várost.

Kormányzó is volt János érsek. Zsigmond rá és Garay Miklós nádorra bízta az országot, midőn hosszabb időre elhagyta, hogy a hires konstanci zsinaton elnököljön. Kanisay János híven betöltötte feladatát, kormányzótársával bölcsen vezette az államügyeket.

Késő vénséget érve, meghalt 1418-ban. Az akkor nagy és hatalmas Kanisay nemzetségnek ő volt legnagyobb disze és ereje. Későbbi időben, a törökdulás legszörnyűbb katasztrófája közben, a mohácsi vészkor még egy Kanisayról tesz följegyzést a történelem. Egy nőről, Kanisay Dorottyáról, ki a mohácsi síkon elesettek eltakarítására négyszáz emberrel sirt ásatott.

ALBERT

31-ik király.

1437 — 1439.

UTOLSÓ cselekedete az volt Zsigmondnak, hogy fogságra vetette a saját feleségét Borbálát, mert neszét vette, hogy titokban ellene tör, abban fáradozik, hogy a trónt majd elfoglalja, holott Zsigmond úgy akarta, hogy a leánya, Erzsébet következzen utána az uralkodásban. Csehországban tartózkodott volt Zsigmond s onnét akart haza jönni Magyarországra, hogy itt utját vágja a felesége fondorkodásainak. Prágából Znaym cseh városkáig birt jönni Zsigmond. Ott beteg lett s nem folytathatta tovább az utazást. Csupán annyi ideje volt még, hogy elfogathatta a feleségét, s ezután meghalt. Ugy, hogy Znaymból egyszerre hozták haza Magyarországra a Zsigmond holttestét, s a fogoly Borbálát. Mikor Pozsonyba érkeztek 1437. december közepén, itt számos magyar főúr és főpap gyűlt össze, tanácskozni a teendőik felett. Előzetesen is elhatározták, hogy az elhunyt király kívánságához képest a leányát Erzsébetet ismerik el uralkodóul, férjével Albert osztrák herceggel együtt. Továbbá rendszeres országgyűlést hirdettek Székesfehérvárra, hogy a királyválasztást törvényesen elvégezhessék, s a koronázást megtarthassák. Előbb természetesen a temetésen estek át, Zsigmondot, a mint kívánta, Nagyváradon helyezték örök nyugalomra. Ez két hétbe került, úgy hogy a királykoronázást csakis a következő ujév (1438.) első napján tarthatták meg. A koronázás alkalmával azt kívánták a rendek Alberttől, hogy egész idejét Magyarországnak szentelje, nehogy úgy járjon az ország, mint Zsigmond alatt, ki egy huzamban négy eszten-

deig is távol volt, Csehországban, s Németországban tartózkodott, ott intézte a kormányzás teendőit.

Albert mindent megigért, s így ő az első Habsburg ivadék, a ki törvényes uralkodója lett hazánknak. Azt meg kell adni, hogy jóra való ember volt, s derekasan tudta forgatni a kardot. Még Zsigmond király idejében több hadjáratban vett részt, s 1435-ben a törökök felett nagy győzelmet aratott.

Székesfejervárról Budára ment az új király és egész felesége kísérete. Itt azonban rendkívül kellemetlen eset adta elő magát, mert a budai németek egyszerre vérszemet kaptak és nagyon elhatalmasodtak. Az előtt úgy volt szokásban, hogy egyik esztendőben magyar, a másikban német bírót választottak. De most hogy Albert, a német származású király jutott a trónra, a budai németek azt mondták, ők a város urai, nekik áll a világ, ezután mindig német lesz a budai bíró. És elkezdtek a magyarokat üldözni, az egyik fő-fő magyart, Ötvös Jánost pedig titokban kézrekerítették, s a Dunába fojtották. Ebből nagy baj lett, mert a büntett kitudódott s a magyarok most a németeken véres bosszút állottak.

Rossz jel volt ez Albertre uralkodásának kezdetén. Csakugyan következtek újabb és újabb kellemetlenségek, bajok, úgy hogy két évi uralkodása alatt nagyon kevés örömet élvezett. Csakhamar nagy szerencsétlenség is történt vele, kitörte a lábát, s bénán, betegen élt még másfél évet.

Uralkodása kezdetén abban a kitüntetésben részesült, a miben Zsigmond: német császárrá választották, de Albert csak a magyarok különös megegyezésével fogadta el a császári koronát, s kikötötte hogy az ügyeket Budáról intézendik, országát el nem hagyja. Ily feltételek mellett koronázták meg egy fél év múlva Aachenben német császárrá.

A következő hónapban pedig Csehország királyává is megválasztották. Tehát három koronához jutott, nem is egy esztendő lefolyása alatt. De a cseh korona kevés örömet okozott neki, sőt míg koronázásra odajárt, s a hussziták által behívott Kázmér lengyel herceggel harcolt az uralom birhatásáért, azalatt a törökök nagy haderővel Erdélyre rohantak, ott másfél hónapig iszonyu pusztítást vittek véghez, s hetvenzer foglyot hurcoltak el magukkal.

ALBERT.

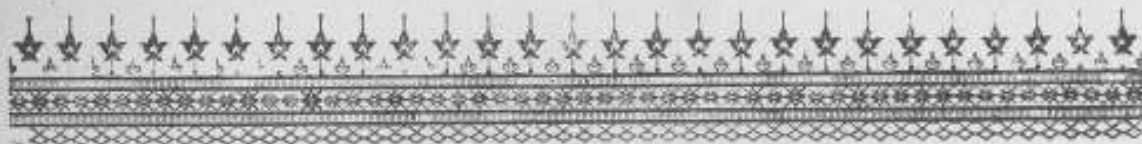
Albertnek családi bajokkal is kellett küzdeni. Borbála, Zsigmond királynak gonosz özvegye, mindent elkövetett, hogy a koronát magához ragadhassa, csak nagy áldozatokkal lehetett békét vásárolnia Albertnek, hogy a török ellen egész erővel védhesse a hont. Mert a félelemessé vált török hatalom mindjobban fenyegette az országot.

Murad szultán nagy sereggel ment Szendrő vár ostromára, hol Brankovics György szerb fejedelem fia, Gergely hősileg küzdött; négy hónapig védte várat de aztán élelem hiánya miatt kénytelen volt feladni azt. Albert, lábtöréséből alig felépülve még Szendrő eleste előtt csatára gyűjté az ország véderejét.

A Tisza alsó részénél huszonnégy ezer főnyi sereg össze is gyűlt, de ily kis számú sereget nem mert Albert a hatszor annyi török ellen vezetni. Az ország belsejéből újabb segélyhadakat várt. Mig várt, a sereg napról-napra fogyott, a harcosok szégyenletesen elszökdöstek, s egyszer, mikor a Dunán átjövő kis számú török csapatra vezetnék a magyar sereget, valaki farkast kiált, s arra mint félénk nyulak, szétfut a tábor; alig maradt hétezer ember a király oldala mellett. Ez a szégyenletes gyávaaság azzal menthető, hogy a seregben a vérhas kezdett elharapózni. Mentségül felhozható még az is, hogy Albert felette erélytelen hadvezér volt. Erzsébet, a felesége, mindig a sarkában járt, elkísérte a hadjáratba is, és minden dologba beleártotta magát. — Így aztán asszonykéz tartván a vezéri pálcát, nem csoda, ha a vezérlet zürzavarosan ment.

Albert maga is betegen tért vissza Budára a dicstelen hadjáratból. Aztán némi ügyek elintézése után, egészsége helyreállítása végett Bécsbe akart utazni, de utközben dinnyét evett, mely fokozta lázát, betegségét, és Neszmélyen 1439. okt. 27-én, hirtelen meghalt.

I. ULÁSZLÓ

32-ik király.

(1440 — 1444.)

ERZSÉBET egyedül maradt a trónon Albert hirteleni halála után. Többszörös szerződés biztosította részére a koronát s a magyar urak nem is akarták kétségbevonni uralkodói jogát, de az ország fölé mind sürűbben tornyosuló vészfelhők arra intettek, hogy gondoskodni kell erős, erélyes kormányról, a mely úgy a veszélyes ozmán uralmat, mint bent a hazában az elhatalmasodott főnemességet meg bírja fékezni. Asszonyi kéz erre nem való; már volt része abban az országnak. Nagy Lajos után az asszonyi kormányzat a bajok és zavarok özönét hozta felszínre.

A haza sorsát szívéükön viselő urak tanácsolák Erzsébetnek, hogy válasszana magának új férjet, aki segítségére lenne az uralkodásban. Épen akkor jött a hír, hogy Murad szultán újabb hadjáratot készül indítani az ország ellen. E rémes hír azon gondolatot adta a magyar uraknak, hogy Erzsébet özvegy királyné, menjen férjhez Ulászló lengyel királyhoz. Így egyfelől férfi uralkodót nyer az ország, másfelől a törökkel való harcban szövetségest a szomszéd lengyelekben.

Erzsébet nem akart beleegyezni a kényszerházasságba már csak azért sem, mert Ulászló tizenhat éves ifju, ő meg kétszer annyi idős. Végre mikor leghivebb emberei is tanácsolák a házasság elfogadását, csak azt kérte, várakozzanak, míg gyermeke megszületik, s ha fiu lenne, a korona öröklése annak biztosított. Az urak nem akartak várni. Azon erős hitben voltak, hogy a kormány gyeplőit sietve erélyes férfi kezeknek kell megragadni, mert minden halogatás veszéllyel

jár. Erzsébet⁷ Visegrádra menekül az urak ostromlása elől, azok oda is utánna mennek. Itt végre beleegyeznek kérelmükbe, s innét indul a követség Lengyelországba Ulászlóhoz, hogy értesítse az örömhirről. Erzsébet Visegrádról távozik, Pozsony felé siet Komáromnál megállapodik s nagy, merész tette határozza el magát. Egyik udvarhölgyét, Kottaner Ilonát visszaküldeni Visegrádra, s meghagyja neki, hogy onnét a szent koronát lopja el s vigye utána. A ravasz udvarhölgy híven teljesíti urnője parancsát, titkon kiveszi a szekrényből a koronát s nagy kendőbe takarva, az éj homályában magával hurcolja. Erzsébet a nemzet kincsével folytatni akarja útját, már a szekerek is előállnak, de akkor hirtelen fiu gyermeke születik, kit Széchy Dénes érsek aznap László névre megkeresztel.

Erzsébet azonnal futárokat küldött a követek után, izenven nekik, hogy miután fia született, szakítsa félbe az Ulászlóval való alkudozásokat. A követek azonban akkor már felajánlották Ulászlónak a magyar királyságot s Ulászló elfogadta az Erzsébettel kötendő házasságot s azzal a magyar koronát. A követséget a magyar ellenzéki főurak sarkalták, hogy ne hallgassanak Erzsébet üzenetére, a nemzet nevében kössék meg Ulászlóval a végleges egyezséget.

Ulászló bejött az országba, Erzsébet és a pártján levő főurak tiltakoztak ellene és az újszülött Lászlót Székesfehérvárott megkoronázták. Erzsébet Csehországból és Ausztriából segélyhadakat kért s ezzel kezdetét vette a polgárháború. Ulászló pártján állott Hunyady János szörényi bán is, a kit vitézsége s erényei jutalmául még Zsigmond emelt e főméltóságra. Hunyady előtt az ország nyugalma lebegett, erős kormányt akart, azért állott Ulászló oldala mellé.

Ulászló megkoronáztatása végett nagy országgyűlésre sereglettek össze a nemesek és a városok küldöttei. Visegrádról a szekrényt, melyben a koronát elzárva hitték, Budára hozatták. A szekrény felnyitvatván, üresen találtatott; szörnyű haragra lobbantak az urak s kicsibe mult, hogy Garay Lászlót, a korona őrét darabokra nem vagdalták.

Ulászlót a szent István koporsójáról levett kis koronával koronázták meg, miután elébb kijelentették, hogy az oly érvénynyel bír, mint maga a szent korona.

Két koronázott király volt tehát, a csecsemő László, és Ulászló, kinek a kötött egyezés szerint Erzsébetet nőül kellett volna vennie, a mi ellen azonban Erzsébet most már határozottan tiltakozott, sőt mindent elkövetett, hogy Ulászlót az országból kiűzhesse. Csehországból folyvást szállingóztak a csapatok, s az egész felső Magyarországot megszállották; a dunántuli részeken több pontot szintén Erzsébet hívei tartottak birtokukban. De a hős Hunyady Szegszárdnál megtámadja, megveri Garay hadait, s megakadályozza, hogy az Buda alá jöhessen, s egyesülhessen Erzsébet csapataival. Ulászló Hunyadyt és vezértársát Ujlakyt szerencsés győzelmükért erdélyi vajdákka nevezte ki.

A pártharc Erzsébet és Ulászló között tovább folyt. A pápa közbevetette magát s békéltető követül Julián bibornokot küldte be. A békéltetés végre sikerült is. Ulászló Győrben meglátogatta Erzsébetet s ott kibékült vele. Erzsébet azt is megígérte, hogy rövid idő múlva Budára megy s a béke ügyét véglegesen rendbe hozzák. E szándékát azonban nem teljesíthette, néhány nap múlva hirtelen meghalt.

Mig Erzsébet és Ulászló között folyt a huza-vona és háboru a korona birhatásáért, azalatt Magyarország történetkönyvébe aranylapokat irt Hunyady János. Csodálatra méltó, hogy bár az ország pártokra szakadva, a főnemesség féktelenségig elhatalmaskodva, a nép régibb harcok, zürzavarok, rossz kormányzat miatt elszegényedve volt: mégis támadtak lánglelkű hazafiak, országért, nemzetért hön lelkesülő hősök.

Nemcsak Hunyady, hanem egy egész sora a hősöknek, magaslik ki. Nándorfehérvárt Tallóczy János néhány ezerre menő őrségével hónapokig védi, Murad szultán huszezer főnyi veszteséggel szégyenkezve kénytelen abbahagyni az ostromot s Mezid bégét küldi nyolcvanezer harcossal Erdélybe, hogy szerezzen kárpótlást a nádorfehérvári veszteségekért. A török eleinte kis csatát nyert, e miatt elbizakodik. Mezid bég parancsolja, hogy Hunyadyt élve vagy halva elibe vigyék. Kemény Simon értesül titokban erről, s addig rimánkodik Hunyadynak, míg az ruhát, lovat cserél vele. A török sereg főereje az ál-Hunyadyt támadja meg, s száz sebből vérezve, rettenthetlen hősi küzdelem után összerogy Kemény Simon.

Ujong a török had, de rettegéssé válik öröme, midőn egyszerre előtör a valódi Hunyady, későn ugyan, hogy a vitéz Keményt megmentse, de éppen idejében, hogy az egész török hadat megsemmisítse. Huszezer török maradt a csatatéren, vagy mészároltatott le futtában, úgy hogy egész az ország határáig holttestek boríták az utakat. Elesett a büszke Mezid bég is fiával együtt.

A török újabb boszuló hadjáratot indít, megint 80 ezer főnyi sereg jő, Hunyady csak 15 ezer emberrel megy elébök és Vaskapunál még az iméntinél is nagyobb diadalt arat, megsemmisíti az óriási török hadat, 200 zászlót, 5000 foglyot ejt hatalmába.

VI. Jenő pápa eme fényes diadalok hírére, elérkezettnek vélte az időt a pogány török végkép leendő megsemmisítésére. Keresztes háborút hirdetett a török ellen egész Európá-szerte. Julián bibornok a szomszédos országokban járt, de bizony kevés lelkesedést tapasztalt, alig hozott pár ezer keresztet. Ily csekély erővel indult Ulászló megtörni az ozmán erejét. És csodák csodája, sikerült az.

Dicsőbb hadjáratot nem jegyez fel a világtörténelem. Hunyady a hős, az utólérhetetlen nagyeszű hadvezér, 40 ezer főnyi, hirtelen összetoborzott vegyes sereggel, tönkreteszi a törököt számos ütközetben, szétszórja százezrekre menő seregét, elfogja, leöli vezéreit. Az ugynevezett hosszú hadjárat ez, melyben Hunyady egész csata-láncolatot nyer.

Mindjárt kezdetben 20.000 főnyi haderőt semmisít meg Hunyady 12 ezer vitézével, kikkel a fő-hadtól előre sietett. Aztán Nissa várának fordult, megostromolja, beveszi. Alig pihent meg a két heves csata után, midőn hírül hozzák kémei, hogy három basa három különböző irányból siet feltartóztatására. Hunyady a három basát egyenkint megveri, seregeiket szétszórja a futókat Szófiáig üldözi, s ha már idáig ment győzelmittas harcosaival, beveszi Szófiát is. E közben jő a fontos hír, hogy maga Murad szultán közeledik egy nagy sereggel megtorolni a kapott csapásokat s feltartóztatni a diadalmas magyar hadakat. Hunyady e hirre sietve visszafordult, hogy az utána jövő fő hadsereggel egyesüljön.

I. ULÁSZLÓ.

Nagy dolog volt az, messze idegen földön folytatni hadjáratot! Elszakadva a hazától, ismeretlen tartományokban barangolt a király. Ment, vezette seregét. De milyen sereget? Volt abban vagy tizféle ország népe összegyűlve. Mert bizony a magyar nemesség nem nagyon lelkesült a török elleni hadjáratokért, nem különösen akkor, midőn ki kellett menni az országból. Itt bent, a haza védelmére szívesen fogott kardot, de a határon túl lépni semmi kedve nem volt. Így tehát német, lengyel, cseh, morva, szerb és oláh harcosokat toborzottak össze, s bizony jó részben ilyen hadsereggel indult meg Ulászló, a magyar király, törökverő hadjáratára. De a sereg zömét mégis magyarok képezték, s a vezénylet pedig teljesen magyar volt. Hunyady állt a sereg élén. E csodaember ily hirtelen összehozott hadsereggel is képes volt győzni. Ámde arra senki sem gondolt, mi történnék akkor, ha az idegen földön, a hadsereg háta megé kerülne a török, s elválná a visszatérés útját? ... Bizony gyászos végzet lenne az! Az eszes és ravasz Murad szultán pedig éppen ezt akarta. Ő maga Filippopolisnál táborozott hatalmas nagy seregével, egy hadosztályt pedig, tizenkét pasa vezérlete mellett, a Morava folyó felé indított azon utasítással, hogy kerüljék meg a magyar király seregét, s hátban támadván meg, úgy szorítsák előre, akkor majd ő fogadja őket szemközt.

Ez volt a haditerv.

Ámde Hunyady, midőn éppen szófiai győzelméből vissza felé jőne, hogy egyesüljön a király hadával, utban találja a tizenkét pasát. Megállapodott, de nem azért, hogy haditanácsot tartson, hogy tanakodják s vizsgálódják, hanem hogy minden teketória nélkül rácsapjon az ellenre.

Rövid lelkesítő szavakkal felbuzdítja, feltüzeli harcosait, a kik bizony kezdetben kissé meghökkentek, mert a Morava völgyét egészen elborította a törökök nagy száma. Ámde csodás varázserővel hatott rájuk Hunyady jelenléte, vakon rohannak az ellenség egyik hadoszlopára.

A törökök nem bírják feltartóztatni a heves rohamot, mely egész váratlanul érte őket, hanyatt-homlok megfutamodnak. A többi hadosztály összezavarodik, a mieink mindig vakmerőbben üldözik a futókat. Általános zürzavar és félelem támad, a harc

holdvilágos este is folyik, s azzal végződik, hogy az egész török sereg megsemmisül, a vezérlő pasák közül többen elhullnak, egyet pedig foglyul ejtettek Hunyady emberei s nagy diadallal elébe vezették.

A szerencsés harc után Hunyady egyesült Ulászló király seregével. És levelet írt fegyveres társának, Ujlaky Miklósnak, hogy jöjjön már ő is utánuk, mert mikor megindultak, akkor Ujlaky beteg lett, s a miatt otthon maradt. Gyors futár vitte a levelet, s Ujlaky nem sok idő múlva meg is érkezett a magyar hadsereghez, még pedig nem egyedül, hanem szép számú csapat élén. Ez nagy örömet okozott a magyar táborban, új lelkesedés szállt a szivekben, s Hunyady is nagy segítséget talált kipróbált és harcedzett barátjának jelenlétében.

Mindenki tudta, hogy az igazi háború még csak ezután következik. Hunyady ugyan már eddig hat csatát nyert, de ezek mind csak bevezetést képeztek ahhoz a harchoz, a mit Murad szultánnal kell majd megvívni. Mert az lehetetlen, hogy a hatalmas uralkodó csata nélkül térjen vissza.

A törökök is érezték, hogy nagy megpróbáltatás vár rájuk. A veszített csaták a nélkül is elkésérették az egész hadsereget. A basák azt tanácsolták Muradnak, vigyázzon, ne támadjon várja meg, míg a magyarok egészen Filippopolis alá jönnek. A szultán megfogadta a tanácsot, várt. A magyar hadsereg azonban nem várhatott, mert nehéz volt az élelmezés ott a messze idegenben, s aztán meg tél volt már, december vége felé járt. Hó borította a tájat, s a tél zordonosságát kétszeresen érezték a sátrakban, s a folytonos menetelés közben. Kiváncos volt tehát befejezni a háborút, s ez okból a sereg ment, nyomult előre, keresve az ellent.

A ravasz törökök előttük a havat vízzel öntözték meg, a víz megfagyott, s veszélyes jégkérget vont a hóra, melyen így kétszeresen nehéz volt járni. Hunyady hamar észre vette a cselt, s arra ő is csellel válaszolt.

Nagy nehezen felvezette mégis seregének egy részét a sikamlós uton a filippopolisi szorosig, ott a törökök nyilzáporral fogadták s köveket hajigáltak feléjük. Most Hunyady úgy tett, mintha meghátrálna. Lesietett a völgybe.

A törökök azt hiszik, hogy fut, menekül a magyar had

sereg, tehát lejöttek ők is, hogy üldözzék a futókat. Ámde ekkor a mieink megfordulnak. És most megint egy rettenetes, egy nagyszerű harc fejlődik ki. Szörnyű viadalra gyürkőzik a magyar. A törökök raja szakadatlanul ereszkedik lefelé, nem tudván, lent mi történik. Ott pedig nagy munkát végezett a magyar kard. Ulászló is részt vesz a harcban. A győzelem teljes, a törökök rémitő hada megfutamodik, de ezer és ezer hőjük ott maradt a csatatéren.

Igy végződött a hosszú hadjárat. Mert ezzel vége lett. Brankovics, a török által országából elűzött szerb fejedelem ugyan rimáncodott, hogy most folytatni kell a további harcot, mert egészen meg lehet törni a törököt. De Ulászló és Hunyady nem hallgattak reá, megelégedtek a nyert babérokkal s a temérdek zsákmánynyal mit a törököktől elvettek, visszatértek Magyarországra, s a fáradságos téli utazás után 1444. február elején szerencsésen megérkeztek Budára, magukkal hozták a foglyokat, s az ellenségtől elvett zászlókat.

Minő diadalmi bevonulás volt ez! A nép lelkesedése háttartalan volt, egekig hatott az éljenzés. Hunyadyt s a királyt érte minden dicséret. A várban a boldogságos szűz templomának falaira kitűzték az ellentől elszedett zászlókat, s a hadjáratban részt vett főbb urak és hős harcosok cimereit. Hunyadyt a király két nagy uradalommal ajándékozta meg.

A nagyszerű hadjárat, a fényes diadalok hire gyorsan elterjedt egész Európában. Egymásután jöttek Budára a fejedelmek követei, hogy gratuláljanak Ulászlónak. És ezek a követek az európai fejedelmektől biztatást is hoztak, hogy csak rajta, addig kell ütni a vasat, míg meleg! Ulászló folytassa a török elleni harcot, mert most biztos a siker, egészen megtörheti, sőt kiűzheti Európából vissza Ázsiába, a honnét jött. És ígértek segítség is, ki pénzt, ki haderőt.

Ulászlónak tetszett, hogy így törökverő rettentő hős hírébe jutott, s jól esett neki a tudat, hogy Európa népei tőle várják a törökök kiűzését. Tényleg azt is hitte, hogy most csakugyan teljesen sikerül neki egy újabb hadjárat s abból még nagyobb dicsőséggel tér majd vissza. A pápa biboros követe, Julián, különösen hangoztatta, hogy Ulászló magyar kitály lesz a kereszténység megmentője.

Az ifju király annyi hízélgésnek ellent nem állhatván, elhatározta az újabb hadjáratot, s alig pihente ki az ut fáradalmait, országgyűlést hirdetett ápril elsejére.

Az országgyűlés nem nagy kedvet mutatott az új háborúra, főként azért nem, mert most egyelőre úgy sem lehetett tartani, hogy az elgyengült török Magyarország ellen törjön, miután Ázsiában is baja van, hát ott foglalja el haderejét. De Julián bibornok ugyanezeket hozta fel kedvező jelnek. El van gyengülve, s harcot folytat Ázsiában, tehát ha reá csapnak, meg is semmisíthetik! Végre a magyar urak beleegyeztek a háboruba, gondolván, úgy sem nekik okoz az bajt, hanem Hunyadynak.

Hunyady gyűjtötte, szervezte az új hadsereget, s Szeged táján már némi haderő össze is gyűlt, de bizony a külföldi fejedelmek segítsége éppen nem mutatkozott. A szó csak szó maradt, az ígélet beváltásával adósok maradtak.

A külföldi segítség helyett azonban érkezett egy fényes követség Murad szultántól. A hatalmas török békeért könyörög, s cserébe ajánl fényes kárpótlást. Visszaad mindent, a mit elfoglalt, fizet még pénzt is, hajlandó ezután baráti frigyre lépni a magyarral, csak most legyen béke közöttük.

Oly nemesen viselték magukat Szegeden a szultán követei, s olyan őszinte volt a békeajánlat, hogy azt Ulászló és egész államtanácsa, ugyszintén Hunyady is elfogadhatónak tartották. És hozzá, még tíz hosszú esztendőre ajánlotta Murad a békét. Csupán Julián bibornok ellenezte állhatatosan. De biz ő reá nem hallgattak, hanem megkötötték a nevezetes békét s úgy a király mint a szultán követei megesküdtek arra.

De alig távozott a török követség, már esküszegővé lett Ulászló. Julián bibornok, a pápa segélyéről biztosítást vevén s a velenceiek hajóhadukkal közreműködést ígervén — most már arra unszolta a királyt, hogy indítsa meg a hadjáratot, ennél kedvezőbb alkalom soha sem lesz végkép megtörni a törököt. Az ifju király maga is hiszi, hogy lehetséges, izgatja a dicsvágy, bízik a külföldről ígért segélyben és Hunyadyban, a kinek Bolgárország királyságát ígéri, ha győz. Hunyady vonakodik megszegni az esküt, de végre enged királyának. Ujra megkezdik a harci készülődést, s egy hó múlva Ulászló mintegy tizenkétezernyi csavattal átkel Orsovánál a Dunán. Remélte, hogy Skan-

derbég, a török gyűlölő albán vezér, amint ígérte, harmincezer főnyi sereggel egyesül vele s a görög császártól is segély érkezik. Mindezek azonban elmaradtak, csak a hős Hunyady érkezett ötezer főnyi harcossal, s Drakul oláh vajda adott hozzá négyezer embert. Ennyivel s nem többel indult Ulászló megsemmisíteni a törököt.

Mikor meglátta Drakul vajda a kis magyar csapatot, azt mondta, hogy Murad szultán vadászatra is szokott vinni ily kíséretet, ugyan mit akarnak e csepp sereggel?

Ulászló mégis megindult hadával. Keresni ment az ellenséget. Az útjába kerülő apró várakat rendre elfoglalta, s megfutamtotta az ellenálló csapatokat. Aztán mint lovagias ellenfélhez illik, megizente a háborút Murad szultánnak, a ki Kis-Ázsiában volt seregével, bizván a békekötésben.

Murad szultán felbőszült a hadizenetre, tüstént békét kötött kisázsiai ellenségével, s hadait óriási költséggel átszállíttatta a tengeren, és sietett a magyar sereg elé. Várnánál találkoztak. Nov. 10-én reggel kezdődött az ütközet. Murad szultán táborának közepén nagy póznára feltűzette az Ulászlóval kötött béke-szerződést. Százezer főből állt a török had, a magyar csak huszezerből. És a hadak istene úgy akarta, hogy a parányi sereg diadalmaskodjék az ötszörösen tulnyomó ellen felett. Hunyady bámulatos erélylyel és ügyességgel állította fel seregét, s vezette az ütközetet. Már ingadozik, már futni készül a török had, midőn az ifju király kimozdul biztos helyéről és siet ő is üldözni a törököt, nehogy az egész diadal csak Hunyadyé legyen.

A törökök megpillantják a magyar királyt, bőszen ordításban törnek ki; megfordulnak a futók s egész erővel Ulászlóra és kevés számu környezetére vetik magukat. Heves csata után halállal lakol Ulászló esküszegéseért.

Fejét levágják s lándzsára tűzve hurcolják körül a török táborban.

Új erő, új lelkesedés száll a seregbe, megfordul a kocka, s a futó ellenség támadóvá lesz, pár óra alatt végkép megsemmisíti a magyar sereget.

Elesett számos főnemes és főpap, köztük az esküszegés főokozója, Julián bibornok is.

Maga Hunyady is csak nagynehezen menekülhetett meg. Kis csapat harcossal, futva tört utat magának a törökök tömegén keresztül. Két napi gyors utazás után elérték a Duna folyót, melyen átkelve, Oláhországba érkeztek. Itt felkerülve, akartak Erdélybe eljutni.

Az oláhok földén Hunyadyra kellemetlen meglepetés várt. Drakul a vajda, neki régi ellensége, elébe került, rácsapott s elfogta; alig volt annyi ideje, hogy egyik emberét Budára küldhesse Héderváry nádorhoz, hogy az lépjen közbe a vajdánál. Héderváry aztán azt izente Drakulnak, hogy tüstént bocsássa szabadon Hunyadyt, mert ellenkezőleg egész Magyarország meg fogja támadni. Ez hatott, a ravasz vajda ellbocsátotta a hőst.

Az 1444-ik esztendő sötét lapját képezi történelmünknek. A várnai gyászos vereség örök időkre emlékeztetni fogja a magyart az adott szó szentségére, az eskü megtartására.

V. LÁSZLÓ

33-ik király.

(1444 — 1457.)

VARNA alatt nem csak királyát veszítette el Magyarország, hanem belső nyugalmát is. Mert a szerencsétlenség hírére nagy zavar és nyugtalanság támadt ide haza. Ismét királyválasztás küszöbén állott a nemzet, s ez 150 esztendő óta, az Árpádház kihalása óta, még mindig bajt és kellemtelenséget okozott. De sőt már azelőtt, még az Árpádházbeli királyok alatt is, a trónöröklés sora, rendje, szakadatlanul véres háborukat hozott hazánkra. Ugy hogy azt lehet mondani, ez a kérdés több mint ötszáz esztendőn keresztül, mindig nyugtalanította az országot. Csak akkor lett nyugalom, midőn a Habsburgi ház jutott trónra. Ettől kezdve a királyválasztás ügye már nem okozott országos bajt és zavart, ámbár még ezután is nem egyszer előtérbe került a kérdés.

A Várna alól haza szállingozó vert hadseregből többen azt beszéltek, hogy Ulászló nem is esett el a harctéren, hanem megmenekült, lengyel harcosaival sikerült ősi hazájába, Lengyelországba eljutni. Ezt a híresztelést kapóra vették a kormányon levő férfiak, s egész tüzzel erősítették, hogy Ulászló él, hogy Lengyelországban van, tehát szó sincs arról, hogy új királyt kellene választani.

A másik párt pedig, a kormány ellensége, azt híresztelte, hogy Ulászlót bizony hiába várják, mert az esküszegő istentelen ember csakugyan elnyerte méltó büntetését, ott maradt ő Várna alatt. Ámde azért még sem kell királyválasztásra gondolni, azon egyszerű okból, mert van az országnak törvényes királya, a kis László, Albert király és Erzsébet (Zsigmond császár

Irányának gyermeke, a kit előbb koronáztak meg Magyarország királyának, mint Ulászlót, még pedig a szt. István koronájával. De aztán a pártos magyarok behozták a lengyel Ulászlót, s a kis Lászlóval édesanyja, Erzsébet, menekülni volt kénytelen. Ment, vitte a koronát is magával, s Fridrik osztrák császár oltalmába helyezte; a gyermek nőtt, növekedett, mi közben az édesanyja elhalt. Most már a kis gyermeket szépen bele lehetne ültetni a trónba.

Erre elő állott a harmadik párt, mely azt mondta: válasszon a nemzet magyar embert; valamelyik érdemes hazafit ültesse a trónba, hogy vége legyen a királyválasztási zürzavarnak. Százötven esztendő óta volt olasz, bolgár, cseh, osztrák, lengyel származásu királyunk, hát legyen végre magyar. És ha hős Hunyady akarta volna, főként egy jól szervezett sereg élén könnyen bevonulhatott volna a budai királyi palotába, s elfoglalhatta volna a trónt. De ő nagy, nemes jellem, jó hazafi és vallásos, nem is gondolt affélére.

Végre volt még egy negyedik párt is. Nem kell semmiféle király, mondák ezek, fel kell osztani az országot derék, jó hazafiak között. Egyik uralkodjon fent, a felvidéken, másik az Alföldön, harmadik Erdélyben, s így tovább, legyen az ország afféle köztársaság.

Érdekes, hogy Hunyady e nézet felé hajolt, de egészen más formában, mint a tervezők gondolták. Ő elismerte V. Lászlót törvényes királynak, de tudta, hogy a ravasz Fridrik nem egy könnyen adja ki a gyermeket és vele a koronát. Tehát addig, míg a kis királyt kiváltják, haza hozzák, kapitányok kormányozzák az országot.

Hét főkapitányt állítottak az ország élére. Hunyady volt a leghatalmasabb, mert ő kapta egész Erdélyt és Magyarországot egész a Tiszáig.

A főkapitányok kezelték az országos jövedelmeket, hogy majd az új király találjon egy kis pénzmagot a kincstárban. Az ő gondjuk volt szemmel tartani a törököt, s ha vész közeledne, azonnal közönséges fölkelést hirdessenek. Nagy okuk volt erre gondolni, mert tudni lehetett, hogy a török most már még nagyobb kedvet fog érezni a várnai győzelem által nyújtott előnyöket hasznára fordítani. Bizonyosan akarni fogja to-

vább folytatni hódításait, mert az volt a célja, hogy magának új birodalmat alapítson Európában.

Igy álltak az ügyek, midőn a hét főkapitány átvette az ország kormányzását.

Előbb egy dologgal kellett tisztában lenni. Hogy t. i., miben áll voltaképpen a szájról-szájra adott hír Ulászló felől? Követiséget küldtek Lengyelországba; a követek visszatértek, teljes bizonyosságot hozván arról, hogy Ulászló valóban elesett Várna alatt.

Most következett a második követiség, melyet Bécsbe küldött a magyar országgyűlés a végből, hogy Friderik császár adja ki Lászlót, mert a magyar nemzet törvényes királyául elfogadja és trónra ülteti.

A magyar mint mindig, ugy ez alkalommal is gavallérosan bánt el az ellenfelével. Azzal tisztelték meg Frideriket, hogy ényes küldöttséget menesztettek hozzá. Huszonnégyszáz négyes fogaton s ötszáz lovon vonult be Bécs városába az ország követisége. Szécsény Dénes esztergomi érsek, Mátyás veszprémi püspök voltak a vezetők, továbbá Ujlaky Miklós, Hunyady barátja s még többen az előkelő főurak közül. Friderik is megtisztelte a nagy deputációt, mert egész kíséretével Bécs város kapujához elébük jött. Hanem a barátságból aztán többet nem is adott. Nagy huzavonát kezdett, mindenféle ürügyet felhasználva, hogy beleköthessen a magyarok kívánságába. Azt akarta, hogy a magyarok ugyan ültessek trónra a kis Lászlót, koronázzák is meg még egyszer, de aztán megint küldjék vissza az ifjú királyt ő hozzá, hadd legyen Bécsben az ő oldala mellett.

Ilyen ostobaságba a magyar követek nem akartak beleegyezni, hanem félbeszakították az alkudozásokat, eredmény nélkül hazajöttek.

Mig a követek Bécsben jártak, azalatt Hunyady két csatát is vívott. Hirtelen, mintha szárnyon járna, Oláhországban terem, hogy a gonosz Drakula, a ki Várnából visszatértében elfogta megfenyítse. A hős Drakula elmenekült, ott hagyta országát. Hunyady aztán elfoglalta s új fejedelemből megtette az előbbi fejedelemből a fiát, Dánt.

A második háborúja lent Horvátországban volt, a Czilleyekkel, a kiket Zsigmond császár gonosz felesége, Borbála hozott az ország nyakára, s a kik sok bajt és kellemetlenséget okoz-

tak. Most is betörték a horvát tartományba, s ott kegyetlenkedtek. Hunyady elverte őket, kikergette hadaikat az országból, s győzelmesen tért vissza Pestre, hogy az ekkorára ott egybegyűlt országgyűlésen részt vegyen.

Ezt az országgyűlést 1446. június 5-ére hívták össze, s már napok óta együtt voltak, midőn végre Hunyady Horvátországból győzedelmes hadserege élén megérkezett. Oly sokan jelentek meg az országgyűlésre, hogy lehetetlen volt alkalmas helyet találni a tanácskozásra. Kimentek tehát, mint a régiek, a Rákos mezejére, s ott, a szabad ég alatt hányták-vetették meg, mit kelljen már végre valahára tenni a királyi trón betöltésére nézve. Már két esztendeje, hogy Ulászló elestével üres a trón, s az országnak még maig sincs feje.

Elhatározták, hogy ragaszkodnak a kis Lászlóhoz, követelni fogják Fridriktől a gyermek kiadását, mert abba nem egyezhetnek bele, hogy tovább is idegen földön éljen; itthon kell őt magyarnak nevelni. És ha Fridrik nem akarná kiadni, hadsereggel kell megtámadni. Itt persze mindenki hős Hunyadyra gondolt. Meg tudja ő Bécsnek is mutatni, mit tesz a magyarral dacolni.

Végezték továbbá, hogy míg a gyermeket meg kapják Fridriktől, s ezután is még fel nővekedik, országkormányzó legyen mellette, a ki helyette uralkodjék. És erre a tisztségre senki sem lehetett méltóbb mint Hunyady János. Egy szívvel lélekkel tehát őt választották meg. És Hunyady a hatalom legmagasabb polcán állva, oly becsületesen, oly igazságosan vezette a kormányt, hogy még ellenségeit is teljesen lefegyverezte. Kíváncsi volt a közönség, mi fog most következni, kiadja-e Fridrik Lászlót a kormánynak, vagy csakugyan engedi kardélre menni a dolgot.

Fridrik a magyarok második követségének sem adta ki Lászlót. Ekkor Hunyady az országtanáccsal egyértelműleg kimondta a jelszót, hogy: Fegyverrel Bécs ellen! Vitéz hadserege élén megindult, azzal a feltett szándékkal, hogy most már ő maga csinál rendet. Fridrik megijedt, mert a magyar hadak dulva, pusztítva közeledtek Bécs felé. Most már ő küldött békekövetséget, kérve hogy kezdjék meg újból a tárgyalásokat, mert ő engedelkeny akar lenni, s biztosan meg fognak egyezni.

Hunyady beleegyezett egyelőre a fegyverszünetbe, azután pedig a béketárgyalások megindításába. Vissza vonta hadait, mert már a téli zord időszak ugys beköszöntött.

A tárgyalások megint csak eredménytelenek voltak; igen, mert azokba bele ártotta magát Czilely Ulrik azon a réven, hogy László neki rokona. A jó urnak az volt célja, hogy a kis László mellett ő uralkodjék, ő intézze az ország dolgát. Ennélfogva természetesen ellensége volt Hunyadynak, kit a magyar nemzet törvényesen megválasztott ország kormányzónak. A gonosz, ravasz, alatomos gazember tele beszélte László fülét a legaljasabb hazugságokkal, csak hogy elidegenitse tőle Hunyadyt, a kinek köszönhette László, hogy a nemzet ragaszkodott hozzá, mert csak egy szavába került volna Hunyadynak s a magyarok bizony azt cselekedték volna, a mit ő akar.

A sok gyalázatosságot végre megunta Hunyady s lemondott a kormányzói tisztségről. László elfogadta a lemondást, s gyermeki jó szívének sugallatára hallgatva, érdemeinek jutalmául Beszterce örökös grófjává tette Hunyadyt s az ország főkapitányává nevezte ki; továbbá ugy rendelkezett, hogy az ország jövedelmeit ezután is kezelje.

1453-ban ismét országgyűlésre gyűltek össze a magyarok még pedig Pozsonyban. A kis király hívta össze, mert most már végleg átakarta venni az ország kormányzását. Igaz, hogy még 14 éves sem volt, de már elég érettnék és erősnek érezte magát az uralkodói feladatra. És mellette volt nagybátyja, a jeles Czillely, a ki most már egészen jól érezte magát, mivel hogy többé nem avatkozott a kis király dolgába Hunyady. És csodák-csodája, az történt hogy Czillely uram nagy barátságot kezdett mutatni Hunyady iránt. A ravasz ur azt gondolta, hogy most már okosabb politika lesz összetartani a törökverő hős-sel, mint sem ujját huzni vele. Azt a tanácsot adta tehát a kis királynak, hogy legyen nagylelkű Hunyady iránt, halmozza el újabb kitüntetésekkel. Így történt aztán, hogy László még egy pár uradalmat adott a besztercei grófság mellé, s Hunyadynak felnőtt fiát, a husz éves Lászlót, Horvát- és Dalmátország bánjává nevezte ki.

Tíz esztendő telt már el a várnai szerencsétlen csata után s a törökkel még mindig nem került kenyértörésre a dolog.

V. LÁSZLÓ.

Amde most jött a rémhír, hogy a törökuralom végkép megerősödött lent Keleten, mert II. Mohamed szultán elfoglalta Konstantinápolyt s most egész Európát meg akarja hódoltatni, mondván: Hogy mint csak egy Isten van a mennyben, úgy a földön is csak egy urnak kell lenni. És kijelentette, hogy a hódító háborút Magyarország elfoglalásával kezdi meg, e földet birnia kell, hogy megvethesse lábát, aztán Bécsnek, s a többi nyugoti városoknak és országoknak fordulhasson.

Mindenkit aggodalommal töltötték el e rémhírek, érezte az ország, hogy a tiz esztendei királynélküli állapot alatt az urak elhatalmasodtak, kapzsivá, haszonleső oligarchákká lettek, a házával nem törődtek. A nemzet jobbjai csak egyben, egyetlen egy emberben bíztak. És ez ki lehetett volna más, mint Hunyady.

1454-ben megint országgyűlést tartottak, melyben kimondták, hogy a haza védelmére mindenki fegyvert fogjon, s pénzáldozatot hozzon. És ez előzetes intézkedésekre bizony nagy szükség is volt, mert már alig néhány hónap múlva jött a török.

Előcsatározásra egyik vezérét küldötte II. Mohamed, ő maga nem mert mindjárt szembe szállni a nagy Hunyadyval, kitől atyja Murad szultán annyi vereséget szenvedett. Hunyady természetesen megverte az elibe küldött sereget. E vereségre a szultán megijedt, s egész haderejével visszahúzódott Konstantinápolyba. Látszott, hogy mostanában nem fog hadjáratot vezetni. Jó volt ez Hunyadyra, mert most már leglább ő is nyugodtan készülhetett a nagy döntő ütközetre. De mintha isten verése ült volna a nemzeten, a gyenge bábkirály mellett egymást érték a cselszövények s a fondorlatok. Czilley megint Hunyady ellen fordult, ingerelte a kis királyt, s mindent elkövetett Magyarország egyetlen nagy emberének megbuktatására. Cselt cselt vetett ki, kelepccébe akarta keríteni Hunyadyt, hogy megölhesse. Csele kiderült, gonoszsága napfényre került.

1455-ben Győrött sürgős országgyűlést tartottak, mert mind rémesebb hírek érkeztek a rettenetes II. Mohamed harci kedve felől. Bizonyos volt, hogy a következő év elején okvetlen az országra fog törni, s ez élet-balál harca lesz a magyarnak. Hunyady egész nagyságában felismerte a helyzetet és elnyomta szívében a keserőséget, mit érzett Czilley és a király más ros-

tanácsadói iránt. Csak egyre gondolt, a hazára, a háza pedig valóban nagy veszedelemben forgott. Mert a török minden eddiginél nagyobb haderővel már megindult hazánk ellen. Belgrádnak (akkor Nándorfehérvár) jött. Ezt a hatalmas erősséget akarta mindenekelőtt hatalmába keríteni. Hunyadynak tehát ott kell e fel venni a harcot. Czillej, a gonosz, kárörvendve gondolt arra, hogy ott majd vereséget fog szenvedni Hunyady, s így végkép le fog tűnni szerencse csillaga. Ezt akarta, ezt munkálta a jellemtelen ember, s hogy célját elérje, megszöktette Budáról László királyt. Ekkor a többi urak is elszéledtek a fővárosból, ki jószágára huzódott, ki erős várába zárkózott.

Hát a török elébe ki ment? Hunyady és vele néhány lelkes magyar főúr. Továbbá keresztes vitézek, kiket egy hős lelkű barát, Kapisztrán János toborzott össze az Alföldön.

Mi volt az, a mi történt Nándorfehérvár alatt! A magyar dicsőség csodálatosan nagyszerű fegyverténye. A 150.000 főnyi török had megverve, a szultán 200 hajója elpusztítva, elfogva, 300 ágyuja zsákmányul ejtve. A törökökből 40.000-en estek el, a többiek futásnak eredtek, úgy hogy a szultán alig volt képes a jó messzire fekvő Szófiánál megállítani őket.

Ámde a nagy győzelem és nagy dicsőség érzete, szomorúságra változott át, mert néhány nap múlva meghalt Hunyady János. A Nándorfehérvárral átellenes Zsigmonyba vitette magát a harc izgalmaiban kifáradt hős, s ott két fiát, Lászlót és Mátyást megáldva, hű barátja, Kapisztrán János karjai között megszűnt élni.

Hunyady halálának hírére az ország mély gyászba borult, csak a Czillej öröme volt határtalan. Szép álmait teljesülni látta, egyedül uralkodik a báb-király mellett, övé a hatalom dicsősége. De maradt a nagy Hunyadynak két fia, Czillej ezektől is félt, s most azok élete ellen tör. A király Nándorfehérvárra megy, hogy meg személje az iménti fényes diadalok színhelyét, Czillej itt akarja orvul megöletni Hunyady Lászlót, de a hős ifjú titokban értesül mindenről s Czilleynek szemére hányja gonoszságait. Erre kardot ránt Czillej, s Hunyady Lászlóra vág, de ez pecsétgyűrűjével fel fogja az erős csapást; a zajra elősietnek a melléktermekből Hunyady barátai és darabokra vagdadják a gonosz Czilleyt.

A király megbocsát Hunyadynak, együtt vonulnak be Temesvárra, a Hunyadyak várába. Itt a gyászbaborult Hunyadyné fogadja a királyt és kéri ő is, hogy bocsátaná meg Czilley halálát. A király újból fogadalmat tesz, s esküvel is igéri, hogy Czilley haláláért boszút állani nem fog. Aztán Budavárába mennek, ott már a Hunyadyak ellenségei nagy számmal voltak egybegyűlve és körülvették az ingatag, mindenre hallgató királyt, elhitették vele, hogy Hunyady László a koronára vágyik, tanácsolák úgy Lászlónak, mint a másik Hunyady fiunak, Mátyásnak elfogatását.

A szerencsétlen király hallgatott a tanácsra, elfogatta a két ifjút, s Lászlót minden ítélet nélkül lefejeztette. E szörnyű tett felháborította az országot. Hunyadyné-Szilágyi Erzsébet, meg testvére Szilágyi Mihály, hadsereget toboroznak s így jönnek Buda felé. A király menekül, magával hurcolván a gyermek Mátyást. Menekül Bécsbe, aztán Prágába, menyaszonya elibe. Ott megszáll a várban, s hirtelen meghal épen egy év múlva Hunyady László lefejeztetése után, mint állitják Podjeb-rád György cseh helytartó által megmérgeztetve.

HUNYADY JÁNOS

kormányzó.

HÜNEMÉNYSZERŰ jelenség Magyarország történelmében! Éppen akkor, mikor a hon legnagyobb szükségben van, feltűnik, mint egy fényes meteor s majd félszázadon keresztül ragyog, tündöklök. Nagy istenáldás, hogy élt, hogy oly hön szerette a hazát. Mint áttörhetetlen bástya állt a törökök diadalmas fegyvere előtt s egymaga védelmezte az országot.

I. Ulászló eleste után, a végtelen zavarok közepett, a pesti országgyűlésen kormányzóvá választották. Az országnak volt ugyan koronás feje, V. László, de az gyermek, s nincs is a honban, a koronával együtt Frigyes örzi. Hunyady, ha akarja vala, könnyen trónnal cserélheti fel a kormányzói pálcát. De tőle távol volt minden ilyen szándék, szerényen viselte magas hivatalát s hiven beszámolt a rendeknek minden tettéről.

Hunyady mint kormányzó nem székelte az ország fővárosában. Hadvezéri kardját ő akkor sem tette le, ott temette, a hol veszély volt. Mindjárt legelsőbbben is Havasalföldre sietett; a várnai csatából gyáván, áruló módra megszökött s menekülése közben Hunyadyt fogságra vető Drakul vajdát legyőzte, s az előbb elűzött Dán vajdát visszahelyezte.

Havasalföldről visszatérvén, a gyermek-királyt és koronát kiadni vonakodó Frigyes ellen vezeti hadait. Frigyes megretten, békét ajánl. Hunyady elfogadja, alkudozik a ravasz uralkodóval, de minden eredmény nélkül. E közben a török újból félelmissé kezd válni: Hunyady tehát Murad szultán ellen vezeti hadát de főellensége, Czillej Ulrik, mindent elkövet, hogy hazafias tervét meggyűsítsa. Titkon felbujtogatja a magyar főurakat, hogy, a hadjáratot ne segítsék, harcosaikat ki ne állítsák, hadd menjen egyedül Hunyady. Maga részére nyerte Brankovits György

HUNYADY JÁNOS.

szerb despotát is, a ki elég gyenge volt engedni a bujtogatásnak. Hunyady gyorsan összeszedte maroknyi seregét és sietett a szultán feltartóztatására. A Rigómezőn találkoztak. (1448.) Szomorú hely ez a magyarra; de még inkább a szerbekre, a kik ott veszítették el hazájuk függetlenségét. A rettenthetlen hős vereséget szenvedett itt. 24 ezer főnyi kis csapata vitézül helyt állt ugyan a szultán óriási serege előtt, de az álnok Dán oláh vajda, kit csak nemrég helyezett vissza birtokába Hunyady, segélycsapatával álszökött a törökökhöz. E hírvány árulás döntötte el a csatát. Győzött az ozmán, de rettenetes ára volt győzelmének, 40 ezer embere maradt a csatasíkon, a mieinkből pedig 17 ezeren véreztek el.

Hunyady maga is nagynehezen menekülhetett meg. Egyedül bolyongott az ismeretlen vidéken, midőn két rabló elébe került. Azok kifosztják drágaságaitól, de midőn arany nyakláncának birhatása felett összevesznek, Hunyady hirtelen kicsavarja egyiknek kezéből a kardot, s azzal leöli a másikat, emezt pedig megszalasztja.

Ujabb veszély fenyegeti bujdosásában, valami gonosz szerb Nándorfehérvár helyett Szendrőbe vezeti Brankovicshoz. — Ez megőrül a szerencsés véletlennek, s jó díjért felajánlja drága foglyát Murad szultánnak. De Brankovics az akkorára Szegedre egybegyült rendektől fenyegetést kapván, szabadon bocsátja Hunyadyt. Előbb azonban sulyos feltételeket csikart ki foglyától. Visszaadatta foglalt magyarországi birtokait s kezesül Hunyady nagyobbik fiát, Lászlót tartotta magánál. A szabaddá lett Hunyady nem maradt adósa Brankovicsnak, hadat vezetett ellene, de miután László fiát kiadta, békére lépett vele.

Mig ezek lent délen történtek, azalatt fent, Felső-Magyarországon, az Albert király özvegye, Erzsébet által behívott csehek, féktelen pusztítást vittek véghez, Giskra vezérük alatt valóságos ostorai lettek a népnek, várakat építettek, s eszklavárákból ki-kitörve pusztították a vidéket. Hunyady megfélemezésükre sereget vezetett, de nem igen boldogult velük, mert ellenségei szándékosan megghiúsították terveit.

Számos gonoszlelkű ellensége irigy szemmel nézte Hunyady diadalait. Legforróbb óhajításuk volt megsemmisíteni a nagy embert.

Bizony szörnyű állapotban volt akkor az ország.

Nyílt ellensége volt a török, az oláh, a szerb; itt bent pusztított egy sereg rablóbanda, s fondorkodott egy csomó hazaáruló. Hunyady megutálta őket, menekülni vágyott a kormányzói méltóságtól. A vitéz törökkel harcolni, a nagy hadvezető szultánokkal és basákkal, mellett mellhez szegezve küzdeni: az illett ő hozzá, ez való volt neki.

Hunyady legsürgősebb teendőnek tartotta megszabadítani Lászlót Frigyesről, hogy aztán, kezébe letéve a kormányzói hatalmat, nyugodtan mehessen a törökkel harcolni, oláhot, rácot ráncba szedni.

Frigyes végre belé egyezett a magyarok kívánságába, a kis László tényleg király lett, átvette az uralmat, de oly kikötéssel, hogy míg felnő, Czillei Ulrik felügyelete alatt maradjon. És ez nagyon súlyos feltétel volt, mert mindenki tudta, hogy a gonosz Czillei a gyermek-királyból szintén gonosz embert fog nevelni.

A gyermek László továbbra is Bécsben maradt, Czillei volt oldala mellett, s nevelte rosza, gonoszságára. Tele beszélte a fejét azzal, hogy mily vad indulatúak a magyarok, s főként Hunyady mily rettenetes ember, a ki csak nem régiben már megöletett egy királyt Váránánál, s most bizonyosan azt fogja tenni Lászlóval is. De Hunyady sokkal hatalmasabb volt, hogy sem ily rágalommal el lehetett volna bánni vele.

Mikor a nagy hős kormányzói tisztét az ifjú király kezeibe letette, az beszercei grófnak nevezte ki, újabb uradalmakka ajándékozta meg, s megbizta, hogy továbbra is kezelje az ország bevételeit. Czillei ekkor barátságot színlelt Hunyady iránt, így akarta törbe csalni, de ebbeli szándéka sem sikerült.

Hunyady lerázván magáról a kormányzói gondokat s felelősséget, annál nagyobb erélylyel foghatott hadserege szervezéséhez, hogy a törökkel új csatát kezdjen. A hős, a rettegett vezér győzött, és ismét győzött Nádorfehérvárnál, Mahomed szultán 150 ezerre rugó seregét tette semmivé, elfoglalta az egész tábornak, el a vár ostromára odahordott 300 ágyut. És e nagyszerű diadallal bevégezte életét, 1456 augusztus 11-én 68 éves korában meghalt Zimonyban, hova Nádorfehérvárból magát átvitette.

Ott álltak ágya körül fiai: László és a kis Mátyás. Meg-

áldotta őket, intette, hogy nyomdokaiban járjanak mindenkor, az erény és becsület útját soha el ne hagyják. Az urakat pedig arra kérte, hogy éljenek egyetértésben, hogy a török elleni háborút sikerrel folytathassák.

Igy elbucsuzva övéitől, leghivebb barátja, Kapisztrán János karjai között kilehelte lelkét.

Midőn a hatalmas török szultánnak hírül vitték a gyász-hirt, így szólt a nagy ur:

— Ellenségem volt, de fájlalom halálát; a világ legnagyobb emberét veszítette el benne.

Két hónap múlva követte a halálba a szentéletű Kapisztrán is.

HUNYADY MÁTYÁS

34-ik király.

1458 — 1490.

MAGYAR történelemnek alig van népszerűbb alakja Hunyady Mátyásnál. Azt a 32 esztendő, a mennyit uralkodása betöltött, hazánk dicsőséges időszakának tekintik. Hatalom, fény, övezte a magyart. Az osztrák Bécs, a német Boroszló a mienk volt; Mátyás diktált törvényt fél Európának.

Valóságos lángész volt; tudás, okosság, bölcsesség, hadvezéri talentum: mind összpontosultak ő benne s ezekhez járult még emberszerető nagy szive. A nép bálványozta. Még mai napig úgy emlegeti a példabeszéd: Meghalt Mátyás király, oda az igazság.

Bölcsőjét nem ékesítette fejedelmi korona. Semmiféle atyafisága nem származott királyi házból. Öseiről nem jegyzett fel semmi nagy tettet a történet, csupán csak az atyját ismerjük. Igaz, hogy az már magában elég ajánló levél lehetett, hogy Magyarország trónját elfoglalhassa a gyermek Mátyás, hogy az atya, a nagy hős Hunyady volt az, ki rettentő karjával feltartóztatta a török áramlatot, megmentette nem egyszer az országot. Ő volt az, a ki a gyermek V. László mellett ritka becsületességgel évtizedig kormányozta az országot. Ő volt az, ki élő lelkiismerete, vakbuzgó becsületessége volt a nemzetnek oly korban, midőn az ország darabokra volt hullva; gonosz, erkölcstelen emberek uralma és befolyása alatt nyögött a nép.

Nos, tehát a nemzet igazságot tett, midőn a nagy Hunyady fiát trónra emelte. De okosan és jól is cselekedte ezt, mert ideje volt, hogy az előző lengyel, osztrák, cseh származásu

királyok után, végre egy magyart is válasszanak már Szent István trónjára. Mert az volt Mátyás király, izről-izre magyar, telve honszerелеmmel és rajongással az ország jóléte, boldogsága iránt. Ez különben nem is lehetett másként. Mátyás az apai házban, a vajdahunyadi gyönyörű kastélyban, nem szivhatott mást magába, mint a legmélyebb, a legigazabb honszerelmet. Éppen az ő gyermek korára estek dicső atyjának legfényesebb diadalai, legszebb, legmerészebb törökverő nagy csatái, melyek az egész országot rajongóvá, a Hunyady név hódolójává tették, de sőt egész Európa csak róla, az ő édes atyjáról beszélt. Hogyne töltötte volna el mindez a gyermek szívét mélységes nagy honszerелеmmel. És mikor az édes anyjával, Magyarország nagyasszonyával, Szilágyi Erzsébettel együtt aggódva, félve, remegve várták haza a csatából a hőst: miről beszélhettek másról, mint a honszerелеmről és midőn megtért a családfő, mi lehetett volna más beszéd tárgy közöttük, mint a haza sorsa, a honmentés nagy műve.

Hős Hunyady Jánosnak volt rá gondja, hogy gyermekei, a kis Mátyás és a nagyobbacska László, ne csak szavak és tettek megfigyelése által legyenek jó honfiakká, hanem tanulás által is. Nagyeszü tudós papokat hivatott udvarába, kik már korán elkezdtek tanítani a gyermekeket. A kis Mátyás oly ritka észszel, oly nagyszerű felfogó képességgel volt megáldva, hogy rövid idő alatt csudás eredményeket ért el. Alig volt tíz éves, már úgy beszélt latinul, hogy atyja helyett, ki ezt a nyelvet nem birta, ő tárgyalt a jövő-menő hirhozókkal, fejedelmi és pápai követekkel. — Így készült a gyermek az uralkodáshoz. Pedig ki gondolt volna még akkor arra, hogy ő egykor Magyarország trónját fogja megülni! Atyjától, anyjától távol állott e gondolat. De a körülmények úgy alakultak, hogy szinte kínálta magát a trón az ifju Mátyásnak, hogy foglalja el. Hát akkor aztán azt mondta Szilágyi Erzsébet: Most már királynak kell lenni a fiamnak.

És királylyá lett az alig tizenhét esztendőös ifju Mátyás Trónra jutását atyja hirteleni halála, és testvérbátyja, László kegyetlen lefejezése előzte meg, sőt ezen gyászos események készítették elő az ő utját.

Mert azért gyűjtött sereget Hunyadyné, hogy megboszulja

a jó urnak 50.000 arany forint váltságdíjat, hát mit akar most még? Podjebrád ezuttal nem pénzt akart, hanem házasságot a leánya és Mátyás között. Ő már megegyezett volt az ifju Mátyással, hogy ha királylyá lesz, feleségül fogja venni leányát, a fiatal Katalint. Mátyás becsületszavára fogadta, hogy úgy fog cselekedni. Persze neki nem volt tudomása arról, hogy az édes anyja már szerzett neki menyasszonyt. A hatalmas Garay Lászlónak, az ország nádorának tett ígéretet, hogy Mátyás majd az ő leányát fogja elvenni, mert csak így volt rábirható a nagy ur, hogy nagyszámu szövetséges társaival Mátyásra adja szavazatát. Hát már most mi történjék? Kit vegyen feleségül az ifju király?

Mátyás egy percig sem habozott. Azt tette, a mit a becsület parancsolt, a saját adott szavának állott, eljegyezte Podjebrád leányát, s hallani sem akart arról, hogy a László testvére meggyilkolásában főbűnös Garayval lépjen rokoni frigyre. Így tehát mint férfi, mint valódi jellem lépte át az ország halárát s tartotta leirhatatlan fény és pompa kifejtése mellett bevonulását Budára.

Gondolható, hogy Garay nádor halálos ellensége lett. De Mátyás nem törődött vele, egy darabig várta, hogy majd csak megnyugszik a sors végzésében, de midőn azt vette észre, hogy folyvást duzzog, s az országos ügyekben nem is érintkezik vele, egyszerűen megfosztotta nádori méltóságától. Így bánt ő el kurtán és erélyesen még sok más nyakas urral, a kik azt hitték, hogy mint eddig, V. László bábkirálysága alatt, továbbra is packázhatnak a királyi tekintélylyel. Sőt megtette azt a tréfát is, hogy a tulajdon testvérbátyját, Szilágyi Mihályt is elfogatta. Az öreg nem tudta elviselni, hogy olyan okos, olyan bölcs legyen az ő unokaöccse, bele-bele szólt a dolgába, tanácsokat adott neki. Ez még nem lett volna baj, de engedte magát egy összeesküvésfélébe is bevonatni a Garayak és Ujlakiak által, a kik nem kevesebbet akartak, mint megfosztani Mátyást a tróntól, s helyébe más uralkodót választani, a kivel kényük kedvük szerint rendelkezhetnek. Ezért bősziült fel aztán annyira az ifju király, hogy elfogatta és a világosi várba záratta a tulajdon nagybátyját. De persze megkegyelmezett neki, csakhogy attól kezdve még úgy sem élt többé a tanácsával, mint eddig,

egyik fia kivégeztetését s kiszabadítsa a másikat. A fegyverkezés hírére rémül meg V. László és fut, menekül Bécsbe, onnét pedig Prágába, midőn váratlanul utoléri a halál. Ekkor aztán már nem arra való volt Hunyadyné Szilágyi Erzsébet serege, hogy boszut álljon, hanem arra kellett közreműködnie, hogy a fiát királylyá válaszsák. A hadsereg mellett más eszközökkel is működött az anya. Békességre lépett legnagyobb ellenségeivel, csak hogy elősegítsék őt szándéka kivitelében.

Szépen el volt intézve minden, midőn 1458. január elejére összegyűlt Budavárban a királyválasztó országgyűlés. Tanakodtak, vitatkoztak, míg végre megegyeztek, hogy egy szívvel-lélekkel Mátyást fogják választani. Oda lent a pesti oldalon az egybegyűlt népsokaság szívszorongva leste, hogy mikor fogják már a várból hangoztatni a megválasztott király nevét. A Duna be volt fagyva, s Hunyadyné harcos serege azon álldogált, a parlon pedig a nép. Midőn megunták a várakozást, egyszer csak egetverő lelkesedésben törtek ki: »Éljen Mátyás, Magyarország királya!« A negyven ezerek óriási éljenzése felhangzott Budavárba, s akkor sietve rámondta az országgyűlés is hogy: »Éljen Mátyás, Magyarország királya!«

A királyválasztó országgyűlésen végezték még, hogy az ifju Mátyás mellé öt évre kormányzóul megválasztják a nagybátyját, Szilágyi Mihályt, továbbá, hogy országos követség menjen Prágába Podjebrád György cseh helytartóhoz, s követelje a nála levő Mátyás kiadását, továbbá ugyanezen követség menjen el Bécsbe is, Frigyes császárhoz, s vegye át tőle a magyar szent koronát, melyet az még most is magánál tartott. Podjebráddal könnyen lehetett végezni, de Frigyesel még azután is jó sokáig kellett perlekedni s évek teltek el, míg végre a szent koronát kiadta.

Megható volt a jelenet, midőn a magyar országgyűlés fényes követsége találkozott az ifju Mátyással, kit Podjebrád előkelő cseh főurak által kísértetve, az ország határához hozott. Mikor megpillantották a magyarok a gyönyörű deli ifju Mátyást, örömríadalban törtek ki. Szívesen is visszafordultak volna vele azonnal, hogy hozzák be az országba, fel őt Budavárába, de Podjebrád azt mondta, előbb még némi ügyeket rendbe kell hozni. A magyarok megdöbbentek, mert már az előtt kifizettek

a jó urnak 50.000 arany forint váltságdíjat, hát mit akar most még? Podjebrád ezuttal nem pénzt akart, hanem házasságot a leánya és Mátyás között. Ő már megegyezett volt az ifju Mátyással, hogy ha királylyá lesz, feleségül fogja venni leányát, a fiatal Katalint. Mátyás becsületszavára fogadta, hogy úgy fog cselekedni. Persze neki nem volt tudomása arról, hogy az édes anyja már szerzett neki menyasszonyt. A hatalmas Garay Lászlónak, az ország nádorának tett ígéretet, hogy Mátyás majd az ő leányát fogja elvenni, mert csak így volt rábirható a nagy ur, hogy nagyszámu szövetséges társaival Mátyásra adja szavazatát. Hát már most mi történjék? Kit vegyen feleségül az ifju király?

Mátyás egy percig sem habozott. Azt tette, a mit a becsület parancsolt, a saját adott szavának állott, eljegyezte Podjebrád leányát, s hallani sem akart arról, hogy a László testvére meggyilkolásában főbűnös Garayval lépjen rokoni frigyre. Így tehát mint férfi, mint valódi jellem lépte át az ország határát s tartotta leirhatatlan fény és pompa kifejtése mellett bevonulását Budára.

Gondolható, hogy Garay nádor halálos ellensége lett. De Mátyás nem törődött vele, egy darabig várta, hogy majd csak megnyugszik a sors végzésében, de midőn azt vette észre, hogy folyvást duzzog, s az országos ügyekben nem is érintkezik vele, egyszerűen megfosztotta nádori méltóságától. Így bánt ő el kurtán és erélyesen még sok más nyakas urral, a kik azt hitték, hogy mint eddig, V. László bábkirálysága alatt, továbbra is packázhatnak a királyi tekintélyvel. Sőt megtette azt a tréfát is, hogy a tulajdon testvérbátyját, Szilágyi Mihályt is elfogatta. Az öreg nem tudta elviselni, hogy olyan okos, olyan bölcs legyen az ő unokaöccse, bele-bele szólt a dolgába, tanácsokat adott neki. Ez még nem lett volna baj, de engedte magát egy összeesküvésfélébe is bevonatni a Garayak és Ujlakiak által, a kik nem kevesebbet akartak, mint megfosztani Mátyást a tróntól, s helyébe más uralkodót választani, a kivel kényük kedvük szerint rendelkezhetnek. Ezért bősziült fel aztán annyira az ifju király, hogy elfogatta és a világosi várba záratta a tulajdon nagybátyját. De persze megkegyelmezett neki, csakhogy attól kezdve még úgy sem élt többé a tanácsával, mint eddig,

HUNYADY MÁTYÁS.

nem kellett ő neki már az öreg kormányzósága. Önállóan vette kezébe a kormány gyeplőit.

Szilágyival később megbékült Mátyás, de az öreg többé nem avatkozott a kormányzásba, hanem elment törököt verni. Azonban szerencsétlenül járt, fogságba jutott, Konstantinápolyba hurcolták, ott aztán a szultán lefejeztette.

A belső lázongók mellett a szomszéd fejedelmek is áskálódtak Mátyás ellen. Mindegyik szerette volna kibuktatni királyi székéből, hogy szép Magyarországot maguknak elhódíthassák. Ezek között legveszedelmesebb volt III. Frigyes császár, már csak azért is, mert a szt. korona még mindig nála volt, s e miatt Mátyás meg sem koronáztathatta magát, míg Frigyes azt bármely pillanatban megtehetette. És csakugyan meg is tette. A pártos magyar urak, kiknek mindegy volt, akárki legyen magyar király, csak az egyszerű sorsból fölemelkedett Mátyás ne, egyenesen felbíztatták erre. Frigyes azután magyar királynak kezdte magát címeztetni. Mátyás nem késett ellene hadat küldeni. Maga pedig ment Felső-Magyarországba, mert a cseh husziták ott nagyon befészkeltek magukat, s folyton dúlták amaz országrészt.

Több évig tartó huzavona után III. Frigyes kiadta a koronát, természetesen reá nézve nagyon is előnyös békére lépven Mátyással. A koronát, huszonöt évi távollét után, nagy pompával Budavára vitték. De Mátyás még most sem tehete azt fejére. Előbbvaló volt akkor a törököt megverni Jajcánál. És a lelkes ifju szigorutéli hidegbe vivta az ostromot, bevette a várat, s fényes győzelmet aratott. Dicskoszoruzottan vonult be Budaváraiba 1464. februárius 13-án; a következő hónap végén pedig Székesfehérvárra ment s ott a régi királyok példájára, nagy fénynyel megkoronáztatta magát, trónralépésének hatodik évében.

A pártos urak a lengyel királyhoz is fordultak. Felajánlották fiának, Kázmér hercegnek a koronát. De Mátyás tapintatosan elejét vette ennek az összeesküvésnek is; országgyűlést hívott egybe, orvosolta az urak sérelmeit, s mikor Kázmér herceg 16.000 emberrel jött az országba, már könnyű volt vele elbánni. El is bánt Mátyás úgy, hogy nem volt többé kedve a lengyel ifjunak a magyar trón után áhitozni.

Mátyás már uralkodása kezdetén égető szükségét érezte rendes hadsereg szervezésének. Felállította tehát a fekete sereget,

mely uráért lelkesült, s melyet Mátyás annyira szeretett, hogy még a közembereket is nevükről ismerte.

Mátyás hadjáratai alatt sokszor álruhába öltözve, életét minden percben veszélyeztetve, belopódzott az ellenség közé, kikémlelte a hiányokat, a szerint intézte aztán a további hadjáratot. E szokását a nép ügyes-bajos dolgainak kifürkészésében is követte. Rendesen iródiáknak adta ki magát, elvegyült a nép közé, s ily módon tudta meg, hogy hivatalnokai mint végzik tisztüket. Hol igazságtalanságot tapasztalt, nem késett azonnal törvényt látni. Ezért viselletett iránta a nép rajongó szeretettel és tisztelettel.

Midőn Mátyás biztosítottnak hitte magát a trónon, elérkezettnek találta az időt arra is, hogy az európai ügyekbe beleszóljon. Szorosabb szövetségre lépett III. Frigyes császárral, hogy megakadályozza az időközben cseh királylyá lett Podjebrádnak a pápa ellen szőtt terveit. Majd nyílt harcra kelt Podjebrád ellen, hadat vezetett s a pápa ajánlására a katolikus cseh rendek biztatására, magát cseh királylyá koronáztatta. Előbb is, azután is háborút folytatott a törökkel. Végre megsokalva III. Frigyes fondorkodásait, betört Ausztriába, elfoglalta Bécsét, s egész haláláig ura maradt annak. Sokat fáradozott abban is, hogy magát római császárrá megválasztassa, mert ez által nagyobb fényt és tekintélyt vélte kölcsönözhetni a magyar koronának. De kívánt sikert el nem érhetett.

Óriási munkássága és folytonos gondjai közepette, ráért Mátyás foglalkozni a szellemiekkel is. Pártolta a tudományt és művészetet; mi sem jellemzi jobban, mint hogy budavári palotájában ötvenezer kötetre menő könyvtárt állított föl. Azon időben még nem volt föltalálva a könyvnyomtatás, tehát a könyveket íratni kellett.

Elképzelhető, hogy milyen nagy összegekbe került a könyvtár, főként ha tudjuk, hogy minden könyv pompás rajzokkal volt ékítve, a királyi címerrel ellátva s díszesen bekötve. (Mátyás uralkodása vége felé kezdett csak elterjedni a könyvnyomtatás művészete.) A híres könyvtár — fájdalom — elpusztult. A törökdulás megsemmisítette. Alig maradt fenn belőle száz darab, melyek nagyobb része Budapesten őriztetik s »Korvinák« név alatt becses emléket képez.

A tanügyre is kiváló súlyt fektetett a nagy király. Pozsonyban egyetemet állított, Budán pedig oly óriási tanintézetet akart létesíteni, melyben az egész ország ifjúsága nyert volna oktatást. A nagyszerű iskola negyvenezer tanuló befogadására volt tervezve, de a kivitelben megakadályozta a nagy királyt korai halála.

Mátyást szigorúság, erély és kitartás jellemzik. Igazságos volt mindenekfelett, de nem tűrte az ellenmondást, ha nagy céljainak megvalósításáról volt szó. A mily nagy hadvezér, a mily hős és bátor, épp oly ügyes, ravasz politikus. Az ő eszén senki tul nem járt, ő azonban átlátta a fondorkodást, cselszövényt, s mindig idejekorán tudott sujtani. Esze, bölcsessége annyi volt, mint azon kor államférfiai közül egynek sem. Szeretett alkotmányosan uralkodni. Sokszor tartott országgyűlést, úgy hogy végre maguk az urak megsokalták, s beleegyeztek minden kívánságába, jól tudván, hogy mindig az ország érdekében tesz. Vallásos érzületű volt. A pápákkal a legjobb viszonyban állott, büszkén hirdette magát a kereszténység védelmezőjének.

Karddal a kézben, nagy észszel a fejben, vallásossággal és mély szeretettel a szivben: lehet-e ennél többet is kívánni egy uralkodótól?... Ilyen volt Mátyás, a dicső, a nemzeti nagy király. Hatalmas szervező talentum. Ő teremtetten Magyarországon a királyi hatalmat. Roncsolt, roskatag trónt kapott örökségül, s a nemzet testén külső és belső ellenség elődött: ő mind a két ellenséget legyőzte.

Szerencsés kézzel vezette az országot azon nagy átalakulásokon keresztül, melyek akkor egész Európát áthatották. Meg tudta fékezni az elhatalmasodott főurakat, kik mindenben csak a maguk hasznát nézték, s az ország érdeke csak másodsorban lebegett szemeik előtt. Képesek voltak magukhoz ragadni minden jövedelmet, nem törődve azzal, hogy szegény lett az állam, és a király, s a hódító török hatalom ellen egyik sem képes védelmet nyújtani.

Mátyás mindenre termett. Megállott a török előtt is, megszerezte a pénz forrásait is. Megindította minden irányban a fejlődés, az előre haladás nagy munkáját, s el se lehet képzelni, mi lett volna akkor, ha még tovább uralkodhatik, s ha maga

után méltó utódot hagyhat a trónon. Azonban ő aránylag fiatalon elhal s utód nem követi királyi trónusán.

Az a végheterlen nagy csapás, mi nem sokkal azután érte az országot a mohácsi vész bekövetkeztekor: már itt, Mátyás hirteleni halálánál kezdődik. Ez a szerencsétlenség nem következik be, ha a nagy király képes lett volna bevégezni ország-szervező, királyi hatalom megszilárdító nagy művét.

De nem végezhetette be, fél munkát hagyott hátra s így nagy alkotásait az utána következő szerencsétlen gyenge uralom meg nem bírta tartani.

Mátyásnak mindent adott a sors: nagy észet, vakmerőséget és jó sok szerencsét, csak egyet tagadott meg tőle, az egyéni boldogságot. Millió és millió alattvalói birtak azzal, a miben neki része nem vala. Hiányzott életéből a családi élet öröme. Az ég nem áldotta őt meg gyermekekkel. Pedig ha valaki igen, ő sovárgott azért.

Mikor annyi sikert, oly fényes diadalokat ért meg, méltán tekinthetett körül s aggódva kérdezhetette: miért mindez, ki fog majd következni utána az uralkodásban s hogyan folytatja tovább a megkezdett nagy munkát?

Podjebrád leányától, Katalintól nem született gyermeke. Midőn újból megházasodott, félve, aggódva szemelte ki a leendő hitvest, a kitől remélte majd boldognak házasságát. A nagy király választása Beatrix hercegnőre, a nápolyi király leányára esett. Fényes követséget küldött Nápolyba. Az ország első méltóságai, püspökök, hercegek, főurak, több száz főnyi kísérettel vitték meg hatalmas uruk óhaját, hogy a szép Beatrixot Magyarország trónjára akarják emelni.

1476. karácsony előtt Székesfejérvárott megtörtént az egybekelés. A szép királyleányt elhozták. — Mátyás egész hadseregére menő újabb fényes kísérettel Székesfehérvárig elibe ment, s ott a város melletti térségen, sátorok alatt táborozva, várta menyasszonyát, kiről az a hír volt, hogy nem csak azért, lesz méltó felesége, mert szép, hanem azértis, mert művelt tudományos képzettségű, barátja a könyveknek s a nemes művészeteknek.

A menyegző idejére Mátyás országgyűlést is hirdetett Székesfejérvárra, hogy bemutassa nejét s megkoronáztassa őt.

Látszólag boldog volt Mátyás Beatrix oldala mellett, de midőn évek jöttek, évek multak s ismét azt tapasztalta, a mit előbb, hogy gyermektelen, hogy Beatrix sem örvendeztetni meg trónutóddal, akkor arra a gondolatra szánta el magát, hogy törvényes fiává fogad egy kis fiút, a ki odáig törvénytelen gyermeke volt neki. Boroszlóban született a gyermek, egy ottani német nőtől, s a keresztségben János nevet nyert, mit Mátyás, a nagy Hunyady Jánosra gondolva, adott neki, s másik nevül pedig a maga melléknevét a Korvint adta. Mert születésekor hősnek, török ellen küzdő hadfinak szánta a gyermeket, nem gondolt arra, hogy trónra emelje. Ámde most már ez egyetlen megoldás maradt csak. Elhatározta, hogy trónutódául Korvin Jánost fogja a magyaroknak ajánlani.

Ettől kezdve minden vágya, minden gondolata az volt, hogy az ifju gyermeket trónra képes jeles férfiuvá nevelje. Tudós, okos nevelőket adott mellé, meg egy nagyszerű könyvtárt, a melynek darabjait olvasgatva, képezhesse tovább magát, fejleszthesse tehetségeit. Akkor lett még csak igazán tudósok és művészek csarnoka a budai fényes palota. Azelőtt is szerette Mátyás a tudományt, lelke vágyott a művészetekért; de most, midőn gyermeke kiképzéséről volt szó, kétszeres erővel mindent elkövetett, hogy udvara a nagy tudósok és nagy írók központja legyen és óriási összegeket költött a könyvtár gyarapítására, hogy az méltó legyen az ő nevéhez, s abból igazán okulást merithessen az ő fia.

De még többet is tett Mátyás király. Vas markával rendre fékezte meg ellenségeit, egyre-másra hódított tartományokat és országokat, csak hogy fia dús gazdag legyen. A mi a gazdagságot illeti, arról már akkor kezdett gondoskodni Mátyás, midőn a gyermeket még bölcsőben ringatták. Királyi hatalmánál fogva uradalmakat és várakat ajándékozott neki, édes anyja, özvegy Hunyadyné pedig a család minden birtokát a gyermeknek adta. Pedig már ezek a birtokok is fejedelmi vagyonnal értek fel, hiszen ebből telt ki Mátyás királylyá választásának költsége, s a királyválasztást biztosító hadsereg előállítása.

Az aggódó atyai szív munkáját valaki azonban igyekezett megsemmisíteni, vagy legalább gyengíteni. Ez a valaki Beatrix volt, maga a királyné.

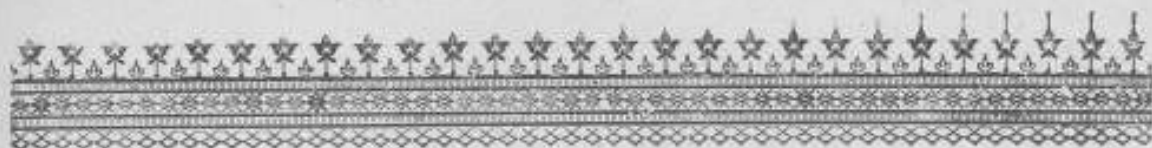
Ez olaszno gyűlölettel viseltetett Mátyás fia iránt. Igen, mert ő maga vágyott a trónra. Arra gondolt, hogy majd Mátyás halála után férjhez megy, s úgy fog tovább uralkodni a magyarok felett. Pedig a magyarok nem szerették, csakis a nagy király kedvéért nézték el dőlyfős, rossz természetét, alattomos áskálódásait.

Midőn észrevette Mátyás király nejének a fia elleni gyűlöletét, csak még inkább igyekezett folytatni megkezdett munkáját. Az időközben felnövekedett ifju Jánosnak lassanként szereplést is juttatott a kormányzásban. Ünnepeyes alkalmakkor ő képviselte a királyi felséget, ítelt, javakat adományozott. Aztán szeretne volna megházasítani, hogy ekként is elősegítse utján.

Igy telt el a nagy király életének fele. Küzdött a saját felesége ellen, harcolt a gyermeke sorsának biztosítása végett. És e nagy küzdelmet különösen a vége felé, betegen, megtörtén folytatta. A sok háboruzás és utazás megviselték; köszvény kezdte gyötörni. Olykor napokig, hetekig szenvedett. De mindazáltal a halálra sem ő, sem környezete nem gondolt. Pedig az már ott ólalkodott, s 47-ik életévében lesujtott a szegény királyra. Készületlenül, váratlanul jött a csapás. Semmit se végezett a király, a fia dolgát nem hozta rendbe; elő volt készítve minden, hogy még az ő életében megválasztatja uralkodónak, de várt vele, míg az ügyek egészen megérnek. Éppen ezzel összefüggésben azért utazott Bécsbe 1490. elején, hogy ott Frigyes császárral egyezkedjen, békességesen intézze el a fenforgó ügyeket, mert így azt remélte, majd a császár is barátságos lesz az ő fiának uralkodása iránt. Továbbá az volt a szándéka, hogy Boroszlóban a sziléziai tartománygyűlésen fejedelmül ismertesse el Korvin Jánost. De e terveket már nem bírta végrehajtani. Mire kitavaszkodott, az ő életének vége lett. Ápril 6-án megszűnt élni. Állítólag fűgét evett s attól lett halálos beteggé.

A nagy halottat Bécsből a Dunán Budára hozták, innét pedig Székesfejervárra vitték, hol a nemzet jobbainak mély fájdalommal kísértelve, örök nyugalomra helyezték.

KINIZSY PÁL

országbiró.

HŐS Kinizsy Pál élettörténete olyan mesészerű, mint a régi görögök históriájában a félistenek regéi. Magyar Herkulesnek szokták nevezni, mert testi ereje túlhalad minden képzeletet. Bámulat és rettegés tárgya volt, míg élt. Az elismerés és hála adójával tartozik emlékének az utókor. Hősi bátorságával, hadvezéri tehetségével tiszteletet szerzett a magyar névnek.

Egyszerű molnárlegény volt. Bihar megyében, a kis Kinizsy nevű félreeső falucskában, egyhanguan zakatoló malomban élte le gyermekéveit. De már akkor feltűnt óriási testi erejével, s a környéken csodálva említették nevét.

Egyszer a malomhoz fényes vadász-társaság érkezik. Az elől lovagoló éltesebb ur megáll, beszél a molnárhoz, hogy adnának egy ital vizet. A malomból szálas legény jó ki s felkap egy malomkövet, arra mint tálcára helyezi a korsót s úgy nyújtja fel a lovon ülő nőknek.

Általános bámulatot kelt e rendkívüli testi erő, s a társaság vezetője, Magyar Balázs, beszédbe ereszkedik a parasztiúval, kérdezi, faggatja, nem volna-e kedve katonának lenni, királyért, hazáért harcot vivni. Kipirul az ifju arca, s remegve mondja, hogy élete legforróbb vágya ez. Megegyeznek, Magyar Balázs felveszi dandárjába s alkalomadtán bemutatja Mátyás király előtt. A királynak megtetszik az ifju, biztatja, hogy tüntesse ki vitézségét, s majd lesz reá gondja.

Kinizsy hiven teljesíté a király parancsát, csodás bátorsággal küzdött sok csatában. Mindig Magyar Balázs oldala mellett harcolt, részese volt jóltevője diadalainak; Balázs ur annyira becsülte, hogy hozzáadta feleségül a leányát, a bájos Beniquát.

Később Mátyás király a legnagyobb kitüntetésekkel halmozta el Kinizsyt, aki folytonosan, minden ütközet alkalmával újabb jelét adta vitézségének, királya iránti hűségének s hazaszereztetésének.

Első nagyobb diadalát Csehországban aratta Spielberg ostrománál, 1468. Itt már nem mint egyszerű harcos szerepel, hanem mint hadvezér, társa Magyar Balázsnak.

Mátyás csehországi hadjárata fényes eredményekkel járt, s ebben nagy része volt Kinizsy Pálnak.

Néhány évvel később lengyel földön méri össze vitézi kardját a hősileg küzdő lengyelekkel. Szapolyai Istvánnal együtt vezet hadat és győz, és diadalmaskodik.

1476-ban Szabács váránál látjuk vitézül küzdeni.

Csakhamar nagy hirre, nagy névre tett szert az ifjú Kinizsy Pál. Rettenthetlen hősi bátorságáról már az egész ország beszélt. Mátyás király éppen az ilyen embereket kedvelte, a kiknek helyén van a szivők s a mellett vitézül tudják forгатni a kardot. Rövid idő alatt magas polcra emelte az egykori molnárlegényt, kinevezte temesi bánnak.

Csalatkoznék, ki azt vélné, hogy Kinizsy gyors emelkedését csakis hatalmas testi erejének köszönhette. Mátyás király e mellett felismerte benne az eszes, okos ifjut is. Észrevette, hogy lelke magasra tör, hogy képezi magát, mivelí eszt. Ennek köszönhette Kinizsi gyors előrehaladását.

Már néhány év múlva a király tanácsosai között találjuk Kinizsyt. Fel van róla jegyezve, hogy az 1473-ik esztendőben részt vett azon nagy királyi tanácskozásban, melyet Mátyás király hívott egybe a végből, hogy határozzanak országos fontosságú nagy dologban. Ugyanis arról volt szó, vajjon megkezdessék-e a háboru Frigyes császár ellen, a ki megsértette az országot, megszegte a békét, vagy eltűretvén ez alkalommal a sérelem, a nemzet inkább a török ellen fordítsa erejét? Jelen volt a gyűlésen az erdélyi vajda, a hatalmas Báthory István is, és ő azt mondta, hogy az ország most tőrje Frigyes sértegetéseit, s menjen a török ellen.

Szavait helyeselték az egyházi főméltóságok, kik abban az időben nagy mértékben befolytak a háboruk eldöntésének kérdésébe is.

De felállott hős Kinizsy Pál, s fényes szónaklatot tartott annak bebizonyítására, mennyire szükséges a megsértett nemzeti becsületért kardot fogni, a sértegető császárt megfenyíteni. A haza becsülete mindennél előbbvaló, s bármily áldozatok árán, elégtételt kell venni az elbizakodott császáron. E lelkes beszédre a főurak, főpapok meghajoltak s ki lőn mondva a hadizenet. A háborút megkezdték, s az fényes diadalt szerzett Mátyásnak.

Győrtött gyűltek össze a királyi hadak, ott volt Kinizsy is, aztán gyorsan Bécs alá vonultak, s körülvéve a büszke várost ostrom alá fogták. Frigyes látván Bécs elvesztét s tartományai pusztulását, megadta magát, békéért könyörgött. A békét ugyan megkapta, de Bécs attól kezdve Mátyás király haláláig a mienk volt, a magyar királyi udvar ott székel, ott is halt meg a dicső nagy király.

Kinizsynek legnagyobb, legfényesebb diadala volt a kenyérmezői ütközet. Mátyás már ekkor hadvezéri tisztre emelte a hőst, s megbizta Báthory Istvánnal együtt, hogy védjék meg Erdélyt, hova a hűtelen oláh vajda, egyesülve tizenkét-pasa vezérlete alatt álló nagy török sereggel betört, s kegyetlenül pusztította ezt az országrészt.

Az ádáz ellenség dúlt, rabolt, égetett. Nem volt senki, a ki feltartóztassa. Kénye-kedve szerint fosztogatta a diadalmas had a védtelen embereket.

A csapás borzasztó volt. Az egyesült oláh és török sereg annyi zsákmányt szedett össze, a mennyit akart, s annyi foglyot fűzött rabszíjra, a mennyit jónak látott. És az összeharácsolt temérdek zsákmánynyal s a foglyok ezreivel, már elvonulni készültek, midőn Báthory a hunyadmegyei Kenyérmezőn utjokat állja.

A Maros folyó mentén, Alvinctől Szászvárosig terül el a kenyérmezei síkság. Már azelőtt is voltak itt dúló csaták, de egyik sem volt oly borzasztóan nagyszerű, mint 1479-ben az október 13-iki nagy diadal.

A kis Erdély kormányzója Báthory István, e helyen állott elébe Ali bég százezer főnyi hadának. Ő egymaga alig gondolhatott győzelemre, mert igazán maroknyi csapata volt, melylyel nevetséges lett volna győzelmet remélni. De bizott bajnok társában, Kinizsyben, a ki Temesvárott tartózkodott, s a kinek

gyors futárral izenetet küldött, hogy jönné segítségül. Tudta Báthory biztosan, hogy Kinizsy el fog jönni vitéz hadseregével, tehát ő neki csak addig kell tartani magát, míg megérkezik. De nagy kérdés, tarthatja-e magát, s nem késik-e el Kinizsy.

A szörnyű küzdelem megindul, Báthory mint rettenthetlen hős küzd. Nyomában vitézei. Bosszus a török, hogy ily parányi csapaton nem bír diadalmaskodni, küzd, harcol rettenetes erővel.

És Kinizsy még sem mutatkozik.

Báthory sebet kap, lovát ledöfik alóla s ő a földre esik. Köröskörül rémesen folyik a harc, Báthory újra sebet kap, de küzd elszántan. Ámde már hat sebből vérzik s a felmentő sereg még sem jő.

Végre kürtök harsogása jelzi, hogy megérkezett Kinizsy Pál. Vágtatva fut páncélos vitézeivel oda, hol legnagyobb a veszedelem, hol leghevesebb az ütközet, mert tudja, ott találja Báthoryt. Nevét kiáltozva tör magának utat. Mind a két kezébe kardot ragad, úgy vágja, pusztítja az ellent.

És Báthory kiemelkedik a körülte halmozódott elesettek közül. Megpillantja. Kinizsyt, ki erre még szörnyűbb harcot viv, hogy elérje, hogy megmentse barátját.

A törökök megrémülve, megzavarodva, most már menekülni akarnak. De a magyarok utjokat állják s rettenetes mérszárlással fizetnek nekik.

Egy óráig folyik még ezután a harc, midőn végre nem volt többé kikkel harcolni.

Harminc ezer török hullott el, a többi pedig elmenekült. Ott hagyták a rablott zsákmányt, a rabláncra fűzött foglyokat, az egész tábori készletet.

A nagy diadalnak a mi részünkről is nagy ára volt. Tízezer hős hullott el.

A kifáradt magyar sereg a csatasíkon föltötte az éjét. Nagy lakomát csaptak, az elesett törökök testeiből raktak asztalokat. A lakoma hevében táncra keltek vitézeink. Táncra kerekedett Kinizsy is. Fogai közé kapott egy turbános török holttestet, úgy tombolt örömében.

Báthory István kiheverte a nagy fáradsalmakat, és felépült

KINIZSY PÁL.

sebeiből. Azon a helyen, hol lováról lebukott, kápolnát építetett, melynek romjai még most is láthatók.

Kinizsynek attól kezdve »a kenyérmezei hős« melléknevet adták.

Nagy diadala volt még Kinizsynek az 1481-iki szerb hadjárata, a midőn messze benyomult a tartományba s győzve mindenütt, 5000 szerb és török foglyot hozott, a kiket az Alföldön telepített le.

Kinizsy nagy volt mint hadvezér, de kicsi volt, mint politikus. Mikor a végzet úgy állította, hogy mint államférfiu szere-

peljen, hibát követett el. Ugyanis a nagy Mátyás halála után nem azon buzgólkodott, hogy utána a fiát válasszák meg királynak, hanem a gyámoltalan Ulászló pártjához szegődött. Pedig ez rut hálátlanság volt éppen ő tőle, a ki mindent Mátyásnak köszönhetett.

Ugy állott akkor a helyzet, hogy a kihez Kinizsy szegődik, az lesz Magyarország királya. Nos tehát Kinizsy Ulászlóhoz szegődött, s a magára hagyott szegény Korvin János elbukott.

Mivel indokolható ez mással, mint azzal, hogy a tehetetlen Ulászló mellett könnyebb lesz önállóan működni. Kinizsy volt az, ki a Korvin János ellenes párt élén buzgólkodott és nemcsak a szónál maradt, hanem fegyvert is ragadott. Csatak folytak magyar magyar ellen küzdött, hogy ki legyen Mátyás után a király. Kinizsy megverte Korvin János seregét s így elűtötte őt még a reménységtől is, hogy valaha trónra jusson. De még ez nem volt elég, azt tanácsolta az ifju Korvinnak, hogy óriási vagyonából osztogasson szét mentül többet az ország előkelő urai között, hogy azok barátságát megnyerje s így legalább ha nem is király, de boszniai fejedelem s horvát-szlavonországi bán lehessen. Az ifju herceg hajlott a tanácsra, s egyre-másra ajándékozgatta el birtokait, melyekből Kinizsy is bőven kivette a maga részét.

Még egy másik hibát is követett el Kinizsy. Feloszlatta a híres fekete sereget. Mátyás király nagy sikereit az ő híres fekete seregének köszönhetette. Rendszeres, állandó hadsereg volt ez, jól edzett, jól fegyelmezett harcosokból összeállítva. Kinizsy ezzel a hadsereggel sok fényes diadalt aratott. És most a király halála után, feloszlatta, megsemmisíti, a helyett, hogy mint katona, tovább fejlesztette volna, ország védelmére fentartotta volna.

Ulászló uralkodása alatt Kinizsy Pál országbíró lett, tehát a kormány egyik feje, egyik vezérszelleme. De nem sokáig szerepelt már, percei megvoltak számlálva.

Igen jelentékeny haditette volt a szendrői győzelem. Télviz idején, átkelt a befagyott Dunán, a törököket megrohanta s nagy zsákmánnyal tért vissza.

Ezutáni élete szomorú kinlódás volt, nyelvére gutaütést kapott, s ekként megnémult. De még ugy is, nyomorult béna

beteg kardot ragadott, s dicsőséget szerzett a magyar névnek. Nádorfejérvárát megint megtámadta a török, tehát segítséget kellett vinnie a várbelieknek. Kinizsy ment s ha bár nem is tudott beszélni, s harsány hangon lelkesíteni, példája azonban elég lelkesítő volt, nyomában hősíleg küzdöttek vitézei és Nádorfehérvár falai mellől elűzték az ostromló hadakat.

Ez alkalommal becsapott aztán Szerbiába is, s dicsőséggel tért vissza onnét.

Utolsó hadjárata volt ez, kinzó betegsége ágyhoz szegezte, s meghalt 1494. nov. 29-én.

KORVIN JÁNOS

királyi herceg.

MÁTYÁS király egyetlen gyermekének sorsa, hadd képezzem egy szerény fejezetet hazánk történelmében. Nem volt ő nagy alak, inkább szánakozásra érdemes, nem volt korszakot teremtő kormányzó, nagy elme, de azt képviselte, a mi a nép legszentebb érzelmeivel egybeforrt: a magyar nemzeti uralkodást, a magyar nemzeti fensőbbiséget. Király akart lenni, mert Mátyás a nagy, a bölcs, úgy akarta. De nem ülhetett soha atyja trónjára, helyette a magyar urak megválasztották a cseh Ulászlót.

Ugy lehet, hogy egész történelmünk folyása más irányt vesz, ha Korvin János ülhet a trónra, ő, a nagy király fia, a nagyra termett fogékony lelkű, derék ifju. Talán megalapítja a magyar uralkodó családot, s mint egykor a honfoglaló nagy Árpádnak, úgy ő neki is ivadékaik öröklék szent István koronáját. Talán nem jut a nemzet a meghasonlás, az alásülyedés oly fokára, melyen szinte természetszerűen érlelődött meg a mohácsi vész.

De hagyjuk a feltevéseket, lássuk a való helyzetet, mely Mátyás király halála után bekövetkezett, és mely arra a lejtőre vitte az országot, hogy önállóságát, függetlenségét a mohácsi vészszel elveszítse.

Ez a nagy szerencsétlenség tulajdonképen már Mátyás király halálakor 1490. ápril 6-ikán elkezdődött. Mert úgy volt megírva a sors könyvében, hogy a nagy magyar király elhunytával veszendőbe menjen a nemzetből a magyar érzelem, a trón miként való betöltésével nem törődömség. Elejtették, megbuktatták Korvin Jánost és ismét idegen uralkodót választottak.

Végzetes csapás volt Mátyás királynak korai halála. Ha még élhet néhány esztendeig, vagy csak néhány hónapig, bizonyára megválasztatja, megkoronáztatja a fiát, maga mellé ülteti a trónra. Közbe ad minden hatalmat, hogy a haza javára élni tudjon azzal. És az a trón, melyet Mátyás romokból épített fel újra és szilárdított meg, továbbra is magyar nemzeti trón lett volna, s az az ország, melyet Mátyás tisztított meg külső és belső ellenségeitől, továbbra is haladt volna a nagyság, a felvirágozás útján.

Belső ellenségről szóltunk. Ennek legyőzése, nagyobb feladat volt, mint a külső ellenséggé. Az elhatalmasodott oligarcha nehezen hajolt meg Mátyás előtt. De mégis meghajolt, mert erővel kényszerítették. Ám midőn nem érezte többé az erő nyomását, ismét az lett, a mi azelőtt: féktelen, nagyravágyó. Nem kell neki a magyar Korvin János, hanem választ magának idegent, gyöngé báb királyt, hogy a mellett kénye-kedve szerint garázdálkodhassék, hogy vele osztozkodhasson a hatalomban. Ezt meg is tették a jó urak, rátették kezüket az állam vagyonára, zsarolták, szipolyozták a népet; koldus szegény lett az ország, csak ők dúlakodtak földi javakban. A koldus szegény országot aztán könnyű volt Mohácsnál legyőzni, megsemmisíteni.

Korvin János tizenhét esztendősen ifju volt, midőn a nagy király meghalt. Ő szegény mindent elkövetett, hogy atyja akaratához híven a trónra jusson. De mit tehetett akkor, midőn mindenki ő ellene szövetekezett. Mátyás király hű embereivel megfogadtatta, hogy a fiát királynak ismerik el, hogy ő neki engedelmeskedni fognak. A saját feleségével, Beatrixal is meg egyezett, hogy nem fogja többé ellenezni János herceg trónra jutását. Csakhogy fogadalmát mindenki megszegte, az ifjunak pártját senki se fogta.

Addig, míg halálos ágyon feküdt a nagy király, az emberek úgy ahogy, megtartották esküvésüket: nem merték azt megszegni, hiszen még ott feküdt előttük az a nagy ember, a ki nek mindent köszönhettek. De bezzeg, a mint lehozták Bécsből a halottat s eltemették Székesfejérvárott, egyszerre minden megváltozott.

Midőn 1490. első napjaiban Mátyás Bécsbe utazott, vele

mentek: a felesége, Beatrix, a fia, János; továbbá az ország legfőbb méltóságai: Szápolyai János, ki rangját, óriási gazdagságát Mátyásnak köszönhette, Báthory István erdélyi vajda és országbíró, Geréb Péter és Máté, kik vérszerinti rokonai voltak a Hunyady-háznak, továbbá Geréb László erdélyi püspök, szintén rokona Mátyásnak, Bakócz Tamás a királyi titkár, ki nagy befolyásu férfiú volt, és még mások is. Mert akkor évek hosszú során úgy volt, mint most az újabb korban, hogy két helyről kormányozták hazánkat, Budáról és Bécsből, csak hogy megfordított módon, Bécsen Mátyás ostrommal bevette, meghódította s fel-felutazott oda udvarával, hogy rendben tartsa osztrák tartományait. Ilyenkor magyar főemberei is vele mentek, s onnan intézkedtek az országos ügyekben.

Igy történt most is. De ez volt az utolsó út. Mátyás meghalni ment Bécsbe. A halál bekövetkeztekor (ápr. 6.) az urak azonnal tanácsot tartottak s elhatározták, hogy a király özvegyét és János herceget tekintik az ország fejének, s nyomban hűséget esküdtek nekik. Hej, hogy esküjüket utóbb megszegették!

Beatrix királyné is szívére ölelte az árva fiút, s fogadta, hogy királynak ismeri el. Ámde aztán azon jártatta az esztét, hogy férjhez menjen, s majd a férjével együtt ragadja magához a királyi hatalmat, az urak meg azt gondolták, nem avatkoznak a sors kerekébe, várják, hogy forog, ki kerül felül.

Egy darabig nem lehetett tudni, kinek fog kedvezni a szerencse, a királyválasztó gyűlésre ezernyi tömegekben jöttek fel a Rákosmezőre. Minden párt magával hozta a maga bandériumát. Trónjelölt volt egy csomó. Első sorban Ulászló, a cseh király, ki anyai ágon formált jussot a magyar trónra. Aztán következett Kázmér lengyel herceg, Miksa osztrák herceg. Beatrixnak mindegy lett volna, akárki lesz a király, csak őt majd vegye el feleségül. A ravasz olasz asszony abban mesterkedett.

Korvin Jánosnak annyi trónjelölttel kellett szembe állani! Hát az még nem lett volna szerencsétlenség, mert az ő részén volt az igazság s az ország népe őt kívánta. Csak lettek volna befolyásos emberei, a kik élére állottak volna az ország népének. Az volt a nagy baj, hogy a befolyásos főurak az idegen jelölteket pártolták, azok, kik apja halálos ágyát körülállották, álnokul elhagyták. A Hunyady rokonok mind hátat fordítottak

KORVIN JÁNOS.

a Hunyady Mátyás fiának. Hacsak egy olyan hatalmas embere lett volna is, mint Mátyás megválasztásakor Szilágyi Mihály, ki tizenötezer emberével jött a királyválasztó gyűlésre: hát akkor ő is király lett volna. De nem volt senkije. Tizenötezer embere lehetett volna, sőt még több is, mert gazdag volt, győzte pénzzel, hiszen Mátyás még életében gondolt arra, hogy a fiát nagy vagyonok birtokába juttassa. Minden gazdátlan várat és uradalmat neki adott, s elhunytával pedig ő örökölte a királyi várakat, Budavárát a királyi kincsekkel, a szent koronával, s a milliókat érő drágaságokkal. Magát a híres könyvtárat és művészi képeket, szobrokat hozzávetőleg se lehet megbecsülni, ezek szintén milliókat érhettek.

Végre csatlakoztak Korvin János zászlója alá hatalmas főurak is. Jöttek fel a délvidékről a királyválasztó országgyűlésre Ujlaki Lőrincsel, a hercegi rangra emelt nagy befolyású férfiával. Ő egymaga 1000 lovassal jött, a többi alvidéki főnemesek mindössze 6000 főnyi harcossal csatlakoztak. Korvin János most már tudta, hogy a kihez ezek sorakoznak, azon párton lesz a győzelem. Igyekezett hát velük egyezsége lépni, s az sikerült is, az urak pártjára állottak. A tapasztalatlan ifju azt hitte, hogy ezt atyja iránti tiszteletből teszik, s igaz lélekkel akarják az ő megválasztását. A következmények megmutatták, hogy számításból tették; ki egy, ki más célt akart elérni, minden esetre dus kárpótlásért vágyakoztak. Ez nem lett volna még nagy baj, mert egy király hatalmas, megjutalmazhatja az ő trónra segítőit. De ezek az urak előre kérték a foglalót. És Korvin Jánosnak pénzt kellett adni, uradalmakat ajándékozni, hogy csatlakozásra bírja őket.

Az ujonan érkezett párthivek bevonultak Budavárába. Ez a Korvin Jánosé volt, megrakva hű katonasággal, s ragaszkodó polgársággal. Ott állott még Mátyás király fényes palotája, egész fejedelmi ragyogásában. Ott volt a szt. korona s a királyi jelvények. Korvin párthivei azt mondták, lehetetlen nem győzniök. Arra birták Korvin Jánost, hogy még több harcost kell pénzen toborzani, s fegyverrel lépjen fel. Kiadták tehát a harci riadót, hogy tiltakoznak Ulászló cseh király megválasztása ellen, ha mégis megválasztanák, azonnal kardélre bocsátják a dolgot; sőt meg is kezdték az összeecsapást az Ulászló pártiakkal. Ezek

megrémültek a polgárháborútól, és egyezséget ajánlottak Korvinnak, hogy Bosznia királyának választják, megkapja Szlavóniát, hol mint fejedelem szerepelne, végre Dalmát- és Horvátország bánja lenne, megtarthat egy csomó várat és Ausztriában, Magyarországon meg Sziléziában fekvő birtokait, melyeket atyjától, Mátyástól kapott.

Korvin már előbb tényleg el is fogadta ezt az egyezséget, de most nem kellett neki, mert új párthivei biztatták, csak folytassa a küzdelmet s király lesz bizonynyal.

E közben híre jött, hogy Ulászló megindult Prágából 15,000 főnyi sereggel, birtokába veendő Magyarország trónját. Erre megijedtek a Korvin-pártiak, s azt gondolták ki, hogy átmennek Székesfehérvárra, s ott hamarosan megkoronázzák Korvin Jánost. Csakhogy az ellentábor megtudta a tervet, s jelentékeny sereggel megszállták Székesfehérvárt. Oda tehát nem mehettek.

Ekkor a legvakmerőbb tetre határozták el magukat. Megszöktek Budáról. Ezt úgy hajtották végre, hogy sebbel-lobbal társzekerekre felpakolták Mátyás király palotájának drágaságait. Egy szekérre tették a szent koronát és a királyi jelvényeket, a másikra az ékszereket, arany tálakat és edényeket, a harmadikra, negyedikre, tizedikre a drága butorokat és finom szöveteket, újabb tíz-husz szekérre a híres könyvtár legbecsesebb darabjait, aztán következett a királyi levéltár, a várak, uradalmak adományáról szóló jegyzékek, szóval minden érték és minden becses irat és okmány. A társzekerek nyomában haladtak a fegyveresek, s ezek között az urak és maga Korvin János.

Azt gondolták, szépen majd leérnek az alvidékre, Szlavóniába, hol az ő váraik állanak, hol már ők parancsolnak, s ott esetleg nagyobb támadó hadseregnek is ellent bírnak majd állani, később aféle fiók-országgyűlést tartanak, s megkoronázzák Korvin Jánost. Persze, arra nem számítottak, hogy utánuk eredhetnek az Ulászló-pártiak, s megállítják utjukban. Pedig éppen az történt. Beatrix királyné a maga zsoldos csapatát is felajánlotta az üldöző sereg szaporítására. Így mutatta ki, mennyire viseli szíven az árva sorsát, ki, ha nem is volt édes gyermeke, de mégis csak az elhunyt férjének volt a fia. A sereg élére állottak Báthory István erdélyi vajda és a törökverő

temesi főispán, Kinizsy Pál, a kit Mátyás király egyszerü molnárlegényből, tehát igazán a porból emelt fel.

Korvinék alig haladtak egy mértföldnyire, midőn utolérték őket. De ekkor cselhez folyamodtak, azt mondták, alkudozni akarnak az Ulászló-pártiakkal. És valóban megkezdték az alkudozást, követek jöttek Pestre s egész napig tárgyaltak s ez idő alatt a sereg gyorsan haladt tovább, lefelé a délvidéknek. Este a követek azzal távoztak el, hogy majd reggel visszatérnek Korvin izenetével. Hanem bizony nem tértek vissza. Csak ekkor látták az Ulászló-pártiak, hogy cselfogás volt az alkudozás. Nosza Báthory és Kinizsy gyorsan utánuk futottak s Dunaföldvár tájékán megint utolérték őket.

E közben az ifju Korvin átlátta, mily oktalanságot követett el, midőn tanácsadóira hallgatva, megszökött Budáról. Sirva kért-könyörgött, ereszszer őt vissza, hagyják inkább magára, majd alkuszik ő egyedül s talán valamit kieszközölhet. Azt mondták neki, jól van, visszatérhet, de a korona és kincsei nélkül.

Most egyszerre minden világos lett előtte. Látta mily rut kelepcebe került; nem ő maga, hanem a szent korona és a kincsek kellettek a párthiveknek. Mit tehetett egyebet, maradt és folytatta utját a bukás felé.

Dunaföldvártól nem messzire, Csonthegy nevű magaslaton foglaltak állást Korvinék harcosai. A lejtőn Báthory és Kinizsy állottak. Julius 3-án (1490.) eldőlt a kocka. Kezdetben a harci szerencse kissé kedvezni látszott, de aztán az a baj történt, hogy Korvinnak egyszerre két alvezére elesett. Erre zavar támad, az ellenálló sereg hátrább vonul. Kinizsy vas karja nagy erővel nyomja őket. Ezt észreveszi Ujlaki és Ernuszt pécsi püspök, magukkal vonszolják Korvin Jánost, parancsot adnak ki, hogy a szent koronát és az értékesebb kincseket gyors vágatva vigyék előre, s így ezekkel elfutnak, elmenekülnek a csata színhelyéről. Ez a példa természetesen hatott. Mindenki igyekezett menekülni, s ugyszólván jelentékenyebb csata nélkül, mindössze hatvanan estek el közülök, egyszerre mindennek vége lett. A csatahelyen ott maradtak a társzekerek a budai palota holmijaival és a könyvtár halomszámra menő könyveivel, ott maradtak továbbá az okmányok, a pecsétes királyi oklevelek.

Most aztán a gazdátlanul ott maradt podgyászos kocsiknak neki estek, s szétszedték, szétrabolták. Előjöttek a környékbeli falvak lakosai, s azok is segítettek a rablásban. Így kerültek Mátyás király drága selyem-bársony függönyei, s könyvtárának egyes darabjai a vidék paraszt házaiba.

Korvin János és társai Pécs felé menekültek. Ernuszt pécsi püspök vára egyelőre biztos menedéket nyújtott. Mikor odaértek, valamennyien összevesztek egymással, a csuf kudarcot mindenki másra tolt. Hanem egyben derekasan egyet értettek: a szegény ifju herceg kifosztásában. A szó teljes értelmében elszedték tőle mindazt a kincset, a mit magukkal hoztak. Így a szent korona a püspöknél maradt, de ő vette magához a Mátyás király óriási értékű arany edényeit és egyéb drágaságait is. A többi főemberek mind-mind elvettek maguknak egy csomó drágaságot, természetesen azzal indokolták a rablást, hogy sok kiadásuk volt a kalandra, azt csak illik megtéríteni.

A mi történt Pécsen, az történt Budán is. Az ellenpárt felhatolt a budai várba, feltörték a királyi palotát és mindazt elhordták belőle s egymás között felosztották, a miket a sietésben Korvinék el nem vihettek. Így lett vége a nagy király mesés fényességű berendezésének, világhírű gyűjteményeinek, könyvtárának. Szóval mindennek, a mi ő reá emlékeztet. Mert most már a fiának is vége lett, nem beszéltek többé úgy vele, mint királyi herceggel, hanem mint bukott emberrel, meghunyászkodott sorsüldözött szerencsétlen árvával.

Mert azt tette! Meghunyászkodott. Kibékült a helyzettel, elismerte Ulászlót törvényes királynak, s annyira vitte megalázkodását, hogy készségesen átadván a szent koronát, az ünnepeles királylyá avatáskor részt vett a diszmenetben, éppen ő vitte Ulászló király előtt a koronát.

Így törpült el a Hunyady név három hónap alatt; így hanyatlott le a fényes nap, mely ötven esztendeig ragyogott a magyar égen. Igaz, hogy a történelem előtt van mentsége Korvin Jánosnak, mert hiszen tizennyolc éves ifju ember volt, tehát oly korban, midőn mások még csakis tanulmányaiknak élnek. Aztán volt egy testi hibája is. Kicsiny korában egyik lábára megsántult, s bár hatalmas páncél öltönyével el tudta rejteni bénaságát, de mégis kellemetlen volt az neki, gyors

mozgásban, fürge tevékenységben akadályozta. De természetesen nincs mentség az ő rokonai, nincs mentség az akkori szereplő férfiak számára, a miért engedték elbukni a nagy király fiát, s azzal a magyar királyság eszméjét.

Korvin 35 éves korában halt meg 1504. okt. 12-én, s lent Szlavoniában, varasdmegyei Lepoglaván temették el.

Nehányszor látjuk szerepelni, mint hadvezért, mint törökverő hőst. 1502-ben Nikápolynál a törökök felett győzelmet aratott, sok prédával s néhány száz főnyi fogolylyal tért vissza. A foglyokat, többnyire görögök voltak, a Belgrádtól Temesvárig elterülő vidéken letelepítette.

Utolsó vágya volt, hogy legalább a nádori méltóságot elnyerhesse. Ha már király nem lehetett, legalább ország nádora óhajtott lenni. De ez a vágya sem teljesülhetett. Megakadályozta abban korai halála.

BAKÓCZ TAMÁS

esztergomi érsek.

KÉT királynak volt nagybefolyásu kancellárja. Hunyady Mátyásnak és az utána következett II. Lászlónak. Több mint huszonöt esztendőn keresztül vezette hazánk sorsát. Olyan hatalmas volt, hogy kartársai az ország második királyának nevezték. Mikor római pápának akarták választani, azt mondták: Minek az neki, hiszen Magyarországon pápa is, király is, egy szóval minden, a mi csak lenni kíván.

Bakócz Tamás alacsony sorsból küzdötte fel magát. Atyja kerékgyártó volt, de gondot fordított gyermekei nevelésére, a kik közül már jó előre kettőt, Bálintot és Tamást, papi pályára szánt. Bálint sokkal idősebb, mint Tamás, s egyszerű barátból Mátyás király kedvelt udvari papja lesz. Annyira megkedvelte a nagy király, hogy nemesi rangra emelte; születési helyéről, a szatmármegyei Erdődről, az Erdődi előnevet adta neki, s megengedte, hogy ezt a testvérei is viselhessék. Viselték is, s tőlük származott a máig virágzó gróf Erdődi nemzetség.

Bálintnak volt gondja rá, hogy az időközben felszentelt pappá lett testvéröccsére, Tamásra, irányítsa a király figyelmét. Mátyás észrevette a fiatal papot s felfedezte abban a nagy tehetséget. Magához vette, előbb titkárjává, később kancellárjává nevezte ki. Beavatta minden titkába, kikérte tanácsát, ha háboruba indult, mert Bakócz Tamás a hadi tudományokhoz is értett. Ő volt a királynak legmeghittebb embere. Természetesen az egyházi méltóságokban válogathatott. Előbb erdélyi püspök lett, majd ehhez a gazdagon jövedelmező titeli prépostságot is megkapta.

A titeli prépostságot az első királynak, szent Istvánnak korán elhunyt, szintén a szentek sorába avatott Imre fia emlékezetére alapították s az volt a hagyomány, hogy szent Imre herceg örökségét csakis előkelő egyházi férfiak nyerhessék el. Így tehát kétszeres volt a kitüntetés Bakócz Tamásra nézve.

De mind ez csak kezdete volt az ő további előhaladásának.

Mátyás király életének utolsó éveiben Erdődi Bakócz Tamás, mint királyi kancellár nagyfontosságú ügyekben intézkedik; a gyakran betegeskedő király helyett ő fogadja a külföldi követeket, s finoman, okos előrelátással, de mind a mellett kellő szigorúsággal küldi üzeneteit, úgy, miként maga Mátyás szokta. E közben megüresedik az esztergomi érsekség, Bakócz Tamás azt reméli, hogy Mátyás király őt fogja e méltóságra kinevezni. Csalódott; mert a nagy király azt a példa nélküli gyengeséget követte el, hogy hallgatva álnok feleségének, Beatrixnak, kérésére, kinevezte annak az unokaöccsét, az olasz Estei Hippolitot. Ez így még magában nem lett volna valami nagy törvénysértés, csak hogy az a Hippolit akkor őt esztendősz kis gyermek volt. Ilyen hallatlan eset még nem fordult elő a kereszténység történetében, s ezt nem tudták megbocsátani a nagy királynak. De Mátyás azt gondolta, hogy ezzel a tetteivel megnyeri a felesége jóindulatát a János fia részére, kit maga után Magyarország trónjára akart ültetni, mivelhogy Beatrixtól nem született gyermekei. Az olasz asszony azonban csak úgy gyűlölte azután is Mátyás fiát, Korvin Jánost, mint azelőtt, s a gyermek Hippolit pedig világ csufjára megmaradt esztergomi érseknek.

Mátyás király meghal, beborul az ég hazánk felett. Korvin János nem jut a trónra, legnagyobb ellensége lesz Beatrix, a ki az esztergomi érseki palotába költözik, ott él a kis Hippolit unokaöccse mellett, úgy hogy mint akkoriban megjegyezték, az érseki széket tulajdonképp egy asszony tartja elfoglalva. Csak hogy az olasz asszony minden fondorlatait kijátszotta Bakócz Tamás, kit az esztergomi érsekség helyett a győri püspökséggel elégitettek ki akkor. A nagy Mátyás királytól elfogadta ezt, de II. Ulászló alatt ő lesz a «nagy», azt teheti, ami neki tetszik. Neki pedig az tetszett, hogy minden áron birtokába kerítse az esztergomi érsekséget.

Hogyan hajtotta végre e szándékát?

Ugy, hogy szépen elcserélte az esztergomi érsekséget. Épen akkor megüresedett az egri püspökség, jó lesz az a gyermek Hippolitnak.

A mint megmondta, úgy történt, a cserébe kénytelen volt beleegyezni Beatrix és a pápa is. II. Ulászló király természetesen már előbb feltétlenül helyeselte a csereberét.

Igy esett meg a második botrány az esztergomi érseki székkal. De most legalább érdemes férfinak jutott. Mert az volt Erdődi Bakócz Tamás! Királya mellett mint hatalmas védpaizs állott. Tett, intézkedett és gondolkozott. Az egész kormányhatalmat ő gyakorolta, a mindinkább tornyosuló bajokat ő oszlatgatta.

Volt baj elég. A király gyenge, szinte tehetetlen. A főnemesség kapzsi, haszonleső; a népet sanyargatja, elnyomja. Gyakran tartanak országgyűlést, s erős kifakadások hallatszottak az egybegyűlő köznemeség részéről, hogy segíteni kell az ország hanyatló állapotán, hogy a király tanácsosai jobban végezzék tisztüket. Sokan gyűlölni kezdik a hatalmas érseket, haragszik rá Korvin János is; vádolja, hogy uradalmaít elvette, hogy másként is megkárosította. De a nagyeszű érsek minden bajt el tud háritani, nagy ügyességével nemcsak megtartja kezei között a király melletti főhatalmat, hanem idegen országok is vetekedve keresik barátságát. Így az akkor igen hatalmas velencei köztársaság mindent elkövet, hogy jóakarátát megnyerje. Velence közbenjárására a római pápa Bakócz Tamást konstantinápolyi patriárcha címmel ruházza fel, a mely cím a pápa után következett. Jelentősége nem volt, mert mióta a török elfoglalta Konstantinápolyt, a pátriarchai méltóság megszűnt, de a címet még azután is adományozták a pápák, ha valakit nagyon ki akartak tüntetni. Magától érthető, hogy a bibornoki kalapot már előbb megkapta Bakócz Rómából.

De a nagy embernek kevés volt a bibornoki kalap, nem sokat adott a patriárchia címre sem. Ő mindezeknél többre vágyott.

Római pápa akart lenni.

Igaz, hogy már a konstantinápolyi patriárcha cím is oly nagy kitüntetés volt, a mit előtte egy magyar egyházi férfiú sem viselt. De pápa sem volt még magyar származásu pap, s ez

mégis az egyetlen igazi legfőbb méltóság, mit e földön elérnie lehet. Kilátásai voltak rá. Magyarországnak még akkor is oly nagy volt a jelentősége, az európai államok még folyvást oly tekintélynek tudták a magyar királyt, hogy annak kedvelt papját örömmel részesítették egy kis támogatásban, s akkor úgy álltak a dolgok, hogy a római pápának sok ellensége volt. Ezek az ellenségek szívesen fordították tekintetüket Bakócz Tamás esztergomi bíboros érsek felé.

II. Gyula pápa külön követet küldött Esztergomba, sürgősen kérte Tamás érseket, hogy azonnal menjen Rómába, legyen segítségére a tornyosuló bajok elhárításában. Mert a francia király nem kevesebbet akart, mint letéetni trónjáról II. Gyulát s helyette új pápát választani. E végből Pisába nagy egyházi zsinatot hívott össze. Már ki is volt bocsátva a felhívás az összes európai hatalmakhoz, hogy küldjenek meghatalmazottakat a pisai egyházi zsinatra.

Előállott Bakócz Tamás bíboros érsekre nézve a nagy kérdés, mit tegyen már most. Elfogadja-e a pápa meghívását és menjen Rómába, vagy pedig a pisai zsinattal tartson. Mert nem lehetetlen, hogy ha csakugyan letennék a pápát, helyette őt választanák meg. De másrésről Rómából több bíbornok titkos levelet írt, azt ígérték, hogy II. Gyula pápa halála esetében, Tamás érsekre adnák szavazatukat. És tudvalevő dolog volt már, hogy a pápa nem él sokáig, nemrégiben is oly betegség fogta el, hogy holt hírétköltötték. Mindezeket egybevetve, Bakócz Tamás arra határozta magát, hogy Rómába utazik. Akkoriban az ily elhatározás óriási nehézségeket vont maga után. Mindekelőtt hajót kellett bérelni a velencei köztársaságnál, aztán lemenni az adriai tengerpartra, s ha a szelek kedvezően fújtak, úgy lehetett átjutni az olasz partra.

Tamás érseknek a velencei köztársaság jó barátja volt, tehát szívesen küldtek neki egy szép nagy gályát s egy teherszállító hajót. Mert a magyar egyházi fejedelem nagy kísérettel utazott és sok ajándékot vitt magával. Azt akarta, hogy ha Rómába bevonul, a nép már lássa benne a hatalmas nagy pápát, s a magyar büszkeség is arra ösztönzé, hogy lehető fényt és pompát fejtessen ki a külföldön. Ezt a célt el is érte, mert a sok mindenféle hűhóst, zarándokfelvonulást és egyéb

BAKOCZ TAMAS.

ceremóniát látott Róma meg volt lepelve, midőn Tamás érsek tartotta bevonulását. Az akkori krónikások feljegyezték, hogyan történt ez. Elöl vezettek 50 öszvért, melyekre az ajándék-szövetek s drágaság voltak rakva. Azután következett nyolcvan lovas, mind délceg magyar öltözetben, a lovak pompás szerszámokkal.

Ezekután jöttek az érsek barátai, sőt mint mondák II. Ulászló magyar királynak is egy-két rokona, drágakövekkel kirakott öltözetekben; végre maga az érsek fényes főpapi kíséretével. Utoljára a szolgák és cselédek nagy sokasága, cipelve a podgyászt és ruhaneműeket. Az érsek egész kísérete 500 főből állott.

Rómában nagy felfordulás uralkodott akkor; a pápa hű érsekeivel naponként a felett tanácskozott, mit kellessék tenni. Azt határozták, hogy ők is összehivnak Rómába egy zsinatot, mely az esetleges bajokat és sérelmeket orvosolja. Tamás érsek a béke apostola kívánt lenni. Azt akarta, hogy helyre álljon a jó egyetértés a francia király és pápa között. De Julius pápa harcias természetű és ingerlékeny volt. Egyházi átokkal sujtotta azokat a papokat, a kik a pisai zsinatra elmennek. Mindazáltal 1511-ben márc. 5-én mégis megnyitották a pisai zsinatot. Ámde mindössze csak 22 főpap jelent meg azon, s így a pápa ellen semmit sem tehettek. Hanem a fegyverek, azok jobban dolgoztak. XII. Lajos francia király seregei diadalt diadalra arattak, a pápa már arra gondol, hogy menekül Rómából. Az utolsó percben azonban megfordult a kocka, a kis Svájcból 15.000 fegyveres jött a pápa segítségére. A franciákat sikerül kiszorítani az olasz városokból, a pápai tekintély helyre áll, s egyszerre oly nagy lesz a pápa világi hatalma, mint azelőtt soha sem.

Erdődi Bakócz Tamás ily körülmények közt, már nem látta szükségesnek tovább is Rómában maradni. Éppen vissza akart térni, midőn a pápa, dicsősége tetőfokán állva, hirtelen megbetegedett. A betegsége ezuttal halálos volt, 1513. február 20-án megszűnt élni. Most az új pápa választásának kérdése lépett előtérbe. Tamás érsek reménykedett, hogy a pápa-választó érsekek többsége talán reá adja szavazatát. De bizony csalódás érte, 25 bibornok közül csak nyolcan szavaztak ő reá. Igaz, hogy már ez is nagy dicsőség volt, mert sem azelőtt, sem azóta nem történt többé, hogy magyar főpap csak ennyi szavazatot kapott volna. Az új pápa X. Leo lett.

Mig ezek Rómában történtek, azalatt otthon Magyarországon meglehetősen összebonyolódtak a Bakócz Tamás dolgai. Elfordították tőle a gyöngye II. Ulászló király szívét, más emberek kerekedtek felül, s ha ő most szégyenszemre visszatér, bizony szomorú sorsra fog jutni, még ki is nevetik, hogy olyan

után sovárgott, a mit el nem érhetett. El volt szánva, hogy Rómában, a pápa oldala mellett éli le hátralévő éveit. Csak-hogy az új pápa meg azt akarta, hogy térjen vissza Magyarországra, és szervezze a török elleni hadjáratot. Mert híre jött, hogy a hatalmas Szelim szultán irtóháborút indít Európa keresztény országai ellen. A pápa felszólította a hatalmasságokat, hogy küldjenek segítséget Magyarországnak. Ő maga 40.000 aranyat ajánlott fel a háború költségeire és azt kívánta, hogy Erdődi Tamás érsek, mint külön pápai meghatalmazott, vigye e pénzt Magyarországra, s ott a pápa nevében szervezze a török elleni keresztes hadjáratot. Olyan nagy felhatalmazást nyert Tamás érsek a pápától, hogy joga volt Magyarországon, Lengyelországban, továbbá Porosz, Orosz, Dán, Svéd- és Norvégországban is teljhatalmulag intézkedni és szervezni a keresztes háborút. A pápa úgy szervezte, hogy a népek százezrei keljenek fel és álljanak ellent a hódító töröknek. Ilyen utasításokkal, több rendbeli pápai irattal ellátva, végre utra kelt Erdődi Tamás érsek, s több mint két esztendei távollét után szerencsésen visszatért hazájába. Nagy ünnepélyességgel fogadták Budán. II. Ulászló kis fia, Lajos, a trónörökös, vezette a fényes üdvözlő küldöttséget, főpapok és főurak egész serege hódolt a primás előtt, kit, mint pápai követet, legatust, a közönségesnél tényleg nagyobb kitüntetés illetett meg. Másnap Ulászló király elnöklése alatt országgyűlést tartottak. Tamás érsek előadta a pápa kívánságát, felmutatta a pápai leveleket, sürgette, hogy az urak egyezzenek bele a keresztes háború haladéktalan kihirdetésébe.

Az országgyűlés tagjai örömmel látták, hogy mily buzgón akarja a biboros érsek a népfelkelést. Szívesen beleegyeztek gondolván, legalább ők nyugton lehetnek, nem lesznek kénytelenek a saját költségükön állítani elő a törvény által rájuk kivetett katonai csapatlétszámot, bandériumot. Csupán egyetlen ember volt, Telegdi István kincstartó, a ki aggodalmának adott kifejezést, hogy vajjon nem lesz abból baj, sőt szerencsétlenség, ha feltűzelve, fellelkesítve az egyszerű néptömeget és fegyvert adva kezükbe, zászlók alá gyűjtik. De aggodalmával senki sem törődött, kihirdették az általános népfelkelést. Erdődi Tamás a pápai rendeleteket szétküldötte az ország főpapjaihoz, azok pedig az alsó papság útján a nép minden rétegeibe

A hatás nem maradt el. Országszerle jelentkeztek a felkelők. Szükség volt természetesen vezérre is. Azt is megtalálta Tamás érsek Dósa György vitéz székely kapitány személyében. A budai Zsigmond-kápolna oltáránál megáldotta, vörös keresztel ékesített zászlót adott át neki s úgy kívánt szerencsét és sikert a fővezérségéhez. Ki tudhatta akkor, hogy az a vörös-keresztes zászló, a legrémesebb pór lázadás pusztító hadseregeit fogja lelkesíteni.

Százezer főnyi néptömeg gyűlt össze Dósa György zászlaja alá, de hajh, nem azért, hogy a török ellen harcoljanak, hanem hogy az urakat legyilkolják. A szegénység a gazdagokra tört, számos kastélyt feldúltak, lakóit leölték. Így rabolva, pusztítva vonultak keresztül az Alföldön.

Tamás érsek a legelső jelből azonnal észrevelte, hogy mily veszélyes üszköt dobott el. Egy hónap se telt el, visszavonta a pápai rendeleteket, sőt megtiltotta, hogy a nép fegyvert fogjon. De már késő volt, a tüzet többé nem lehetett szóval eloltani. Eloltották tehát vérrel. Zápolyi János erdélyi vajda sereget gyűjt, Temesvárnál megtámadja a néparadatot, sikerül legyőzni azt. De mily áldozat árán. Tizezrével hullott el a felbujtogatott elbolondított szegény nép. Az egész pór lázadásban elesettek száma megközelíti a 70.000-et. Ennyibe került szegény hazánknak a pápa és Tamás érsek jóakaratu buzgósága.

A félországot tönkretévő szerencsétlen pórlázadás után, Tamás érsek tekintélye nagyon megcsappant, akadtak, a kik egyenesen ráfogták, hogy szándékosan hirdette a hadjáratot, mert kezdettől fogva az urak és nemesek kiirtása lebegett szeme előtt. A király kénytelen volt külön iratot kibocsátani, melyben bizonyítja, hogy az érsek a legjobb szándék által vezéreltetve járt el tisztében.

Erdődi Tamás érseket azonban szerencséje ezután sem hagyta el. Esze, okossága tovább is az ország főintéző vezéralakjai között tartják. Sokszor végez ura és királya nevében fontos dolgokat. II. Ulászló halála után a tiz éves gyermek Lajos mellett ő is egyik kormányzó. De aztán felülkerekedik a nemzeti párt, leszorítják a szereplés polcáról. Szemére vetik, hogy alacsony sorból, még nem is nemes szülőktől származott. Törvényt hoznak az ő boszantására, hogy ezután a király

paraszt származásu egyéneket nem nevezhet ki püspöknek. Erre az érseknek egyetlen szava sem volt, mindössze szánta a kicsiny lelküeket. De midőn tovább is mentek a paraszt származásu emberek megalázásában, fellázadt lelke, s védelmére kelt a szegény népnek. Mert akkor az volt a jelszó, leigázni, végkép megtörni a parasztságot, nehogy megint kedve támadjon pörlázadást rögtönözni.

Bakócz szigorú, ellenségével szemben kiméletlen, de, szívében nemes és mélyen érző volt. Vallásossága igazi és őszinte. Esztergomban saját költségén fényes kápolnát építtetett, s rendelkezte, hogy hamvait ott helyezték örök nyugalomra. Meghalt 1515. június 15-én. Nagy vagyont hagyott hátra, de birtokait pápai és királyi engedelemmel még életében rokonainak adta, számos uradalmat az egri és esztergomi káptalan rendelkezésére bocsátott. Mesés értékű kincseit pedig az ifjú Lajos király foglaltatta le, mert akkoriban már oly szegény volt a magyar király, hogy annyi pénze sem volt, mint egy közönséges uri embernek. Fel van jegyezve Lajosról, hogy midőn sürgősen kellett volna elutaznia idegen országba, nem birtak neki az utra pénzt adni, s ő kénytelen volt világ csufjára lóháton, harmadmagával indulni.

A királyi végrehajtók összeszedték az esztergomi érseki palotában a temérdek arany, ezüst drágaságot. Azt mondják, 300 mázsa lett a sok holmi. És elárverezték potom áron.

Igy lett vége Tamás érsek nagy dicsőségének. De emlékét, tevékenységét megőrizte az utókor számára a történelem.

II. ULÁSZLÓ

35-ik király.

(1490 — 1516.)

ÁTYÁS király mindent elkövetett volt, hogy trónját egyetlen fia számára biztosítsa. Halála előtt is épen abban fáradozott, hogy a trónöröklés ügyét Frigyes-sel is rendezze. Idebent az országban szintén mindent megtett, hogy az urak hivek legyenek fiához.

De mégsem lehetett Korvin János az ország királyává. Kezei közt volt a szent korona, s mégsem tehette azt a saját fejére, nagy kárára az országnak. Mert ha ő juthat kormányra, egészen más fordulatot vehetett volna a haza történelme.

Korvin János nem követhette királyi székében dicső atyját.

Pedig eszes, jeles ifju volt, a mellett vitézül bánt a karddal; török-verésben, hadviselésben derekasan kitüntette magát. Hanem tulságosan bizott az emberekben, nagyon jó, nagyon nemesszívű volt. A háta megett aztán királynak Ulászlót, a cseh királyt választották meg. A hős magyar királyfi mellett egy tehetetlen, semmivel sem törődő jámbor lelket, a ki csak akkor látta be mily rosszul áll a saját dolga, mikor többé ebédrevalója sem volt.

Oly szégyenletes állapotra soha sem jutott a magyar trón, mint II. Ulászló gyámoltalan kormányzása alatt.

De az uraknak épen ilyen király kellett.

Jellemzi Korvin János jó szívét, nemes lelkét azon tény, hogy mikor tapasztalta mellőztetését, kiadta a kezei közt lévő koronát, sőt megjelent Ulászló koronázásán is.

Ulászló egészen báb volt a főnemesség kezében. Azt tette, mit elibe diktáltak. Mikor országgyűlést tartott, az urak oly

II. ULÁSZLÓ.

törvényeket hoztak, melyek a királyi hatalmat mindjobban megszorítják, a nemesi kiváltságokat pedig megerősítik, sőt kiszélesbitik. Ulászló mindenre azt mondta: «dobzse», azaz «jól van», a miért gunyosan «Dobzse Lászlónak»-nak is nevezték. Ily körülmények közt a szegény magyar haza mind mélyebben süllyedt, sorsa szánandó lett, a virágzó, hatalmas birodalomból alig két év alatt elszegényedett, koldus ország lett, melyben mindenki elégedetlen volt.

Ulászló gyakran tartott országgyűlést a bajok orvoslására, de nem volt ereye valami üdvös intézkedés keresztülvitelére. Az országgyűlésnek csak arra volt gondja, hogy a nemesség számára egy-egy újabb kedvezményt csikarjon ki, a mi az erélytelen királylyal szemben nem volt nehéz feladat.

A belső bajok mellett, támadtak még külső országokból jövő fenyegetések is. A török folyvást ostromolta az alvidéket. Egy darabig dicsőn helyt állott a Mátyás fekete hadserege, de Ulászló nem bírta a katonák zsoldját fizetni, e miatt aztán lázadás tört ki, s vége az lett, hogy az élhetetlen kormányzat feloszlatta az egész sereget. Ettől kezdve már csak a viléz Korvin János karja bírta feltartóztatni az ozmán áramlatot. Két ízben állt ki a hős ifju s nagy veszteségeket okozva, üzte vissza a törököt. De aztán elmúlt ő is és nem volt többé semmi gát. Bitang jószág lett a haza, nem védte senki, könnyű volt a töröknek rátenni a kezét s elfoglalni. Meg is tette . .

A sok szerencsétlenséghez csatlakozott még egy, minden-nél nagyobb, borzasztóbb: a parasztlázadás, mely hetvenezer magyar életébe került. (1514-ben.)

Bakócz Tamás esztergomi érsek Rómában időzött a pápaválasztáson. Pápa akart volna lenni, s e végből nagy áldozatokat hozott. Rómába léte alatt eljutott a hír oda, hogy a török készülődik, a rettegett Szelim szultán pusztító háborút akar indítani a kereszténység, első sorban Magyarország ellen.

Az új pápa, X. Leó, egész lélekkel rajta volt, hogy a török ellen nagy keresztes háború induljon. És felbatalmazta az oldala mellett tartózkodó Bakócz Tamás esztergomi érseket, hogy haladéktalanul visszatérve Magyarországra, ott hirdesse ki a keresztes hadjáratot. De sőt joga leend nemcsak itt, de a szomszédos országokban is szervezni a keresztes háborút.

Bakócz Tamás hazajött, és előterjesztette a pápai felhatalmazást. Bejelentette, hogy a pápa 40.000 aranyat is küldött.

Voltak, a kik ellenezték az újabb háborút, de a többség mégis el fogadta s így az érsek kihirdette azt.

Gyülekeztek az önkéntes harcosok, a tömeg élére a király Dósa György erdélyi származású s a nándorfejérvári őrségben szolgáló vitézt állította, a ki a török elleni hadjáratok alkalmával magát már többször kituntette. A földmivelő nép nagy csapatokban sorakozott, a keresztes vitézek tábora ezrekkel növekedett minden nap.

Egész vidékek kipusztultak, a férfi nép mind elment keresztes vitéznek. Ezt a földesurak nem nézhették jó szemmel. Ha elmennek a férfiak, ki munkálja földjeiket? Többen megtiltották a jobbágyoknak a keresztesekhez való csatlakozást, mások meg az otthon maradt nőkön kegyetlenkedtek, hogy így a férfiakat visszatérésre kényszerítsék. De ebből nagy szerencsétlenség támadt, mert a keresztesek megrohanták a földesurak kastélyait, leölték a bennlevőket s felégették az épületeket. És akkor az egész mozgalom más fordulatot vett. Nem mentek a törökre, hanem az urakra.

A gyűlevész had felkapta a jelszót, hogy ki kell pusztítani az urakat. Maguk a főbb kolomposok hirdették, hogy le kell ölni minden urat, szét kell osztani a vagyont a szegények közt, nem kell többé zsarnoki törvény, mely az uraknak mindent enged, a szegény embernek pedig semmit, nem kell többé király sem.

Pémitő pusztítást vitt véghez a csőcselék-had, több mint száz urat ölt le, s fosztott ki vagyonából, több várat elfoglalt s az egész Alföldet uralta.

Isten tudja, mi történik szerencsétlen hazánkkal a tehetetlen kormány alatt, ha az erdélyi vajda hadai nem sietnek a magyarság megmentésére. Báthory István temesi főispán segélyül hívta a vajdát, és Zápolyai János sietett a pórhad által körülvett Temesvár alá s itt Dósa kuruc hadát megtámadta. A pórhadat iszonyu vérontások után szétriesztották, vezéroket fogságba kerítették, s rettentő ítéletet mondtak ki reá.

Tüzes trónba ültették, tüzes vas-koronát tettek a fejére s testét izzó vasakkal szurkálták.

A fő izgatókat is hasonló kegyetlenséggel végezték ki. Ezután a többi kuruc hadat is szétverték. Négy hónapig tartott a néplázadás s hetvenezer ember életébe került.

Ezután következett a többi.

Országgyűlést tartottak, melyen a jobbágyságot a legsúlyosabb helyzetbe vetették; tiltották nekik még a szabadon való költözködhetséget is és örök szolgaságra lettek kárhoztatva.

Pedig már akkor is nagy volt a pór nép elnyomatása, hiszen éppen ez indította a szegénységet a lázadásra. Csak egyetlen ember emelte fel szavát a boldogtalan jobbágyság mellett: Bakócz Tamás esztergomi érsek. Ő szólt a rendekhez, hogy érezzenek irgalmat, könyörületet a szegény emberek iránt, hiszen azok is magyarok. Szavaira nem hallgattak, sőt szemére vetették, hogy azért pártolja őket, mert ő is közülök való (az atyja egyszerű kerékgyártó volt) és az egész keresztes-háború komédiát azért játszott el, hogy össze csőditvén a parasztokat, velük leölje a nemeseket. Őt vádolták az egész szerencsétlenségért.

Ezután még szörnyűbb lett a jobbágyság sorsa. 350 esztendőre volt szükség, hogy sorsuk megváltozzék. Csak is az 1848-iki újraéledés korszaka törte szét a jobbágyság bilincseit. Ekkor lett egymással egyenlő az ember hazánkban.

Az országgyűlés hevesen kikelt Ulászló ellen is, kinek tétlensége okozta a baj elhatalmasodását. A király azzal mentette magát, hogy nagy szegénysége miatt mitsem tehetett.

Fájdalom, hogy e tekintetben igaza is volt. Szegénységénél csak gyámoltalansága volt nagyobb. A királyi kincstár a hihetlenségig üres volt mindig. Igazán azt lehet mondani, hogy a régi boldog állapotok a királyi udvarnál talán egyetlen napra sem tértek vissza. Az oligarchák dusak, gazdagok voltak, a király koldus, az ország nyomorban, a föld népe koldusbotra jutva. Ilyenek voltak hazánkban az állapotok a mohácsi vész előtt.

Érdekes még az országgyűlés végzéseiből az, hogy Verbőczy István országbírói ítélőmester törvénygyűjteményét elfogadták. Verbőczyt már régebben megbízták azzal, hogy az összes törvényeket szedje össze, s foglalja együvé. A jeles jogtudós e nagy munkát hiven teljesítette s művét Ulászló 1514-ben

nov. 19-én kelt okmányával szentesítette. Azóta mai napig nagy fontossággal bír Verbőczy törvénygyűjteménye.

Ez a törvénygyűjtemény, az ugynevezett «Hármas könyv» volt századokon keresztül a magyar igazságszolgáltatás bibliája; jogtudósok még mai napság is hivatkoznak rá.

Ulászló 1516-ban, március 14-én halt meg, halálos ágyán fia, Lajos mellé gyámokat rendelt s a lelkükre kötötte, hogy kis gyermeke érdekében minden lehetőt elkövessenek. Megfogadtatta hű embereivel, hogy mást nem ismernek el uruknak, csak az ő fiát. A gyermek érdekében legnagyobb buzgóságot fejtette ki Bakócz Tamás érsek. Ő lett voltaképpen a gyámja.

Trónra is jutott a kis Lajos s ő alatta következett be a magyar nemzet legnagyobb szerencsétlensége. az örökre gyászos emlékü mohácsi vész.

DÓSA GYÖRGY

a pórlázadás vezére.

HAZÁNK történelmében, különös módon találkozunk két név:
Dósa György és Kossuth Lajos.

Dósa fellépése szolgaságba, rabságba juttatja, Kossuth pedig 334 évvel később felszabadítja a népet, Ámde Dósa Györgyre irtózáttal gondol mindenki, míg Kossuth neve arany betűkkel ragyog. Pedig voltaképpen mindketten egyet akartak: a nép szabadságát. Csakhogy Dósa György a néptömegek millióinak nyers erejére támaszkodva, százezer főnyi hadseregével, erőszakosan akarta kicsikarni az uraktól a nép jogait. Ellenben Kossuth bölcsességgel, az ész fegyverével és az ékesszólás hatalmas erejével, törvényes módon küzdötte ki a jobbágyság felszabadítását, a szabadság, egyenlőség testvériség nagy elveit s ezért lett örök törvény, megmásíthatlan nemzeti szent határozat az ő népszabadsága.

Mátyás király igazságos, népszerű kormánya után, a tehetetlen II. Ulászló alatt, az urak jobban elhatalmasodtak, mint valaha. Zsarolták, sanyargatták a föld rögéhez kötött szegénységet, úgy hogy már élni is alig birtak. Isten és ember előtt igazságos volt a szegénység feljajdulása és azon vágya, hogy során változtasson. Ámde Dósa György rosszul csinálta dolgát, iszonyu polgárháboruba sodorta a népet s gyűlölet, megvetés tárgyává tette nevét az urak előtt is, a leigázott nép előtt is.

Álljunk meg egy percre a megvetett ember emléke előtt, világítsuk meg az ő homályban levő alakját s ismerkedjünk meg az ő forradalmával, mely fájdalom 70.000 magyar ember életébe került s mely még nagyobb elnyomatást hozott a parasztságra, mint a milyenben azelőtt volt, s melyből csakis az 1848-iki dicső törvények váltották meg.

Az 1514-iki pórlázadás a török ellen hirdetett keresztes hadjáratból keletkezett. Bakócz Tamás esztergomi érsek, a pápa levelével arra szölitotta fel a népet, hogy menjen a török ellen. Országszerte gyűjtötték a falusi és városi papok a népet a szent kereszt alá. Midőn egy-egy pap összeszedett pár száz embert, azokkal felvonult Pest alá a Rákos mezejére. Ott álltak már a többiek, ott gyülekezett a nagy hadsereg.

Egy darabig még vezérük sem volt, nem igen lehetett találni alkalmas férfit, ki után a nép szívesen menne. Végre elő került egy alkalmas ember Nándorfejérvárról, egy hirneves katona, ki semmi különös nagy dolgot annak elötte el nem követett, sőt ellenkezőleg kegyetlen szívü ember hírében állott, mert Erdélyben orvul megölt egy embert. Dósa Györgynek hívták, erdélyi székely s nemes ember. Az érsek választása erre a katonára esett, s megkérdezte töle, akarsz-e a török ellen nagy népsereget, keresztes hadat vezetni? Dósa György azt felelte, hogy szívesen áldozza életét ilyen célra. Ekkor az következett, hogy Tamás érsek forma szerint kinevezte és fel eskette Dósa Györgyöt a keresztes hadak fővezérévé. Ez templomi szertartással ment véghez. A budavári Zsigmond kápolnában a főoltáron áldotta meg az érsek Dósa Györgyöt, s átadta neki a pápa által küldött nagy fehér zászlót, melyen egy vörös kereszt volt kihimezve.

Most már a nép még nagyobb tömegekben tödult aztán a táborba. Dósa György a Rákoson szervezte, csapatokba osztotta a népet, s alvezérnek megtette a testvéröcscsét, Gergelyt. Másik alvezér lett Mészáros Lőrinc ceglédi pap, ki egy maga több mint 2000 embert hozott a szent kereszt zászlója alá. A táborban nagy élénkség uralkodott, s egészen sajátságos élet fejlődött ki, mert a szegény emberek elhozták a feleségeiket is, a kik főztek, mostak és varrogattak. A papok folyton lelkesítették a népet; a kik pedig némileg értettek a fegyverforgatáshoz, gyakorolták az ujoncokat.

Az ország minden részében megmozdult a nép, mert a papok, a pápa levelét a szöszékekröl hirdették és másként is buzditották az embereket.

Ámde sok helyen nagy baj lett ebböl, mert a földesurak nem engedték meg jobbágyaik eltávozását. Nyakukon volt a

tavaszi munka: ki művelje a földet, ha a nép táborba megy? Véres összeütközések történtek s innen is onnan is jöttek a rémhírek Budára, hogy a nemesi kastélyokat megtámadta a nép s felgyújtotta. Az országtanács belátta, hogy nagy veszedelem előtt állanak, Tamás érsek sietett érvénytelennek nyilvánítani előbbi rendeletét, s megparancsolta a papoknak, hogy vonják vissza a pápai felhívást, ne gyűjtsenek kereszteseket, sőt a kik már bevonultak, azokat is bocsássák el.

A Rákos mezőre pedig királyi rendelet ment Dósa György-höz, hogy több keresztest ne vegyen fel, a mennyi már zászló alá gyűlt, azokkal haladéktalanul vonuljon le Dalmáciába a török ellen. Dósa György nem engedelmeskedett egyik rendeletnek sem. Már akkor negyven ezer főnyi serege volt együtt, s napról-napra újabb tömegek jöttek. Táborában a papok és tanulók, mert ezek is sokan sorakoztak, nyíltan hirdették, hogy az urak csak játékot űznek belőlük, egy se jött közülök hozzájuk, most szívesen küldenék őket Dalmáciába, hogy ott vesszenek. És előkerültek a táborban a szegény emberek sérelmei, a nagy elnyomás, a törvények megszegése. Mikor ezt észre vette Dósa és tapasztalta, hogy mennyire ragaszkodik hozzá a nép, elhatározta magában, most már ezért a népért fog küzdeni, annak a népnek jóvoltáért fog harcolni. Ime, maga a pápa adott fegyvert a kezükbe a végből, hogy a töröktől megszabaduljanak. De hát nem nagyobb csapás-e a szegény embereknek az urak elnyomása, a sok igazságtalanság, mit tűrni kénytelenek? Azért hát Isten földi helytartójának, a pápának zászlója alatt, a saját maguk jólétének kivívásáért harcolnak.

Ettől kezdve Dósa nem gátolta többé táborának a nemesiség ellen való ki-kitöréseit, és jöttek a jelentések fel Budavárba a királyhoz, hogy a parasztok be-be törnek Budára, rabolnak, gyilkolnak, gyújtogatnak. A király sereget akart küldeni ellenük, de alig volt képes ezer főnyi csapatot összehívni, azzal meg nem látszék tanácsosnak 40—50,000 ember ellen menni. Dósa György különben nem sokáig időzött már Rákoson. Az volt a célja, hogy megindul, s végig huzódva az országon, magához vonja a vidék egyes pontjain már összegyűlve levő nagyobb tömegeket. Így végre egy hatalmas, rettentő nagy sereggel, leszámol a fennálló kormánnyal. Elfoglalja a várakat,

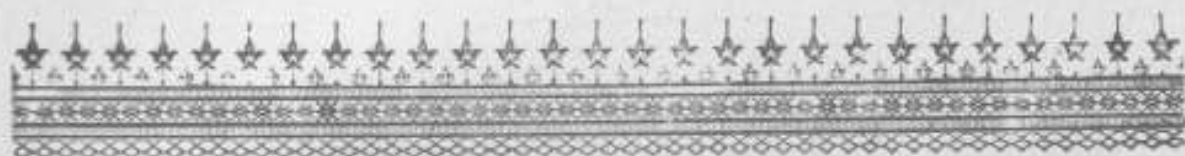
magához ragadja az egész országot, s akkor új törvényeket fog alkotni, igazságot szolgáltat az elnyomott népnek. Nem akarta a királyt bántani, hiszen a király maga is szegény ember volt, s jól tudta mindenki, hogy csak báb-király, az urak azt tétetik vele, a mit ők akarnak.

Dósa Ceglédnek vezette a fő táborát. Itt, mint az emlékek mondják, nagy gyűlést tartott, s kifejtette nézetét, hogy mint akarja az elnyomott nép jogait kivívni az uraktól. A ceglédi táborozás alatt, az ország minden részéből jöttek a hírek, hogy itt is, ott is táborban áll a nép. Az egész ország fel kelt, de az urak is megmozdultak. A vármegyék nemessége valóságos öldöklő harcot vívott a jobbágysággal. Dósa főhadserégével az Alföldnek tartott, annak népét akarta egyesíteni, hogy aztán döntő csatákat vívhasson. Csanádmegyéhez érve, itt Csáky Miklós csanádi püspök utjokat állta, haddal megtámadta. De vesztére, mert elfogták, s kegyetlen kínzások között kivégezték. Vele együtt számos főnemes jutott még a felkelők kezébe, Dósa György valamennyit karóba huzatta. Ezen kegyetlenség iszonyu felháborodást szült. Most már az egész ország nemessége megmozdult, s a kormány a legerélyesebb intézkedéseket tette.

Gyorsfutárt küldtek Erdélybe Zápolyai János vajdához, hogy jöjjön sereggel, s kerüljön elibük a felkelőknek, mert úgy látszik, hogy Erdélybe akarnak ugyanis benyomulni. Zápolyai tehát jött s a felkelőket Temesvár alatt találta. Már-már bevették a temesvári várat, midőn meglepte őket Zápolyai serege. Kegyetlen csata fejlődött ki, melynek vége az lett, hogy a rendezett sereg leverte, megfutamította a felkelő gyűlevész hadat. Fogásba jutottak a vezérek, köztük maga Dósa György is. Képzeltető, mily sors várt reá. A legkegyetlenebb, mit csak emberi elme kigondolhatott.

Tüzes trónba ültették, fejére tüzes koronát tettek, s testét tüzes csipővasakkal tépték a saját emberei által, megparancsolván nekik, hogy a kitépett húst meg is egyék. A hagyomány szerint a vezér hősi nyugalommal tűrte a rettentő kínzást, míg végre megszűnt élni. Ezzel aztán vége lett az egész felkelésnek. Az egyes csoportokat könnyen levertek. Négy hónap elteltével ismét nyugalom lett az országban. De milyen nyugalom, akár csak a sirban! A leigázott népet egy sereg új törvénnyel még jobban elnyomták, még zsarnokibb módon megkötötték, úgy, hogy még az állatnál is rosszabb sorsa lett.

VERBŐCZI ISTVÁN

királyi ítélőmester.

MAGYARORSZÁGON hosszú századokon keresztül a legnépszerűbb ember volt Verbőczi István, mert az ő törvénykönyvére támaszkodott mindenki. Ha a magyar ember ősi jogára hivatkozott, a Verbőczi törvénygyűjteménye szerint kért igazságot. A bíró, ha ítelt, legtöbbször e könyvre alapította ítéletét.

Szóval hazánkban rendkívül fontos szerepe volt Verbőczi törvénygyűjteményének.

Érdekes, hogy e nagy mű megalkotására, az utókor számára való összeállítására, azon időben gondoskodtak, midőn hazánk legnagyobb nyomoruságban volt, t. i. a dicső Mátyás király után bekövetkezett szomorú hanyatlás korában, a mohácsi vész előtti romlott, korhadtt állapotok között.

A legszánandóbb uralkodónak, II. Ulászlónak kormánya alatt határozták el a rendek a magyar törvények gyűjteményének összeállítását.

Addig még nem volt hazánkban ily törvénygyűjteménye s nagyon nehéz volt a bírónak ítélni, mert szent István uralkodása óta a különböző királyok által kiadott különféle törvények közt bajos volt eligazodni s kevés bíró ismerte azokat, mert a könyvnyomtatás még annak előtte nem volt feltalálva, tehát az országos törvények is írott példányokban voltak meg, s ugyis jeles bírónak kellett annak lenni, ki valamennyit emlékezetében bírta tartani.

Égető szükségét érezték egy rendes törvénygyűjtemény egybeállításának, mely az akkoriban már szélteben terjedni kezdő könyvnyomtatás által sokszorosíttatván, az egész országban közrebocsáttassék.

VERBŐCZI ISTVÁN.

E nagy munkára Verbőczy István hírneves jogtudós, a királyi ítélőmester vállalkozott.

Ő lett a magyar igazságos törvénykezés megalapítója, a jogtudományok első igazi ismerője és rendszerbe foglalója.

Nagy fáradsággal és valódi történettudós ismeretével összeszedte a törvényeket, egybeállította a magyar törvénykezési eljárásokat és a jogszokásokat, míg végre létrehozta az első magyar törvénygyűjteményt.

Munkáját az akkori legjelesebb bírók és jogtudósok megvizsgálták és helybenhagyták. II. Ulászló király is elfogadta, királyi szentesítéssel ellátta, ugyanabban az esztendőben, midőn Dósa György szörnyű parasztforradalma kitört s a magyar Alföldön dúlván, hetvenezer ember életébe került, azaz 1514-ben.

A nagy mű azonban csak pár évvel később, 1517-ben látott napvilágot. Maga Verbőczy István nyomatta ki. Ő akkor már hatalmas férfiú lett, a legfőbb bíróság elnöke. A munka latin nyelven volt írva s csak később fordították le magyarra.

Verbőczy István törvénykönyvét »Hármas könyv«-nek nevezték, mert három főrészből áll. Nem annyira régi királyok által hozott törvények sorozata e mű, hanem az eddig szokásban volt törvénykezési eljárások leírása, összefoglalása.

A »Hármas könyv« később sok módosításon ment keresztül, javították, bővítették, de a legujabb időkig forrása, irányadója volt az igazságszolgáltatásnak.

Erdélyben pedig a nemzeti fejedelmek törvényerőre emelték. Megesküdtek rá s kötelezővé tették a bírásokodásban.

Verbőczy nagy szerepet játszott úgy a mohácsi vészt megelőző időben, mint a mohácsi vész után. Az ifju Lajos király meghitt embere volt, őt küldték ki Romába a pápához segélyért, midőn roppant erővel jött a török. De aztán elpártolt Verbőczy a tehetetlen, erélytelen gyermek-királytól, külön nagy pártot szervezett s Hatvanban országgyűlést tartott, mely a nemzet sérelmeit, a haza sok baját tárgyalta. Ekkor választották meg nádorrá Verbőczyt. Lajos király természetesen pártütőnek nyilvánította s megfosztotta nagy birtokaitól. Verbőczy akkor Erdélybe menekült, a hatalmas Zápolyai Istvánhoz.

Az események gyorsan követték egymást. A mohácsi vész elsöpörte a kormányt, maga a boldogtalan ifju Lajos is a csatásokon lelte halálát.

A nagy nemzeti szerencsétlenség után, Verbőczy folyton Zápolyai István oldala mellett volt. A nemzeti közvélemény királylyá választotta Zápolyait, a török szultán megerősítette,

sőt egész erővel támogatta. Ellenben Ferdinánd is birni akarta a magyar trónt s így egyszerre két királya lett a hazának. Verbőczit Zápolyai nagy méltóságra emelte, valóságos főminiszterévé tette. Verbőczi azon fáradozik, hogy a két ellenkirály között valami békeséges megegyezést hozzon létre. De az nem sikerül.

E közben elhal Zápolyai. Özvegyét és gyermekét Verbőczi Szolimán szultánhoz viszi. A szultán szívesen fogadja mindhármat. A török had elfoglalja Budát s a budai pasa azt akarja, hogy Verbőczi Buda város bírása legyen.

Ez volt utolsó szereplése a nagy törvénytudónak. Élete végén meggyűlöltek a magyarok, a miért engedte magát a törökök által felhasználtatni; a törökök sem szerették, sőt némelyek azt állítják, hogy török mérég által halt volna meg. Így fejezte be életét a nagy történelmi alak 1541-ben nyolcvan esztendőskorában.

II. LAJOS.

36-ik király.

1516—1526.

HUNYADIAK dicsőséges korszaka után, szomorú idők következtek a szegény hazára.

Hunyadi Mátyást a szánandó Ulászló váltotta fel a trónon; erélytelen, gyáva kormányzásával nyomort, szerencsétlenséget árasztott az országra, melyet elszegényedett állapotban és a nagy pórlázadás által tönkre téve, hagyott hátra maga után. Érezvén halála közeledését, minden intézkedést megtett hogy egyetlen fiát a rendek királyokul elfogadják. A kis gyerek alig volt még tíz éves, de a magyarok hűségét esküdtek neki, mert idegen király választásában úgy sem tudtak volna meg-egyezni.

A kis király gyámja Brandenburgi György volt, ki ismételte azt a veszedelmes játékot, mit rendszerint el szoktak követni a lelketlen gyámok a gondviselésükre bízott gyermekkirályokkal. Szándékosan elhanyagolják a nevelést s arra törek-szenek, hogy semmivel sem gondoló báb-királyt neveljenek, a ki mellett ők annál szabadabban gazdálkodhassanak.

Brandenburgi György is ily gonosz célzattól elhanyagolta a gyermek Lajos nevelését, folytonos játékkal, könnyelmű mulatságokkal foglalta el.

És célt is ért.

Lajos, gyermekkorra dacára, csakhamar kedélytelenné, minden komoly dolog iránt fogékonytalanná lett. Irtózott a munkától, boszantotta, ha országos ügyekkel kellett foglalkoznia. Elképzelhetni, milyen élet folyhatott ily körülmények között a királyi udvarban.

A még nem oly rég volt Mátyás király korabeli dicső napok után, megvesztegetett, pulya korszak...

Hazaszeretet, közügyek iránti lelkesedés kihalóban... Ezer szerencse, hogy a töröknek épen akkor Ázsiában s Egyptomban volt baja, mert ha nagy erővel tör az országra, végkép megsemmisítheti azt.

De a mi késett, el nem maradt.

Néhány év múlva jött a mohácsi vész... Addig is azonban Szabács vára és Nándorfejérvár (a mai Belgrád) eleste valának az előposták a bekövetkezendő veszedelemhez. Lett volna ugyan a gyermek Lajos mellett egy államtanács is a nemzet előkelőiből, melynek az lett volna a feladata, hogy a kis király nevelésére felügyeljen s az államkormány vezetését bölcsen és okosan intézze. Csakhogy ez a nagy tanács egymással civakodott, a saját hasznát nézve, se királylyal, se országgal nem igen törődött.

Igy tornyosultak aztán össze a bajok szegény hazánk felett.

A harcias szellemű Szulejmán szultán, a miatti haragjában, hogy a gyermek király II. Lajos udvarához küldött követét letartóztatták, 200 ezer főnyi sereggel tört az országra. Hadának felét Nándorfejérvárra küldte, másik felét Szabácsnak vezette. Jellemzi az akkori romlott korszakot azon egyetlen tény is, hogy a fenyegetett várak kapitányai a veszély közeledtekor Budára mentek, hogy személyesen sürgessék régen elmaradt fizetéseiket, a helyett, hogy a haza sorsára gondolva, törekedtek volna feltartóztatni az ellenséget. Az alatt a török ostrom alá fogta az uratlan várakat. Szabácsot hősileg védte Logodi várnagy. Megeskedteté az őrséget: inkább meghalnak, mintsem hogy a várat feladják. Esküjüket megtartották, mindnyájan a vár védelmében hulltak el. Ekkor Szulejmán egész hadát Nándorfejérvárra vezette és elesett e hatalmas védbástya is (1521-ben), miután husz erős rohamot dicsően kiállott.

E kettős csapás rémületbe ejtette az egész országot. Az urak készséggel ajánlottak meg mindent. A várak jobb karba helyezésére újabb adókat szavaztak meg és saját erszényüket is megnyitni ígérték. Ebből azonban semmi sem lett, de sőt a megszavazott adók sem folytak be, a derék urak megvesztegették az adószedőket, így történt, hogy a kilátásba helyezett

II. LAJOS.

százezrek helyett, mint tel van jegyezve, alig gyűlt be 46 ezer forint az ország kincstárába.

Milyen szomorú, milyen lealázó adatja e szám azon kor lelketlenségének, hazafiatlanságának.

A szerencsétlen ifjú király oly szegénységre jutott, hogy kénytelen volt családi ezüstműit zálogba adni, hogy a saját asztalának ellátására szükséges pénz előkerüljön.

Ebből a csunya korszakból két nagy diadalt mégis jegyezhetett föl a történelem. A vitéz Tomori Pál, kalocsai érsek nagy csatát nyert 1523-ban a Szerémségben 15 ezernyi betörő török seregen. Megsemmisítette az egész tábort, hirmondó is alig maradt belőle. Frangepán Kristóf pedig Boszniában Jajcánál győzött 20 ezer főnyi török hadon.

Csodálatos! E fényes győzelmek nemhogy lelkesedést ébresztettek volna a nemzetben, hanem ellenkezőleg, alkalmat adtak a hanyagság, a gondatlanság még erősebb felburjánzására. Az urak könnyen vették a dolgot. Mintha a két győzelem után most már felni se kellene többé a töröktől, elkezdtek egymással civakodni. Országgyűlés nyakra-főre tartatott ugyan, de ott éktelen veszekedésnél s egymás szidalmazásánál, vádolásánál egyebet nem tettek.

Míg az urak egymással és a királlyal civódtak, az alatt a török óriási előkészületet tett az ország megtámadására.

Hír jött, hogy Szulejmán szultán minden eddiginél nagyobb erővel készül betörni.

Tüstént elhatározták a rendek, hogy az egész haza fegyvert fogjon, minden telektől fél arany forint adó szedessék. Mindenkit megszállott a nagy lelkesedés, vagyis jobban mondva általánossá lett a megijedés. De mint rendesen, pillanatig tartott. A mint felocsudtak az emberek az első ijedelemből, mint e pusztulni indult korszakban mindig, ugy ezuttal is jámbor óhajlás maradt a határozat.

Az országban semmi készüllet nem történt a török had fogadására. Az utolsó percben tettek némi komolyabb intézkedést, de mikor szétnéztek maguk körül, hogy ki lenne alkalmas a török elleni hadsereg fővezérségére, nem találtak arra való embert. Harctól, vitézi munkától végkép elszoktak az urak, hadvezér nem volt az országban.

Se pénz, se katona, se vezér: ugyan hogy állhatsz meg szegény gyermek király, Szulejmán szultán harcedzett, rettentő serege előtt? . . .

Ily körülmények közt nem csoda, ha bekövetkezett a haza veszedelme.

A mint jött a hír a török közeledése felől, akkor végre elkezdtek kapkodni, katonát szedni, adót behajtani. De a közerkölcsök alásülyedésének eme rut korában, nem ment egyik sem. A körülhordozott véres kard nem lelkesített senkit, pénz meg éppenséggel nem folyt be, s a nagy háboru előtt két hónappal, még június elején is Budavár védelmére egyetlen ágyut sem bírtak szerezni s az ország kincstárában nem volt annyi pénz, hogy az ide-oda menő futárok díját kifizethették volna. A kormánytanács naponként gyűlésezett, de csak vitatkozásokkal töltötték az időt.

Hát a király mit csinált?

Azt, a mit azelőtt: mulatozott, versenyfutásokat rendezett, s mint fel van róla jegyezve, e válságos, szörnyű napokban is délig aludt. És ha valamikor elment az országtanácsba, egykedvűen hallgatta meg a jelentéseket, nem érdekelte semmi.

1526. július 2-án Szulejmán Nádorfehérvárhoz érkezett 200 ezeret meghaladó roppant seregével. Tomori érsek ment elibe a Dunán negyven hajófélével, de csakhamar visszavonult, mert a török 800 naszádjá borította az Al-Dunát.

Nemsokára a király is megindult hadaival a Duna mentében, hogy a töröknek útját állja; Mohácsnál történt a szomorú mérkőzés, melynél gyászosabban alig ismer történelmünk.

A mohácsi vész szörnyű bűnhődése volt a nemzetnek. Bűnhődött hazafiatlanságáért, erkölcsi alásülyedéseért, könnyelműségéért.

A büntetés nagy, rettenetes volt, majd beleveszett az ország . . .

De a gondviselés nem engedte meghalni a hazát.

A csapás 1526. augusztus hó 29-én következett be. Voltak jó hazafiak, kik az ütközet előtti napokban is javasolták a visszavonulást, hogy várják meg az erdélyi és többi még gyülekező hadakat s a főváros közelében fogadják el az ütközetet. A kémek hírül hozták, hogy a török sereget háromszázezer főre

lehet tenni s a csapatokat 300 ágyu védi, míg a magyar sereg legnagyobb számításal is alig rug 27—28 ezer főre s mindössze 50 ágyuval rendelkezik. Mindezekellenében azt vetették a harcvágyó urak és Tomori érsek, kit szavazattöbbséggel a sereg fővezérévé választottak volt, hogy a török sereg bár roppant nagy, de nincs jól felszerelve, mindössze 70 ezer ember van ellátva fegyverekkel és az ágyukat nagyobbára keresztények: olaszok, németek kezelik, kik a harc hevében valószínűleg a török ellen fordulnak.

Ily okoskodásokkal sürgették a királyt a csata megkezdésére.

Mohácstól fél mértföldnyi távolságban ütött tábornok a magyar sereg, ott várakozott az ellenségre. Az pedig még jó távol volt, de midőn Szulimán szultán hírét vette a magyarok készülődésének, rendelé, hogy az egész sereget át kell szállítani a Dunán. Az átkelés megtörtént, s a roppant török had két mértföldnyi távolban állapodott meg, onnét nézett farkasszemet a magyarokkal.

A törökök óvatosak voltak, nem akarták elhamarkodni a dolgot. Két napig álltak már csatarendben, de nem támadtak.

Zápolyai János izente, hogy nagyszámu segélycsapatával utban van Erdély felől, kérette, hogy várnák be megérkeztét; Batthyány Ferenc is közeledett a tótországi haddal. De a hevesvérű, harcvágyó urak nem látták szükségesnek a segélycsapatok bevárását, a harc felvételét követelték.

Ez meg is történt. Augusztus 29-én korán reggel felkerekedett a magyar had. Elhagyván a táborhelyet, a Mohács alatti síkságon álltak csatarendbe, elől sorakoztak a nehéz ágyuk, hátuk mögött a gyalogság és a lövészek. Ezekből jóval hátrább a lovasok, oldalt a huszárok. Középett állott a király, a főpapokkal, a királyi főhivatalnokokkal. Ott volt az ország nádora Báthory is, a ki az ifju királyt körülvezette a csatasorok előtt, mert azon hír volt elterjedve, hogy nincsen is jelen. És buzdította a harcosokat: «Ime, itt a király, eljött ő is vérét ontani a hazáért és a hitért.» Maga Lajos király is buzdító szavakat intézett a katonákhoz. De azért mint mondják, remegett, midőn a páncélt felkötötték rá, s a sisakot fejére tették, ifju neje gondolt, kit a Pest melletti Csepel-szigeten hagyott el, ott bucsuzván el tőle örökre.

Kora reggeltől délutánig álltak már csatasorban a magyarok, de harcra még mindig nem került a sor. A török várt és figyelt. Végre délután három órakor összezsapott a két sereg.

Oroszláni harc fejlődött ki.

Mindössze másfél óráig tartott a mohácsi csata. És e parányi idő a haza gyászát jelentette. A mohácsi téren akkor a magyar nemzet jövő sorsa dőlt el.

A magyar urak és főpapok, kik az ifju királyt körülvették, szinte égtek a vágytól, megkezdeni a harcot. Mindenki azt hitte, a magyar lelkesedés és hazaszeretet oly mértéke lobog a 28 ezer főnyi táborban, hogy mint régen, több alkalommal, most is csoda fog történni s győznek a százezerek felett.

És valóban, kezdetben úgy is mutatkozott. A harcok istene kedvezni látszék a maroknyi magyar hadseregnek.

Délután három óra elteltével vonult fel csatakészen a magyar sereg. És egész elbizakodottan támadólag lépett fel. Ibrahim nagyvezér hadtestére óriási csapást mérték, úgy, hogy a török hadoszlop megbomlott, a diadal kétségtelenül a mieink kezében volt. Győzelmesen vonultak tovább, rá a török had másik szárnyára, az anatóliai hadra. És heves támadással ezt a hadoszlopot is megtörték, úgy, hogy a mieink azt hitték, már győztek minden vonalon, megnyerték a nagy csatát.

A diadal híret megviszik Lajos királynak is, ki környezetével a lovas hadosztály mellett foglalt helyet. Képzeltető, mily öröm hatja át az ifju királyt. Kik mellette állnak, tüzelik, hogy lépjen elő és mutassa magát, vegye ki részét a győzelemből. A király ösztönöztetve saját nagyravágyásától is, enged a császárnak, a csatába rohan ő is.

Ez alatt az első győzelem által elvakított magyarok üldözik a futó török hadat. Némelyek már oly mélyen benyomulnak, hogy csaknem a szultán testőrségeig jutnak. A török fővezénylet engedte előre nyomulni a magyar sereget. És mikor már jól előre jöttek, egyszer csak rés nyílik a török vonalon s a közelből 300 ágyú okádja pusztító tüzét a boldogtalan magyar hadra. Az erre támadt szörnyű zavarban a törököket rohamra vezénylik s minden oldalról támadólag lépnek fel.

A magyar csatarend végkép felbomlik. Hasztalan volt a vezérlők parancsa, hasztalan Tomori érsek fővezér buzdítása,

mindenki futott, menekült. Ámde a futók egy kis távolban újra maguk előtt találtak egy egész török hadat. Ugyanis a szendrői pasa 50 ezer főnyi sereggel elébük kerül a szerencsétlen menekülőknél, a kik így két tűz közé szorítva, igazán a legszörnyűbb vérengzés áldozatai lettek.

Most aztán végkép el volt döntve a csata sorsa. A magyar hadsereg tökéletesen megsemmisült. Az elsők között elesett Tomory érsek, a fővezér és körölte számos főúr. Elesett Drághfy is, ki az ország zászlóját tartotta. Szokás volt csatába vinni az ország zászlóját, ha maga a király is jelen volt a harcban. Ezer páncélos lovag őrizte az ország zászlóját. Hasztalan volt a hősi védelem, porba hullt a zászló, s vele együtt a magyar szabadság.

Még küzdenek a magyar sereg két szárnyán, lelkesít Battyányi és Tahi. Ámde az egész középhad, a büszke derék sereg már semmivé van téve. Pusztulás, enyészet szakad a többire is.

Most hirtelen záporosó támad, mely aztán véget vet a csatának. A kik még életben voltak, azok csak menekülésre gondoltak.

Hét főpap, huszonnyolc főnemes, ötszáz hivatalbeli főúr és huszonkétezer nemes magyar harcos holtteste fedte a mohácsi síkot. A többinek nehezen sikerült utat vágni s elmenekülni. Ezek közt volt a király is. De a szegény ifju ember csak a Cselepatakig jutott el, mely pedig ott van mindjárt Mohácsnál. Itt a vizet kissé megáradva találta, át akart rajta ugratni lovával. Ámde a ló fáradt és sebesített volt, visszacsuszott a tulsó partról, maga alá temetve a mocsárba urát. A menekülő magyarok, nem is sejtve, hogy a király a patakba veszett, ágáztak rajta.

Igy lett vége az erélytelen és szerencsétlen ifju királynak. Holttestét csak napok múlva találták meg, s eltemették a régi magyar királyok temetkezési helyén, Székesfejérvárott. Ő volt az utolsó magyar király, kit ide hoztak örök nyugalomra. És ő volt az utolsó magyar király, kit a nemzet szabad akaratából magának választott. Ő utána Ausztria uralma alá jutott országunk, a Habsburg uralkodó ház foglalta el Szent István trónját. De nem, még volt egy választott király: Zápolyay János, kit nem vártak be segélyhadával, s ki aztán már nem is

nagyon igyekezett Mohács alá elveszni, elpusztulni Szegednél volt 40.000 főnyi hadával, de aztán nem sietett, gondolva, ha már nem kellett a segítsége, majd jó lesz az ő serege arra, hogy elfoglalja magának a trónt. Ugy is lett. Ámde uralkodása dicstelen volt, bajok és kellemetlenségek forrása lett.

A gyászos mohácsi csata utolsó epizódjaként, fel kell még emlitenünk egy nemeslelkű magyar nő emberbaráti szép cselekedetét. A nem rég elhunyt nádornak, Perényinek özvegye, Kanisai Dorottya, a csata után késő este, megjelent a síkon nagyszámu munkásokkal és 200 sírt ásatott az elesetteknek. Eltemettette őket.

Mohács fordulópont hazánk életében, önállóságunkat, alkotmányos életünket ott elvesztettük. 340 év múlva, 1867-ben I. Ferenc József uralkodása alatt lett ismét független kormányja országunknak. De a régi önállóságot ekkor sem nyertük vissza.

ZAY FERENC

kassai főkapitány.

EZ a szerény cim, hogy kassai főkapitány, sokat jelentett a mohácsi vész utáni időkben, az I. Ferdinánd uralkodása alatt. Ugyanis tulajdonképp Kassa volt akkor az ország fővárosa, mert Buda török kézben van egész Erdély pedig János királyt, utána a fiát: János Zsigmondot uralja. Az országnak Kassa körüli része és fent a felvidék, Bécsig Ferdinánd párti volt. Az országot Kassáról igazgatják, ott van a katonaság fő fészke, onnét indulnak ki a török nyugtalanítására, s az erdélyi forradalom ellen. A kassai főkapitány királyi helytartó, a ki egyenes összeköttetésben áll Béccsel, mindent a király és a kormány nevében tesz. E magas állást tölti be 1560-tól kezdve Zay Ferenc. Már azelőtt is jelentős szerepet játszott a mohácsi vész utáni nagy pártharcban. Ő mindjárt Ferdinánd hívének vallotta magát és gyűlölte a törököt, meg Zápolyai Jánost, a ki török segítséggel akarta birni Magyarország trónját. Zay Ferenc folyvást megmaradt Ferdinánd mellett, a mi nagy szó, mert az akkori befolyásos emberek a szerint változtatták véleményüket, a mint fizettek.

Zay Ferenc első szereplése már a szerencsétlen véget ért II. Lajos király udvaránál kezdődik. Mint ifju ott élt, abban a szomorú királyi udvarban, hol sokszor hitelben ettek ebédet, s kölcsön pénzből ruházkodtak. Aztán katona lett, lent az alvidéken harcolt a törökkel. Majd a híres egri hős: Dobó mellett, Eger várában találjuk. Ketten voltak a várparancsnokok, s ketten vívták azt a rettenetes nagy küzdelmet a törökkel, mely azzal végződött, hogy a rémitő török had szégyenszemre kénytelen volt elvonulni a bevehetetlen falak mellől.

Ferdinánd király mindjobban megkedveli a vitéz katonát,

ZAY FERENC.

kitüntetésekkel halmozza el, megajándékozza Ugróc váráva melyet Zay Ferenc birtokba vesz, felépít, s oda költözteti csa ládját s megalapítója lesz a mai napig virágzó Ugróci Zay nemzettségnek. De a folytonos zavar és háboruszkodás közepette

nem volt akkor arra idő, hogy az emberek békésen éljenek családjaik körében. A férfiak katonáskodtak, otthon pedig az asszonyok vezették a gazdaságot. Zay Ferencnek is az édes anyja meg a felesége gazdálkodtak esztendőkön keresztül. Ő maga pedig, a családfő, szolgálta urát, Ferdinándot. Nagy volt a baj, tökéletes a felfordulás. Sehol semmi rend, sehol nyugalom. A törökkel s János király hadaival kellett vívni Ferdinándnak a harcot. De nem birta, békére volt szüksége. Elküldte hát Konstantinápolyba Zay Ferencet, meg Verancsics hirneves püspököt, hogy eszközöljenek békét. A két királyi megbízott elutazott, de elképzelhető, mit tett akkor Konstantinápolyba utazni. Nagy fegyveres kíséret védelme mellett hatolhattak át az utat elálló rabló seregeken. Mert a feldult országban rablócsapatok garázdálkodtak, a kik magyart, törököt egyaránt elfogtak, s nemcsak kirabolták a kezeikbe kerülőket, hanem aztán még rabszolgák gyanánt el is adták ázsiai kereskedőknek.

Az is jellemzi az akkori állapotokat, hogy Zay Ferenc és Verancsics püspök négy esztendeig voltak követségben Konstantinápolyban; azalatt folyton tanácskoztak a szultánnal és főembereivel, ajándékot osztogattak, mert az úgy volt divatban a törököknél, és még sem mentek semmire, nem birták kieszközölni a békekötést. Igen, mert azalatt János király özvegye is erősen dolgozott, s ő többet adott a szultán pasáinak, még többet ígért a szultánnak.

A négy esztendő alatt itthon, a boldogtalan Magyarorszában folyt, a háború, s terjedt a pusztulás. A föld népe még nagyobb nyomorba jutott, mint volt azelőtt.

Zápolyai Jánosnak a fia, János Zsigmond változó szerencsével folytatta a harcot Bécs ellen. Zay Ferenc ekkor mint kassai főkapitány hadakat vezet, intézi Erdély ellen a hadjáratot. A közben meghal ura, I. Ferdinád, s az utána következő Miksa is kegyeivel halmozza el a hűséges királypártit, ki tisztes öreg kort érve, számos gyermekekkel megáldva, 1570-ben hunyt el.

ZÁPOLYAI JÁNOS

37-ik uralkodó.

(Ellen-király.)

(1526—1540.)

UTOLSÓ nemzeti király a trónon; ő utána már nem képezett többé villongást Magyarország urai között a királyválasztás kérdése, mert attól kezdve a Habsburg uralkodóház tartotta a trónhoz jussát.

Az Árpádház kihalása után 1300-tól kezdve 1526-ig, mindössze tizenhárom uralkodó birta Szent István trónját. Ezek nagyrészt már mind idegenek. Magyarunk csupán csak Nagy Lajost és Mátyást mondhatjuk. De azért valamennyien mégis nemzeti uralkodók voltak, mert itt éltek, itt laktak közöttünk, teljesen alkalmazkodtak hozzánk, velünk éreztek, velünk gondolkodtak, s közülök nem egy, meghalt a hazáért.

Ámde 226 esztendő múlva minden megváltozott. Hazánk a Habsburg uralkodó családhoz fordult, s attól kezdve nincs többé nemzeti királyunk.

Zápolyai János még az volt, a legutolsó hazánk történetében, hozzá még magyar is!

Szigorúan véve a dolgot, őt már tulajdonképpen nem is lehet királynak tekinteni, hanem egy történelmi nagy alaknak, a ki kísérletet tett, hogy a trónt magának megszerezze. De mert azt csakugyan meg is szerezte, és jelentékeny párt királynak megválasztotta, azért történetíróink, s a közfelfogás a királyok sorában említé. Tényleg tizennégy esztendeig így is szerepelt, s élete, működése nagy nyomokat hagyott hátra hazánk történelmében.

Zápolyai János szereplése sokkal előbb kezdődött. II. Ulászló gyöngé kormányja alatt már nagy befolyása van, úgy hogy őt tekintik az ország második királyának. II. Lajos alatt hatalma még nagyobb, maga a király is tőle vár mindent. És ő Erdélyben mint vajda, valósággal uralkodik, s onnét intézi, kormányozza a magyarországi dolgokat is.

Nemcsak kormányozta, hanem honmentő szerepet is vitt véghez. Az 1514-iki nagy pórlázadást ő verte le. Hozzá fordult a kétségbeesett magyarság, csak ő benne bíztak már. És ő Erdélyből Temesvár alá huzódva, meglepi, megtámadja a Dósa György népét, s kegyetlen csatában szétveri azt, a vezért és főbb embereit elfogja, valamennyit kegyetlenül kivégezteti.

Azt mondta ekkor Zápolyai János: «Megmenteltem az elbukástól Magyarországot, tehát az enyém az.»

Vágyott a trónra már elébb is, de nem birta vágyát teljesíteni.

Végre bekövetkezett a mohácsi szerencsétlenség. Ekkor már elérkezettnek vélte az időt, hogy régi vágya teljesüljön. Igaz ugyan, hogy ekkor nem mentette meg a hazát, pedig tehette volna, ha negyvenezer főnyi seregével sietve Mohács alá megy. De Szegednél megállapodva, pihenőt tartott. Ha várakoznak reá Mohács alatt, talán hozzájuk csatlakozik, s lehet elvérezik ő is, vagy ellenkezőleg győzelemre segíti az ifju Lajos királyt.

Mivel hogy nem várták be felmentő seregét, hát azt mondta János ur, jó lesz már most az a sereg arra, hogy a trónhoz juttassa őt.

Valóban úgy is történt. A helyzet ura ő lett. Az ország leigázva, meggyalázva, feldulva, kirabolva, halálosan vergődik. A király a Csele patakba fult, özvegyen maradt felesége, Mária, Budáról elmenekült. Ki képezi hát az államhatalmat? Zápolyai János erdélyi vajda, az ő sértetlenül maradt hadseregével. Az időt nem is vesztegeti. Országgyűlést hív össze Sz.-Fejérvárra, melyre párthivei megjelennek, s királylyá választják.

Az országban igen erős pártja volt Zápolyainak, mert az urak jól tudták, miről van szó, és bárkire is szivesebben adják szavazatukat, mint idegenre, s van egy törvény is, melyet csak-

ZÁPOLYAI JÁNOS.

nem oly rég, 1505-ben alkottak, mely szerint idegen nemzeti-ségű királyt többé a nemzet nem választ.

1526. nov. 5-én volt a nevezetes országgyűlés, mely egy-akarattal, sőt lelkesedéssel Zápolyait királylyá választja. Egy hét múlva pedig a megválasztott János királyt ünnepélyes szertartással, a törvényes formák megtartása mellet, a könnyedén kézrekerített szent koronával megkoronázzák; másnap befejezték az országgyűlést, János király tényleg megkezdi az uralkodást, követeket küld a külföldi uralkodókhoz s intézkedik több országos dologban. Elérkezett nov. 25-ike. Mária özvegy királyné által e napra Komáromba összehívott urak szintén királyválasztó országgyűlést tartanak, később Pozsonyba tették át a gyűlést s ott dec. 16-án Ferdinándot királylyá választották.

Két királyja volt tehát az országnak, mindkettő arra törekedett, hogy a nemzet többségét maga részére nyerje, s a külföldi uralkodók pártfogását megszerezze.

Zápolyai János szerencse-csillaga csakhamar aláhanyatlott, Ferdinánd fegyvert fogott ellene, hadaival elfoglalta azon pontokat, melyeken előbb János fészkelte be magát. Hatalmába kerítette Budát is és megverte a vajda seregét Tokajnál. Ehez járult még az is, hogy Jánost számos párthive elhagyta, úgy hogy ő nem látott más módot hatalma biztosítására, mint a haza legfőbb ellenségének, a töröknek karjaiba vetni magát.

Hiu és nagyravágyó vala. Legfőbb volt előtte a saját személye; a haza jövőjével nem gondolt.

Követet küldött ki Konstantinápolyba, a hol akkor egy hatalmas ember, Gritti, nagy szerepet vitt a szultán udvarában. Zápolyai követe Gritti kegyét megnyervén, ennek közbenjárásával Szulejman pártfogását is megszerezte. A szultán megígérte, hogy oltalmába veszi Zápolyait, s minden hatalmával megvédi, visszahelyezi a trónra.

Szulejman ígétét beváltandó, 1529. május 10-én kétszáz-ezret meghaladó iszonyu sereggel indult Magyarországra, hová, midőn megérkezett, ismét Mohácsnál ütött tábort, itt fogadta Zápolyai Jánost, kit nagy kitüntetésekkel halmozott el, s pártfogásáról biztosította. Ennek utána megindult a nagy török sereg, bevette Budavárt, elfoglalta Visegrádot a koronával, s aztán ment fel Bécsig, hol azonban nem boldogult s visszafor-

dulva 50.000 magyar fogolylyal takarodott ki az országból; előbb azonban Szulejman szultán átadta a koronát Zápolyainak, nehány ezer főnyi török csapatot is hagyván mellette.

A törökök elvonulása után, Ferdinánd folytatta János király ellen a harcot, miért is az megint a törökhöz fordult s ettől kezdve folyvást jöttek-mentek a török csapatok, iszonyu pusztítást okozván az ország alsó részén. Zápolyai később Grittit, az alattomos gonosz cselszövőt tette kormányzóvá, s ez által csak növelte a szerencsétlenséget, miből az országnak ugyis bőven kijutott.

Az 1532-ik évben Szulejman szultán megint 200 ezer főnyi sereget vezetett ráuk s főcélja volt Bécset elfoglalni. El is ment de ott csatába sem bocsátkozva, visszatért 30.000 fogolylyal.

A két ellenkirály között végre egyezés jött létre, mit a nemzet örömmel fogadott. Kölcsönösen elismerték egymást királynak. Zápolyaié az egész Erdély és Magyarországból jókora darab, Budáig; ha meghal, a korona Ferdinándra száll. A törökök e békekötést nem nézhették jó szemmel. Zápolyai neszét vette, hogy a szultán haragszik, jónak látta gazdag ajándékküldés által kiengesztelni. Az ajándék előteremtése végett súlyos adót vet Erdélyre, miért is a nép fellázadt. János a lázadás elnyomására siet, de mielőtt célját érhetné, meghal 1540. tavaszán. Halála előtt megfogadtatta hiveivel, hogy kis fia János Zsigmond érdekében mindent elkövessenek, részére a trónt megszerezni törekedjenek s addig is özvegyét, Izabella lengyel királyi nőt a trónon fentartsák.

I. FERDINÁND

38-ik király.

(1526 — 1564.)

MOHÁCS a legnagyobb fordulópontot képezi Magyarország történetében. Voltak ugyan már azelőtt is szerencsétlen és gyászos idők. A tatárjárás például még rémesebb csapás volt. De az ország akkor is, máskor is könnyedén kilábolt a bajból, mert nemzeti királya volt, a ki szívvél-lélekkel a haza javát akarta, s ha huzavona, elégtelenség volt is király és nemzet közt, a nagy bajokban elnémult a viszály, mind a két fél egy szívvél-lélekkel a közveszély elhárítására törekedett, a haza felvirágoztatásán munkált.

De a mohácsi vészszel elveszítette a nemzet önállóságát. Megszűnt a saját sorsát függetlenül intéző, hatalmának érvényt szerezni biró ország lenni.

Idegen nemzetiségű királyi család szerezte meg Szt. István koronáját, s a király és nemzet érdeke nem valának többé azonosak.

A török attól kezdve másfélszáz esztendeig dulta hazánkat. Ez idő alatt rettentő harcokat vivott a nemzet, folyton fegyverben állott mindenki, ugyszólván egy nagy harci tábor volt az ország. Természetesen szünetelt minden, tudomány, irodalom, művészetek pangásnak indultak, a kereskedelem, ipar fejletlen maradt, a török háborúk kötötték le a nemzet erejét.

De ha még csak ez lett volna!

Ám más oldalról ott volt a királyok elleni küzdelem. Az ország egy része nem birt abba bele nyugodni, hogy az osztrák uralkodó ház legyen Magyarországnak is az ura. Tiltakoztak, protestáltak, ellen-királyt állítottak. Sőt a százötven esz-

tendei török rabigát is e miatt akasztották az ország nyakába. Mert az osztrák-uralom ellenes párt a török barátságát kereste, annak védelme alatt folytatta Béccsel szemben az ellenállást.

Ilyen szomorú sorsunk volt 1526-tól, a mohácsi vésztől kezdve, százötven esztendőn keresztül. Pedig éppen az az időszak volt az, melyben Európa többi népei hatalmas előhaladást tettek. Mi elmaradtunk, mert karddal a kézben küzdöttünk a török ellen. Ha mi helyt nem állunk, a győzelmes oszmán elborította volna a nyugatot, s úgy lehet, ma más arculatja volna földrészünknek.

*

A mohácsi csata után a szerencsétlenül elveszett II. Lajos király fiatal özvegye, Mária királyné országgyűlést hirdetett Komáromba, november 25-ére, oly céllal, hogy ott királylányá választassa testvérbátyját Ferdinándot, kinek már II. Ulászló király biztosította volt a magyar koronát az esetre, ha Lajos fiörökös nélkül halna meg. Ferdinánd ugyanis, II. Ulászló leányát, Annát vette feleségül, s ekkor ígérte meg Ulászló, hogy a korona Anna leánya révén a Ferdinándé lesz, ha Lajos magtalanul halna el. Így jutott a Habsburg-család a magyar koronához.

Tehát menyasszonyi hozományul kapta I. Ferdinánd Magyarországot. El is jött, hogy a felesége nagyszerű jussátátvegye, de nem volt könnyű ez a dolog. A rendek azt mondták, hogy Árpád és Szent István birodalmát nem lehet menyasszonyi hozományul idegen embereknek elajándékozni. Ám akadtak elegendő olyanok is, a kik belenyugodtak a dolgok új rendjébe, mivelhogy így hivatalt, anyagi előnyöket reméltek, amit bőséggel is ígértek Ferdinánd megbizottai. Sőt fájdalom, nagy számmal voltak olyanok is, a kik áruba vetették hazafiságukat, a mellé álltak, a ki többet ígért. Előbb Zápolyait pártolták, de aztán Ferdinándhoz szegődtek, mivelhogy itt többet reméltek.

Ilyen világ volt a mohácsi vésznap után.

Hosszas küzdelmek után, végre mégis csak megkapta Ferdinánd a felesége hozományát: szép Magyarországot. Azóta mai napig az ő családjából származó uralkodók birják hazánkat.

Előzőleg azonban már a rendek egy töredéke megválasztotta volt királynak Zápolyai Jánost, a hatalmas erdélyi vajdát, ki már előbb is, mint kis király hatalmaskodott, s nagy tekintélyt szerzett magának. Csak az ő megválasztatása után, husz nappal később hívta össze Mária özvegy királyné azt a töredékes országgyűlést, mely 1526. dec. 16-án, Ferdinándot szintén királylyá választották. Így tehát két választott király volt az országnak.

Midőn ekként mind a két király formasierinti megválasztása ténynyé lett, megkezdődött az országban a nagy zavar, és az embervásár. Ferdinánd egymásután édesgette magához a Zápolyai párthiveit, úgy, hogy a trónkövetelő vajda rövid idő alatt igen megfogyni érte táborát és csatát veszítve Lengyelországba vonul s onnan küld követeket Konstantinápolyba. Szulejman szultán barátságába fogadja. Megindítja Magyarország ellen a hadjáratok egész sorát, melyeknek célja volt János király trónjának biztosítása, de a mellett az ország megtörése, leigázása, úgy, hogy sokszor maga János is borzadva kiáltott fel: Isten őrizzen az ilyen baráttól! — s jobb óráiban hajlandóságot érzett a Ferdinánddal való békekötésre.

De egyet nem tudott egyik sem feláldozni: a saját nagyra-vágyását.

Uralkodni akart mindkettő az egész ország felett. Ebből keletkezett aztán az a nagy nemzeti szerencsétlenség, melynek utókövetkezményeit még most is érezzük.

A pusztító török hadjáratok alatt támadtak lelkes honfiak, kik csodás erélylyel, vakmerő küzdelemmel, egy percre feltartóztatták az ozmán áramlatot. De hősi halálukkal alig használtak valamit a honnak.

Ily nagy hős volt Jurisics Miklós.

Kőszegnél csekély számu várőrségével megállította Szulejman szultánt, ki éppen akkor azon határozott szándékkal indította utnak kétszázezernyi nagy hadseregét, hogy meg sem áll Bécsig, megostromolja a hatalmas német várost. A büszke tervből nem lett semmi, a rettenthetlennek híresztelt nagy sereget Jurisics kétszáz főnyi parányi várőrséggel feltartóztatja; harcot fogad el a tengernyi haddal és védi az omlatag várfalakat. A török nem bír vele, megszágyenülve távozik s nincs kedve Bé

cset ostromolni. Szégyenszemre visszafordul s úgy áll bosszút, hogy harmincezer magyar foglyot hurcol el zsákmányul.

Ferdinánd sem szép szóval, sem fegyverrel nem boldogult János királlyal. Egyikőjük sem engedte a maga jussát. Egszerre aztán csatlakozott hozzájuk egy harmadik ur is; a gonosz lelkű Gritti, ki nem kevesebbet akart, mint mindkettőjüket lebuktatni a trónról s helyettük egyedül uralkodni. De ő bukott el, az erdélyiek elfogták, lefejeztették.

Gritti megöletésével nagyot változott a helyzet. Zápolyai félt, hogy a török neheztelni fog reá, tehát engedékenyebbnek mutatkozott Ferdinánddal szemben. Létrejött az oly sokak által óhajtott béke, mire aztán nemsokára meghalt Zápolyai. (1540.)

Ferdinánd mindent elkövetett, hogy magát trónjában megszilárdítsa. Zápolyai özvegyével egyezkedett, a törököknek 30 ezer arany évi adót ígért, ha békében hagyják. De az ország nem élvezhetett nyugalmat. Zápolyainak maradt egy fia, Zsigmond, most ez állott elő trónkövetelőként. — Voltak hatalmas gyámjai, a kik dolgoztak érdekében. Különösen egy papi rendből való rendkívüli erélyű férfiú. Utjesenich, vagy Martinuzzi György, ki a legalsóbb osztályból emelkedett fel oly nagy polcra. Mátyás király fiának, Korvin Jánosnak volt párthive, aztán egy zárdába került. Megkedveli a zárdai életet, csakhamar szerzetes lesz, később mind feljebb halad az emelkedés lépcsőjén. Mint János Zsigmond gyámja, csodás erélylyel intézi védence dolgát a némettel és törökkel szemben. Szulejman megint az országban van s János Zsigmondot és Izabella királynét védelmébe fogadja, de alattomos cselfogással tőlük elfoglalja Budavárát. (1541.) Ferdinánd most százezer arany évi adót ígér a szultánnak, ha békét köt s kivonja hadait. De Szulejman visszautasít minden békeajánlatot.

A jobb hazafiakat mélyen elszomorította a hon szánandó helyzete, főként az, hogy az ország fővárosa a török kezében van. Országgyűlésre jöttek össze, s bármily áldozatra készeknek nyilatkoztak. Külföldről is érkezett 40 ezer főnyi segélycsapat, evvel s a szintén ennyi magyar sereggel megkezdette Ferdinánd a főváros visszavételére tervezett ostromot. (1442.) De a rossz vezénylet miatt nem lehetett célt érni, a dolog vége az, hogy Szulejman szultán ismét hadjáratot vezet az ország ellen, Sik-

I. FERDINAND.

jóst, Pécsét feldulja, aztán nagyszerű bevonulást tart Buda-
árába, majd Esztergomba. Ezután Tata és Fejérvár ellen vezet
sereget, s rémes dúlás után vonul ki a szerencsétlen országból,
melyet már ekkor a hátrahagyott török csapatok csaknem
végpusztulásra juttattak.

A török által elfoglalt területeken török módra rendezték
be az igazságszolgáltatást, a helységekbe török bírókat tettek.

Az 1547-ik évben, végre sikerült öt évi békekötést nyerni
Szulejman szultántól. A békét nem sokáig élvezhette az ország.
Új vihar tört ki Erdélyben, melyet hosszas alkudozások után
Izabella királyné hajlandó volt átadni Ferdinándnak, s meg-
egyezés történt köztük. De a török nem akart beleegyezni
Erdélynek Magyarországhoz csatolásába s pusztító hadat küld
az országra.

Ez időben vivattak azok a csodás harcok, melyek arany-
betűkkel vannak felírva történetkönyveinkben. 1552-ben Achmed
pasa százezer főnyi sereggel támadta meg Temesvárt. Losonczi
István 2500 főnyi őrségével védi magát, a török minden ostro-
mot elveszít. Már-már elvonulni készül, midőn Losonczit kény-
szerítik az őrségben levő spanyol és német származásu kato-
nák, hogy szabad elvonulás feltétele mellett adja fel a várat.
Losonczi a saját emberei kényszerítésének enged. A törökök aztán
a kivonuló várőrséget egytől-egyig kardélre hányták.

Nagyszerű volt a drégelyi hős harca is. A törökök másik
tömege északnak kerülve, a Hont vármegyei Drégelyt fogta ostrom-
 alá. Szondi György védi a várat maroknyi őrséggel. Az ellen
mindent ígér, ha feladja várát, melyet már ugy sem lehet soká
védeni, Szondi visszautasít minden ajánlatot, hanem mikor már
látja, hogy csakugyan védhetetlen a vár, két kedvenc apródját
kiküldi Ali pasához, kéretvén, hogy fogadná magához a két
ifjút, nevelje őket vitézségre, őt pedig az ostrom után teme-
tesse el tisztességesen. Ekkor a várudvaron egybehalmoztatja
minden vagyonát, s felgyújtja. Aztán kirohan őrségével. És
elvérzenek mind dicsően, hősi halállal. A lovagias pasa a várral
szemközt álló dombon temettetette el Szondyt, sirjára lobogót
tüzetett.

Mi szép, mi költői, vitéz Szondy György hősi halála! De
bezzeg a környék urai nem vettek példát tőle; a török ellen-

állás nélkül foglalta el a várakat. Hanem egy helyen, Egernél mégis megakasztották diadal-hadjáratát.

Eger védelme a legszebb részletét képezi a magyar hadviselés történetének. Porhatag bástyafalakon, melyeket alig védelmez néhány száz főnyi őrség, me törik a török had oroszláni bátorsága.

Dobó István, a csodás erélyű vezér megvédte Eger várát. Az óriási török sereg egy egész hónapig ostromolta a sáncokat, de az egri nép bámulatraméltó elszántsággal, törhetlen bátorsággal védte magát. Fel van jegyezve, hogy még az egri nők is dicsően védték a falakat. Anyák, hitvesek, mind a bástyákon voltak s köveket hajigáltak le az ostromlókra. E hősi erőfeszítés eredménye az lett, hogy végre is, annyi sikertelen ostrom után, megszegyenülve távozott a török.

1562-ben Ferdinánd újabb békealkudozásokat kezdett Szulejman szultánnal. És most aztán hosszabb időre, nyolc évre sikerült is megkötni a régen óhajtott békét. De alig tartott az két évig. Ez az idő azonban éppen jó volt arra, hogy Ferdinánd János Zsigmonddal is rendezze a dolgokat és hogy az oly nagy küzdelmek, oly nagy erőfeszítések árán szerzett magyar trónt fiának, Miksának biztosítsa.

Ez nem ment könnyen, mert a magyarok szívósan ragaszkodtak azon jogukhoz, hogy a királyt országgyűlésen, szabadon válasszák. De végre az urak mégis engedtek, Miksa 1563-ban a magyar szent koronával megkoronáztatott.

Ezzel Ferdinánd legfőbb vágya teljesedésbe ment.

Most már aztán egészen biztosítottnak látta a magyar trónt családja számára.

János Zsigmonddal nem lehetett végleges egyezséget kötni. Addig huzódott, halasztódott a dolog, míg Ferdinándot munkás élete közepett, 61 éves korában meglepte a halál, melynek hírére Szulejman szultán ily szókat mondott: Benne valóban igazságos, becsületes fejedelmet vesztek el népei.

Ferdinánd uralkodása alatt hatolt be és terjedt el hazánkban a reformáció.

A könyvnyomtatás feltalálásával terjedt a gondolat, az emberek sokat kezdtek olvasni. Amerika felfedezése is azon időre esik, mi szintén új eszmékkel, új felfogással gazdagította

a világot. Mindezek összeműködtek s a papi visszaélések is elősegítették, hogy az emberek új vallás után áhitozzanak. Támadtak férfiak: Luther, Kálvin, Melanchton, kik a vallás reformálását, megújítását sürgették. Így jött létre a reformált vallás, mely csakhamar behatolt Magyarországra is.

Az új vallásnak számos követője akadt, a nép tömegesen karolta fel. Később aztán megtörtént a visszahatás, vallásháboruk, üldözések következtek s így a nemzetnek a török dúlása s az osztrák uralom elleni küzdelem mellett, még ezt a harmadik harcot is fel kellett vennie.

De ez a harc egybe volt forrva a nemzeti függetlenség eszméjével. Vallásért, szabadságért folyt a küzdelem hosszú időn keresztül.

A vallásháború nagy részét foglalja el ama kor történelmének.

